T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN GENÇLERE YÖNELİK İNANÇ TEMALI BASILI DİNÎ YAYINLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Merve BÜTÜNER

BURSA - 2024

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN GENÇLERE YÖNELİK İNANÇ TEMALI BASILI DİNÎ YAYINLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Merve BÜTÜNER

Danışman

Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ

BURSA - 2024

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din bilimleri Anabilim / Ana sanat Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı'nda 702221008 numaralı Merve BÜTÜNER'in hazırladığı **"Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Gençlere Yönelik İnanç Temalı Basılı Dinî Yayınları Üzerine Nitel Bir Araştırma"** başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili savunma sınavı, 19/07/2024 günü ……- …… saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın BAŞARILI / BAŞARISIZ olduğuna OYBİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Ramazan GÜREL
Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ümmügül Betül KANBUROĞLU ERGÜN
Bursa Uludağ Üniversitesi

19/07/2024

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı/Konusu: **"Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Gençlere Yönelik İnanç Temalı Basılı Dinî Yayınları Üzerine Nitel Bir Araştırma"**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlardan oluşan toplam xii + 154 sayfalık kısmına ilişkin, 05/07/2024 tarihinde şahsım tarafından (Turnitin) adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alışım alan özgürlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %13'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dahil
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışma Özgünlük Rapor Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarını inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

05/07/2024
Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Merve BÜTÜNER
Öğrenci No:	702221008
Anabilim Dalı:	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Programı:	Din Eğitimi Bilim Dalı
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman

Doç. Dr. Turgay Gündüz

05/07/2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi/Çalışması olarak sunduğum **"Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Gençlere Yönelik İnanç Temalı Basılı Dinî Yayınları Üzerine Nitel Bir Araştırma"** başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

05.07.2024

İmza

Adı Soyadı: Merve BÜTÜNER

Öğrenci No: 702221008

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Programı: Din Eğitimi Bilim Dalı

Tezin Türü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

ÖZET

Yazar Adı Soyadı : **Merve BÜTÜNER**
Üniversite : **Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitü : **Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Anabilim Dalı : **Felsefe ve Din Bilimleri**
Bilim Dalı : **Din Eğitimi**
Tezin Niteliği : **Yüksek Lisans**
Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ**

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN GENÇLERE YÖNELİK İNANÇ TEMALI BASILI DİNÎ YAYINLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik hazırladığı inanç temalı basılı dinî yayınların incelenmesini ve değerlendirilmesini hedefleyen bir alan araştırmasıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı, geçmişten bugüne toplumun birçok kesimine hitap eden yayınlar hazırlamaktadır. Bu muhatap kitlelerinden biri de gençlerdir. Özellikle son yıllarda, diğer yayınlara paralel olarak, gençlere yönelik basılı yayınlarda da artış gözlemlenmektedir. Farklı temalarla yayımlanan bu eserler içerisinden inanç temalı yayınlar, çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmada kullanılan temel materyal ise; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum? (Editör: Fatih KURT)" adlı kitaptır. Çalışmada, araştırma metodu olarak bilimsel yöntemlerden nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Bu kapsamda, inanç gelişimi ana hatlarıyla oluştuğu düşünülen ve dine bakış ve yorumları açısından birbirinden farklı olduğu varsayılan 15 kişilik bir örneklem grubu ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeye katılanlar, farklı fakültelerde öğrenim görmekte olan üniversite öğrencileridir. Durum incelemesi deseninde gerçekleştirilen araştırmamızda, yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Bireysel görüşme ve odak görüşmesi teknikleri ile toplanan veriler, betimsel analiz ve içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Verilerin analizinde ise MAXQDA 12 nitel veri analiz programı kullanılmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünü; "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yayıncılık Faaliyetleri", "Gençlik Dönemi ve İnanç" ile "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Gençlere Yönelik Yayıncılık Faaliyetleri" başlıklarının ele alındığı kavramsal ve teorik çerçeve oluşturmaktadır. Yöntemin ele alındığı ikinci bölümden sonra ise bulgular ve yorumlardan oluşan son bölüme geçilmiştir. Bu bölümde, üniversite öğrencileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ışığında; gençlere yönelik hazırlanan inanç temalı yayınların önemi ve gerekliliği, gençlerin bu konudaki beklenti ve tavsiyeleri, yayınların geliştirilebilir yönlerinin tespiti hedeflenmiştir. Bu kapsamda konu ile ilgili görüş ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Dinî Yayınlar, Diyanet Gençlik Yayınları, Gençlik Dönemi, İnanç Eğitimi

ABSTRACT

Name & Surname : **Merve Bütüner**
University : **Bursa Uludağ University**
Institution : **Institute of Social Sciences**
Field : **Philosophy and Religious Studies**
Subfield : **Religious Education**
Degree Awarded : **Master of Arts (MA)**

Supervisor : **Assoc. Prof. Dr. Turgay GÜNDÜZ**

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE RELIGIOUS PUBLICATIONS OF THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS ON BELIEF FOR YOUTH

This study is a field research that aims to examine and evaluate the faith-themed printed religious publications prepared by the Presidency of Religious Affairs for young people. The Presidency of Religious Affairs has been preparing publications that appeal to many segments of society from past to present. One of these addressees is young people. Especially in recent years, an increase has been observed in printed publications aimed at young people, in parallel with other publications. Among these works published with different themes, faith-themed publications constitute the subject of our study.

The basic material used in the research is; "Why Do I Believe?", one of the youth publications of the Presidency of Religious Affairs (Editor: Fatih KURT)". In the study, qualitative research method, one of the scientific methods, was adopted as the research method. In this context, in-depth interviews were conducted with a sample group of 15 people who were thought to have developed their faith in general terms and who were assumed to be different from each other in terms of their views and interpretations of religion. Participants in the interview are university students studying at different faculties. In our research conducted in a case study design, a semi-structured interview form was used. Data collected through individual interview and focus interview techniques were analyzed through descriptive analysis and content analysis. MAXQDA 12 qualitative data analysis program was used to analyze the data.

The first part of the research; It creates a conceptual and theoretical framework in which the titles of "Presidency of Religious Affairs and Publishing Activities", "Youth Period and Faith" and "Publishing Activities of the Presidency of Religious Affairs for Young People" are discussed. After the second part, where the method is discussed, the last part consists of findings and comments. In this section, in the light of data obtained from interviews with university students; The aim is to determine the importance and necessity of faith-themed publications prepared for young people, the expectations and recommendations of young people on this subject, and the aspects of the publications that can be improved. In this context, opinions and suggestions on the subject are included.

Keywords: Religious Education, Religious Publications, Religious Youth Publications, Youth Period, Faith Education

ÖNSÖZ

Toplumumuzda ve tüm dünyada nüfusun önemli bir kısmını oluşturan gençler, geçmişten günümüze pek çok araştırmaya konu olmuştur. Zira bu dönem, gerek gelişim özellikleri gerekse bireyin hayatının tamamına etkisi bakımından diğer dönemlerden ayrılmaktadır. Anlam ve kimlik arayışının yoğun biçimde yaşandığı bu dönemde gençler, gerek hayata gerekse kendilerine dair birçok soru ile baş başa kalmaktadır. Yine günümüzde yaşanan köklü toplumsal ve kültürel değişimler, gençlerin dünyasında da çatışmalar doğurmaktadır. Ahlaki ve toplumsal meseleler, bireyselleşme ve beraberinde getirdiği psikolojik sorunlar, gençleri de çoğu zaman çıkmaza sürüklemektedir. Bu sorunların anlamlandırılmasında ve çözümünde ise din, gençlerin yanında önemli bir kaynak olarak durmaktadır.

Gençlik dönemi, dinî ilgi ve şuurun uyandığı, dinî gelişimin açıkça ortaya çıktığı dönem olarak bilinmektedir. Çocukluk döneminin taklidî inancını geride bırakan gençler, inançlarını farklı yönleriyle sorgulamaktadır. Bu aşamada verilecek sağlıklı bir din eğitimi, gençlerin inanç gelişimi üzerinde olumlu etkiler bırakmaktadır. Tüm bunlar, gençlik dönemi din eğitiminin önemi ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Gençler için din eğitiminin gerekliliği kadar, bu eğitimin nasıl olması gerektiği hususu da dikkate değerdir. Gençleri tanımak, ihtiyaç ve beklentilerini bilmek ve bu doğrultuda nitelikli kaynaklara sahip olmak elzemdir. Dolayısıyla bu durum, gençlik dönemi din eğitiminin ve bu doğrultuda hazırlanan din eğitimi kaynaklarının da gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik hazırladığı inanç temalı basılı dinî yayınlar incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Üç bölümden oluşan araştırmanın ilk bölümünde; "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yayıncılık Faaliyetleri", "Gençlik Dönemi ve İnanç" ve "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Gençlere Yönelik Yayıncılık Faaliyetleri" başlıklarının ele alındığı kavramsal ve teorik çerçeveye yer verilmiştir. Yöntem bölümünden sonra ise bulgular ve yorumlardan oluşan son bölüme geçilmiştir. Bu bölümde, farklı fakültelerde öğrenim gören üniversite öğrencileri ile yapılmış görüşmelerden elde edilen veriler incelenmiştir. Veriler ışığında; gençlere yönelik hazırlanan inanç temalı yayınların gerekliliği ve önemi, gençlerin bu konudaki beklenti ve tavsiyeleri ile yayınların geliştirilebilir yönlerinin tespiti hedeflenmiştir.

Tez çalışmam süresince; kıymetli bilgi birikimi ve akademik perspektifi ile sağladığı katkının yanı sıra, bana güvenmesi ve beni cesaretlendirmesi ile manevi desteğini de daima hissettiğim saygı değer danışman hocam Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ'e müteşekkirim. Tezime kıymetli katkıları ve destekleri dolayısıyla, Doç. Dr. Ramazan GÜREL ve Dr. Öğr. Üyesi Ümmügül Betül KANBUROĞLU ERGÜN hocalarıma da teşekkür ederim.

Araştırma sürecinde çalışmama katkı sağlayan, kıymetli vakitlerini ayırarak samimiyetle görüşlerini paylaşan tüm katılımcı üniversite öğrencilerine teşekkür ediyorum. Hayat yolculuklarında her biri için sağlık, başarı ve güzellikler nasip etmesini Rabbimden niyaz ederim.

Bu meşakkatli süreçte dualarını eksik etmeyen, maddi ve manevi desteklerini hissettiğim aileme; başarılarımla mutlu olan ve beni yüreklendiren tüm kıymetli arkadaşlarıma da şükranlarımı sunuyorum.

Bu çalışmanın hayırlara vesile olmasını Yüce Allah'tan niyaz ederim.

Merve BÜTÜNER
Bursa, 2024

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... **iii**
YEMİN METNİ ..... **v**
ÖZET ..... **vi**
ABSTRACT ..... **vii**
ÖNSÖZ ..... **viii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
TABLOLAR ..... **xi**
ŞEKİLLER ..... **xii**
KISALTMALAR ..... **xiii**
GİRİŞ **1**
1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ 1
2. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI 2
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 4
4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI 5
5. KONUYLA İLGİLİ LİTERATÜR 5

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI VE YAYINCILIK FAALİYETLERİ 8
1.1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuruluşu ve Tarihsel Gelişimi 8
1.2. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayıncılık Faaliyetleri 22
1.2.1. Tarihçe 23
1.2.2. Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü 28
1.2.3. Yayıncılık Türleri 30
1.2.4. Dinî Yayın Kongreleri 39
2. GENÇLİK DÖNEMİ VE İNANÇ 47
2.1. Gençlik Dönemi ve Gelişim Özellikleri 47
2.1.1. Gençlik Dönemi 48
2.1.2. Gençlik Dönemi Gelişim Özellikleri 50
2.2. Gençlik ve İnanç 55
2.2.1. Gençlik Dönemi İnanç Gelişimi 56
2.2.2. Gençlik Dönemi İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi 62
3. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN GENÇLERE YÖNELİK YAYINCILIK FAALİYETLERİ 64
3.1. Basılı Dinî Yayınlar 64
3.1.1. İnanç Temalı Yayınlar 65
3.2. Süreli Dinî Yayınlar 66
3.3. Sesli-Görüntülü Dinî Yayınlar 66
3.4. Dijital Yayınlar 66

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ 68
2. ARAŞTIRMA GRUBUNUN BELİRLENMESİ 69
3. KATILIMCILARIN GENEL ÖZELLİKLERİ 71
4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ 72
5. VERİLERİN ANALİZ SÜRECİ 74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

1. KATILIMCILARIN İNANÇ TEMALI BASILI DİNÎ YAYINLARA DAİR GÖRÜŞLERİ 78
1.1. Yayınlardan Haberdar Olma/Okuma 80
1.2. Yayınlara Yönelik İlgi ve İhtiyaç 82
1.3. Yayınların Ulaşılabilirliği 85
2. KATILIMCILARIN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN İNANÇ TEMALI BASILI DİNÎ YAYINLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ 87
2.1. Yayınlardan Haberdar Olma/Okuma 88
2.2. Yayınlara Yönelik İlgi ve İhtiyaç 90
2.3. Yayınların Ulaşılabilirliği 91
3. KATILIMCILARIN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN "NİÇİN İNANIYORUM?" İSİMLİ KİTABINA DAİR GÖRÜŞLERİ 93
3.1. Kitap Analizi 93
3.2. İçerik Özelliklerine Dair Görüşler 94
3.2.1. Yeterlilik 94
3.2.2. Güvenilirlik 105
3.2.3. Güncellik 106
3.2.4. Gelişim Dönemine Uygunluk 113
3.2.5. Okuyucuya Katkıları 115
3.2.6. Tavsiye Niteliği 118
3.3. Dil ve Üslup Özelliklerine Dair Görüşler 123
3.3.1. Dil 124
3.3.2. Üslup 128
3.4. Biçimsel Özelliklerine Dair Görüşler 131
3.4.1. Dış Tasarım 132
3.4.2. İç Tasarım 133

SONUÇ VE ÖNERİLER 137

KAYNAKLAR 147

EKLER 153

TABLOLAR

Tablo 1: Diyanet İşleri Başkanlığı Basılı Gençlik Yayınları Bibliyografyası 64

Tablo 2: Diyanet İşleri Başkanlığı İnanç Temalı Basılı Gençlik Yayınları Bibliyografyası 65

Tablo 3: Katılımcıların Genel Özellikleri 71

Tablo 4: Veri Toplama ve Analiz Süreci 75

Tablo 5: Katılımcıların Basılı Dinî Yayınlara Dair Görüşleri 79

Tablo 6: Katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İnanç Temalı Basılı Dinî Yayınlarına İlişkin Görüşleri 87

Tablo 7: İçerik Özelliklerine Dair Görüşler 94

Tablo 8: Dil ve Üslup Özelliklerine Dair Görüşler 124

Tablo 9: Biçimsel Özelliklerine Dair Görüşler 132

ŞEKİLLER

Şekil 1: "Niçin İnanıyorum? (Ed. Fatih Kurt), DİB Geçlik Yayınları 132

Şekil 2: “Niçin İnanıyorum?”- İçindekiler 134

Şekil 3: Bölüm Başlıkları 134

Şekil 4: İç Tasarım 135

Şekil 5: Sayfa Örneği 135

KISALTMALAR

AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DHGM	: Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
KYK	: Kredi Yurtlar Kurumu
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
md.	: Madde
No	: Numara
PÜİFD	: Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınlar
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Bu bölümde, öncelikle araştırmanın problemi hakkında bilgi verilecek ve tespit edilen alt problemler sunulacaktır. Daha sonra ise araştırmanın konusu, amacı ve önemi ilgili başlıklar altında açıklanacaktır. Araştırma süresince karşılaşılan sınırlılıkların da ifade edildiği bölümde, son olarak konuyla ilgili literatür hakkında bilgi verilecektir.

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

İnsan, maddi ihtiyaçlarının yanı sıra manevi ihtiyaçları olan bir varlıktır. Manevi ihtiyaçlarının karşılanması noktasında ise din, tarih boyunca insana kaynaklık etmiştir. Din, insanın bireysel ve sosyal kimliğinin bir parçasıdır. İnsan, hayatı ve kendisini anlamlandırma, sorularına cevap bulma noktasında dine ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla inanmak ve bir dine bağlanmak, insanın temel ihtiyaç ve haklarından biridir.[1]

İnsan hayatı gelişim özellikleri itibariyle çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerine ayrılmaktadır. İnsan, bu dönemlerin her birinde din ile bir şekilde karşılaşmakta ve olumlu veya olumsuz ilişki kurmaktadır. Gençlik dönemi de gerek zihinsel gerek duygusal gelişim özellikleri dolayısıyla dinle çok ilişkili bir dönemdir. Kendini ve hayatı anlamlandırma ihtiyacı içerisinde olan genç birey, bir şekilde din ile buluşmakta ve sorularına yanıt aramaktadır.[2]

Din, anlam ve amaç arayışında olan genç bireylere sunduğu cevaplarla gençler için önemli bir kaynak olmaktadır. İnançları sayesinde bütüncül bir dünya görüşüne sahip olan gençler, tutarlı ve dengeli bir benliğe de kavuşmaktadır.[3] İnanma ve bu inancın gereklerini yerine getirme hakkı, beraberinde inanılan dini öğrenme hakkını da getirmektedir. Bu nedenle din, insanlık tarihi boyunca bir eğitim meselesi ve görevi olmuştur. Zira inananlara ve inanmaya davet edilenlere dinin temellerinin, inanç esaslarının öğretilmesi gerekmektedir.[4] Dolayısıyla bir anlam ve amaç arayışı içerisinde olan ve sorularına dinin ışığında cevap bulmaya çalışan gençlere de temel inanç esaslarını

[1] Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 123.
[2] Turgay Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023), 105.
[3] Hayati Hökelekli (ed.), *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2015), 18-19.
[4] Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* (Ankara: Gün Yayıncılık, 2001), 11.

ve dinî bilgileri öğrenme imkânı sunulmalıdır. Bu amaca hizmet etmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı, dinin rehberliğine ihtiyaç duyan gençlere yönelik basılı yayınlar hazırlamaktadır.

Bu faktörleri dikkate alarak yapmaya çalıştığımız araştırmamızın temel problem cümlesini; "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik inanç temalı basılı dinî yayınlarının, gençlik dönemi din ve inanç eğitimine katkısı nedir?" sorusu oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırmada, şu alt problemlere cevap aranmaktadır:

1. Diyanet İsleri Başkanlığı'nın basılı yayıncılık faaliyetleri içerisinde gençler için yapılan yayınların yeri nedir ve ne tür yayınlar yapılmaktadır?
2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik basılı dinî yayınlarında hangi konulara yer verilmektedir?
3. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik basılı dinî yayınlarında inanç temalı kaynakların yeri nedir?
4. Diyanet İşleri Başkanlığı gençlere yönelik inanç temalı basılı dinî yayınlarının niteliği, zamanın şartlarına uygun mudur?
5. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik inanç temalı basılı dinî yayınlarında ele alınan konular gençlerin öncelikli sorularına, ihtiyaçlarına ve beklentilerine cevap vermekte midir?
6. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik inanç temalı basılı dinî yayınlarında kullanılan din dili, gençlik döneminin gelişim özelliklerine uygun mudur?
7. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik inanç temalı basılı dinî yayınlarında kullanılan görsel tasarım ve içerik tasarımı, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte midir ve öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun mudur?

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Bu araştırmanın konusu; 1924 yılından bugüne kadar kurumsal olarak faaliyet yürüten Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, gençlere yönelik hazırladığı inanç temalı basılı dinî yayınlarını incelemek ve değerlendirmektir.

Topluma din hizmetlerinin ulaştırılması noktasında geniş bir yelpazeye sahip olan Diyanet İşleri Başkanlığı, bu hizmetlerini birçok vasıta ile gerçekleştirmektedir. Bu noktada dinî yayıncılık faaliyetleri de önemli bir yere sahiptir. Başkanlık, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren, toplumu dinî konularda doğru kaynaklarla bilgilendirmek amacıyla çeşitli yayın faaliyetlerinde bulunmuştur.[5] Tarihsel süreç içerisinde ise bu alandaki gelişmelere ve çeşitliliğe paralel olarak kendisini geliştirmiştir. Öyle ki basılı yayıncılık ile başladığı hizmetlerini, bugün sosyal medyadan dijital yayıncılığa kadar uzanan kapsamlı bir alanda devam ettirmektedir.[6]

Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumun pek çok kesimine hitap eden yayınlar hazırlamaktadır. Bu muhatap kitlelerinden biri de toplumun önemli bir bölümünü oluşturan gençlerdir. Başkanlığın basılı yayınları içerisinde gençlere yönelik yayınlar da yer almaktadır. Özellikle son yıllarda, diğer yayınlara paralel olarak, gençlere yönelik basılı yayınlarda da artış gözlemlenmektedir.[7] Farklı temalarla yayımlanan bu eserler içerisinden inanç temalı yayınlar, çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmada kullanılan temel materyal ise; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum? (Editör: Fatih KURT)"[8] adlı kitaptır. Kitabın materyal olarak seçilmesindeki etken, içeriğinin bizzat KYK'da kalan gençlerin inanç ile ilgili sorularından ve bu sorulara verilen yanıtlardan oluşmasıdır.

Araştırmanın amacı; Türkiye'de bir devlet kurumu olarak yayın yapan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, gençlere yönelik yayımladığı inanç temalı basılı yayınların mevcut durumunu tespit etmek, bu yayınların inanç gelişimlerini belirli oranda tamamladığı düşünülen bir grup üniversite öğrencisi için anlamını ortaya koymaktır. Bu maksatla yayınlar; biçim, dil ve üslubun yanı sıra alan eğitimi ve din eğitimi açısından incelenecektir. Yine yayınların, gençlerin ihtiyaçlarını hangi düzeyde karşıladıkları tespit edilmeye ve din eğitimi bilimine katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

---

[5] Kamil Büyüker, *Din Hizmetlerinin Tanıtımında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Yayıncılığı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019), 45.
[6] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü" (Erişim 09 Temmuz 2024).
[7] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Diyanet Yayınları" (Erişim 09 Temmuz 2024).
[8] Kolektif, *Niçin İnanıyorum?*, ed. Fatih Kurt (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019).

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Gençlik dönemi, inanç gelişimi bakımından önemli ve kritik dönemlerden birisidir. Gelişim özellikleri bakımından yoğun olan bu dönemde, bireyin inanç gelişimi de karmaşık bir süreçten geçmektedir. Dinî şuurun uyanması, dinî şüphe ve çatışmalar, dinî inanç ve tutumların netleşmesi bu dönemde yaşanmaktadır.[9]

İnanç sistemi, farklı kaynaklardan elde edilen dinî bilgiler ile şekillenmektedir. Aile, arkadaş çevresi, eğitim kurumları, karşılaşılan yazılı ve görsel materyaller bu kaynaklardan bazılarıdır. Çocukluk dönemini geride bırakan genç birey, inanç konusundaki sorularına yanıt bulmaya ve dinî tutumuna netlik kazandırmaya çalışmaktadır. Tam da bu noktada, gençlere doğru kaynaklarla ulaşmak önem arz etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, bu ihtiyaca binaen gençlere yönelik inanç temalı dinî yayınlar hazırlamaktadır. Bu araştırmada, Başkanlığın gençlere yönelik yayımladığı inanç temalı basılı yayınların mevcut durumu ele alınmıştır. Araştırmada kullanılan temel kaynak "Niçin İnanıyorum?" (Editör: Fatih KURT) isimli eserdir. Bu eser temel kaynak olarak kullanılmak suretiyle; konuyla ilgili eserlerin mevcut durumunun tespiti, bu yayınların bir grup üniversite öğrencisi için anlamının ortaya konulması ve yayınların geliştirilmesi için katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Araştırma sürecinde tespit edilebildiği kadarıyla, gençlere yönelik hazırlanan dinî yayınlar üzerine yeterince araştırma yapılmadığı görülmüştür. Çalışma, din eğitimi alan literatüründe eksikliği fark edilen bir konu olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik inanç temalı basılı dinî yayınlarını ele alması, yayınları nitelik ve amaca hizmet yönünden değerlendirmesi açısından önemlidir. Bizzat gençlerin fikirlerini ortaya koyan araştırmanın, din eğitimi bilimine katkı sağlaması umulmaktadır.

Araştırma, bilimsel bir çalışma olmakla birlikte yalnızca akademik camiayı değil toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren güncel bir alan çalışmasıdır. Özellikle gençlik dönemi din eğitimi ile ilgilenen eğitimcilerin, dinî içerikli basılı gençlik yayınları

[9] Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 265-280.

hazırlayanların, yayınevlerinin ve diğer ilgili kesimlerin de faydalanabileceği bir araştırma olması bakımından da özgün bir değere sahiptir.

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmamız nitel bir araştırma olarak yapılmıştır. Araştırmanın verileri, farklı fakültelerde öğrenim gören 15 öğrenci ile görüşmeler yapılmak suretiyle toplanmıştır. Dolayısıyla araştırma, bu üniversite öğrencilerinin görüşleri, bakış açıları ve tespitleri ile sınırlıdır.

Türkiye'deki 13 ayrı üniversitenin çeşitli fakültelerinde öğrenim gören bu 15 öğrenciden 2'si erkek, 13'ü kız öğrencidir. Örneklem grubundaki dağılımın eşitsizliği de araştırmanın sınırlılıklarındandır. Katılımcı cinsiyetindeki bu eşitsiz dağılım, özel bir tercih olmayıp öğrenci katılımından kaynaklanmaktadır.

Katılımcıların farklı şehirlerde ikamet ediyor/öğrenim görüyor olması nedeniyle bireysel görüşmeler çevrimiçi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan veriler, katılımcıların sorulara samimi ve doğru cevaplar verdiği varsayılarak kaydedilmiş ve değerlendirilmiştir.

5. KONUYLA İLGİLİ LİTERATÜR

Gençlik dönemi ve gençlik dönemi din eğitimi, üzerine birçok araştırmanın yapıldığı alanlardandır. Yine bu dönemde inanç gelişimi ve eğitimi, pek çok araştırmaya konu olmuştur. Ancak ilgili literatür tarandığında; genel olarak gençlere yönelik hazırlanan inanç temalı dinî yayınlar, özel olarak ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınları üzerine yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bununla beraber literatür incelendiğinde, araştırmamıza katkı sağlayacak bazı çalışmalar da tespit edilmiştir.

Bu literatür, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dinî yayıncılık faaliyetlerine dair çalışmalardan oluşmaktadır:

İlgili çalışmalardan biri 8-10 Nisan 1988 tarihinde düzenlenen *"Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri"* bildirileridir.[10] Diyanet İşleri Başkanlığı'nın eğitim ve yayın hizmetleri ile yayın hedeflerine dair bu çalışmalardan biri, Ethem Ruhi Fığlalı'nın *"Diyanet İşleri Başkanlığının Eğitim ve Yayın Hedefleri"*[11] adlı makalesidir.

Bu konudaki çalışmalardan biri de 1991 yılında Mehmet Bulut tarafından hazırlanan *"Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Din Eğitimi Din Hizmetleri ve Dinî Yayın Konularında Yapılan Müzakereler Üzerine Bir Araştırma"*[12] adlı yüksek lisans tezidir. Çalışmada ilk dönem TBMM'nde din eğitimi, din hizmetleri ve dinî yayın konularındaki tartışmalar ele alınmıştır. Yine Bulut, *"Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri"*[13] isimli doktora tezinde, Diyanet'in yaygın eğitim faaliyetlerinden biri olan kitle iletişim araçlarını ele almıştır.

Kamil Büyüker tarafından hazırlanan "*"Din Hizmetlerinin Tanıtımında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Yayıncılığı"* [14] isimli yüksek lisans tezi de ilgili çalışmalar arasındadır. Çalışmanın ilk bölümünde Diyanet'in tarihi, kurumsal yapısı, işleyişi, din hizmeti götürdüğü alanlar ayrı başlıklar halinde değerlendirilirken; ikinci bölümünde ise Diyanet'in yayıncılık tecrübesi ve süregelen yayın faaliyetleri konu edilmiştir. Çalışma ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın topluma din hizmeti ulaştırma noktasında nerelere ulaştığı, bu hizmeti sunarken hangi vasıtaları kullandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamıza katkı sağlayacak çalışmalardan bir diğeri de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen Dinî Yayın Kongreleridir. İlki 2003 yılında gerçekleştirilen kongrelerin sonuncusu yani 8.'si; 28-30 Mayıs 2021 tarihlerinde, "Dijital Yayıncılık" başlığı ile düzenlenmiştir. 7. Dinî Yayınlar Kongresi, "Gençliğe Yönelik Yayıncılık'' konusunun ele alınması dolayısıyla konumuzla yakından ilgilidir.

---

[10] Diyanet İşleri Başkanlığı (ed.), *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri 8-10 Nisan 1988* (Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991).
[11] Ethem Ruhi Fığlalı, "Diyanet İşleri Başkanlığının Eğitim ve Yayın Hedefleri", *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri: 8-10 Nisan 1988* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991), 475-480.
[12] Mehmet Bulut, *Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Din Eğitimi Din Hizmetleri ve Dinî Yayın Konularında Yapılan Müzakereler Üzerine Bir Araştırma* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1991).
[13] Mehmet Bulut, *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997).
[14] Büyüker, *Din Hizmetlerinin Tanıtımında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Yayıncılığı*.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik inanç temalı basılı dinî yayınlarıyla doğrudan ilişkili bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Araştırmamızın, din eğitimi bilimi literatürüne katkı sağlaması temenni edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Çalışmanın kavramsal ve teorik çerçevesinin ortaya konulduğu bu bölümde, ilk olarak Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yayıncılık Faaliyetleri başlığına yer verilecektir. Daha sonra ise Gençlik Dönemi ve İnanç başlığı altında, gençlik dönemi gelişim özellikleri ile gençlerin inanç gelişimine dair teorik bilgiler paylaşılacaktır. Son olarak Başkanlığın gençlere yönelik yayıncılık faaliyetleri, farklı yayıncılık türleri bağlamında incelenecektir.

1. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI VE YAYINCILIK FAALİYETLERİ

Başlangıçta sivil bir hizmet anlayışı ile yerine getirilen dinî nitelikli hizmetler, zamanla kurumsallaşmış ve tarihsel süreç içerisinde devletin idaresi ve gözetimi altında faaliyetlerini yürüten birçok dinî kurum ortaya çıkmıştır.[15] Bu durum, toplumun din konusunda doğru kaynaklarla ve sağlıklı bilgilerle bilgilendirilmesi ihtiyacının bir sonucudur. Türkiye'de bir devlet kurumu olarak yaygın din eğitimi hizmetleri veren Diyanet İşleri Başkanlığı da bu amaçla kurulmuştur.

Anayasal bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı, kuruluşundan bu yana geniş hizmet yelpazesiyle toplumu din konusunda aydınlatmaya ve bu doğrultuda çalışmalar yapmaya devam etmektedir. Başkanlık, tarihî süreç içerisinde toplumun ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda, kanunlarla düzenlenerek günümüzdeki şeklini almıştır. Bu süreçte teşkilat, yapısı ve faaliyetleri açısından önemli değişim ve gelişmeler göstermiştir.

Bu başlık altında, Diyanet İşleri Başkanlığı ve yayıncılık faaliyetleri ele alınacaktır:

1.1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuruluşu ve Tarihsel Gelişimi

Diyanet İşleri Başkanlığı bir Cumhuriyet dönemi kurumudur. Ancak bu kurum, temelsiz olmayıp kuruluşunu sağlayan bir zemini bulunmaktadır. Bu nedenle öncelikle

[15] Mehmet Bulut, "Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş Yılları", *Diyanet Aylık Dergi* 279 (2014), 6.

Cumhuriyet öncesi dönemi incelemek ve Başkanlığın oluşumuna zemin hazırlayan dinî kurumlara değinmek gerekmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, geçmişimizde örneği ve temelleri olan bir kurumdur. Nitekim Başkanlığın Osmanlı tecrübesiyle bir bağı bulunmaktadır.[16] Osmanlı Devleti dönemi, önceki İslam devletlerinden farklı olarak eğitim öğretim ve din hizmetlerinin kurumsallaştığı bir dönemdir. Bu dönemde dinî nitelikli hizmetler, şeyhülislamlık kurumu tarafından yürütülmüştür. İlk kez Osmanlı döneminde resmî bir nitelik kazanan şeyhülislamlık tabiri, ilmiye teşkilatının başında bulunan İstanbul kadısına resmî unvan olarak verilmiştir. Böylece şeyhülislamlık kurumu devlet yapısına dahil olmuştur. Nitekim Fatih Kanunnamesinde şeyhülislamdan "Ulemanın Başı" olarak söz edilmektedir. İlmiye teşkilatının başına şeyhülislamların geçmesiyle beraber, bu kurumun Osmanlı devlet yönetimindeki önemi de artmıştır.[17]

Şeyhülislamlık zamanla Osmanlı idarî sisteminin en önemli kurumlarından biri haline gelmiştir. Bu makama ilmiye sınıfından donanımlı kişiler getirilmiş; şeyhülislamlar, padişahın en yakınında yer alarak devlet yönetiminde de etkili olmuşlardır. Sonraki dönemlerde Diyanet'e yüklenen misyonun ve beklentilerin sebebinin de bu olduğu düşünülmektedir.[18] Şeyhülislamlığın faaliyet alanlarına bakıldığında da bu durum açıkça görülmektedir. Kurum, dinî konularda fetva vermenin yanı sıra; devlet yönetimi, yargı, eğitim ve vakıf işleri gibi geniş yetkileri bünyesinde barındırmaktaydı.[19]

İslam Medeniyetinde dinî düşüncenin önemli kurumsal tezahürlerinden biri olan şeyhülislamlık, tarihsel süreç içerisinde gerek kapsayıcılığı gerekse etkinliği açısından farklı aşamalardan geçmiştir.[20] 16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde kurumun siyasî nüfuzunun artarak devam ettiği görülmektedir. 17. yüzyılda ise devlet teşkilatı ve saltanat kurumunda meydana gelen değişim ve zaaf, ilmiye sınıfı ve başındaki şeyhülislamlığı da

---

[16] Ali Bardakoğlu, *21. Yüzyıl Türkiye'sinde Din ve Diyanet*, ed. Ömer Menekşe (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010), 53.
[17] Bulut, *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*, 82-83.
[18] Hamdi Mert, "Diyanet İşleri Başkanlığının Türkiye'nin Manevi Hayatındaki Yeri Resmi Statü ve Fonksiyonu", *Din öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri : 8-10 Nisan 1988* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991), 413-414.
[19] İrfan Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 04 Temmuz 2024).
[20] İlyas Akyüzoğlu, "İslâm Medeniyeti'nde Dinî Düşüncenin Yapısı ve Kurumsal Tezahürleri", *İslam Medeniyeti Tarihi*, Grafiker yayınları; 257 (Ankara : Grafiker Yayınları, 2020), 290.

etkilemiştir. Şeyhülislamların siyasete karışması, kurumun itibarının yavaş yavaş zedelenmesine neden olmuştur.[21]

19. yüzyılın başlarından itibaren şeyhülislamlık makamına ait olan yargı, eğitim-öğretim ve vakıflarla ilgili görevlerin büyük kısmı başka bakanlıklara aktarılmıştır. Böylece şeyhülislamlığın görev ve yetkileri; medreselerdeki eğitim-öğretim faaliyetleri, şer'iyye mahkemeleri ve fetva işleri ile sınırlandırılmıştır. Daha sonra ise kurumun bünyesindeki tüm yetki ve görevler Şer'iye ve Evkaf Vekâletine devredilmiştir.[22] Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde şeyhülislamlık ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında bir köprü olan bu kurum ise 3 Mart 1924 tarihine kadar görev yapabilmiştir. "3 Mart 1924 tarih ve 429 Sayılı Kanun" ile Şer'iye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak yerine başvekâlete bağlı Diyanet işleri Reisliği ve Evkaf Umum Müdürlüğü kurulmuştur.[23]

Cumhuriyet'in ilanından sonra TBMM'de art arda birçok kanun çıkarılmıştır. Bu kanunlardan biri de "3 Mart 1924 tarih ve 429 Sayılı Kanun" dur. Kanunun Diyanet İşleri Reisliği'nin yasal dayanağını teşkil eden birinci maddesi şu şekildedir: "*Türkiye Cumhuriyeti'nde muamelât-ı nâsa dair olan ahkâmın teşrî infazı Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun teşkil ettiği hükümete ait olup Dîn-i Mübîn-i İslâm'ın bundan maada itikadât ve ibâdâta dair bütün ahkâm ve mesâlihin tedviri ve müessesât-ı diniyenin idaresi için Cumhuriyetin makarrında bir Diyanet İşleri Reisliği makamı tesis edilmiştir."* [24]

429 sayılı kurucu kanunun birinci maddesinde Diyanet İşleri Reisliğinin görevleri, "İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dinî kurumları idare etmek" şeklinde ifade edilmiştir.[25] Dolayısıyla bu kanun ile İslam dininin inanç ve ibadet işleri ile dinî kurumlarının idaresi Diyanet İşleri Reisliği'ne verilmiştir.

429 sayılı kanun, dönemin şartları içerisinde ve acele ile çıkarılmış bir kanun olması sebebiyle dar kapsamlıdır. Bu sebeple Başkanlığın teşkilat yapısını belirleyici bir unsur

[21] Mehmet İpşirli, "Şeyhülislam", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 04 Temmuz 2024).
[22] Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı".
[23] Nihat Aytürk vd., "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi", *Diyanet İlmî Dergi* 25/1 (1989), 31-32.
[24] Şer'iye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanun, *Resmî Gazete* (3 Mart 1340), Kanun No. 429, md. 1.
[25] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Kurumsal Tarihçe" (Erişim 09 Temmuz 2024).

da içermemektedir.[26] Tarihsel süreç içerisinde Diyanet İşleri Reisliği'nin yapısı ve işleyişinde yasal düzenlemeler yapılmış olmasına karşın, 429 sayılı kanunun Diyanet ile ilgili hükümleri 1965 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.[27] İlgili kanunun yürürlüğe girmesinden sonra sade bir teşkilat olarak kurulan Diyanet İşleri Reisliği'ne, ilk reis olarak Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi atanmıştır. Reisliğe 1929 yılında merkezde Mushafları İnceleme Kurulu, Dinî Müesseseler Müdürlüğü, Tahrirat ve Evrak Müdürlükleri ve Levâzım Müdürlüğü; illerde ise İl Müftülükleri dahil edilmiştir.[28]

Diyanet'in kuruluş yılları olarak nitelendirilebilecek bu dönemde iki ayrı sürecin yaşandığı görülmektedir. İlki, ülkenin dinî hayatı adına yeşeren ümitlerin büyük oranda devam ettiği birkaç yıllık kısa dönem; ikincisi ise din eğitimi ve öğretimi adına hüzünlü yılların yaşandığı dönemdir. Kısa süren bir ulvî heyecana şahit olduğumuz bu ilk dönemlerde, din eğitimi ve hizmetleri adına birçok faaliyet hayata geçirilmek istenmiştir. Nitekim 1925 yılında TBMM'de yapılan müzakereler sırasında verilen bir önerge ile; Diyanet İşleri Reisliğince bir Kur'an tefsiri ve hadis külliyatı tercümesinin yapılmasının karara bağlanması ve bu amaçla Başkanlık bütçesine ek ödenekler konulması bu durumun önemli bir göstergesidir. Ancak Reisliğe ve yapacağı hizmetlere gösterilen ilginin kısa sürdüğü anlaşılmaktadır. Henüz kuruluş sürecini tamamlayamayan ve merkez ve taşra kadrolarını tam oluşturamayan Reislik, kısa bir süre sonra kendi hâline bırakılmış; böylece din hizmeti, din eğitimi ve din görevlileri açısından hüzünlü yıllar başlamıştır.[29]

Diyanet İşleri Reisliği ile ilgili ikinci yasal gelişme 1931 yılında olmuştur. "Evkaf Umum Müdürlüğü'nün 1931 Mali Senesi Bütçe Kanunu" nun altıncı maddesi[30] ile cami ve mescitlerin yönetimi ile bunların görevlileri Evkaf Umum Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Ayrıca kanunun yedinci maddesi gereğince personelde de sınırlamaya gidilmiştir. Yine 1935 yılında kabul edilip yürürlüğe konulan "Cami Hademesi Nizamnamesi"[31] ile imam-hatiplerin seçimi, göreve alınması, tayini ve görevlerinin kontrolü de Evkaf Umum

[26] Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı".
[27] Aytürk vd., "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi", 32.
[28] Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2015), 461-462.
[29] Bulut, "Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş Yılları", 8-9.
[30] Evkaf Umum Müdürlüğünün 1931 Malî Senesi Bütçe Kanunu, *Resmî Gazete* (13 Haziran 1931), Kanun No. 1827, md. 6.
[31] 22.04.1935 tarih ve 2/2392 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, *Resmî Gazete* (22 Nisan 1935), Kararname No. 2/2392.

Müdürlüğü'ne bırakılmıştır. Diyanet'e ise yalnızca hutbe ve vaaz metinlerinin kontrolü görevi verilmiştir. Yetkileri önemli ölçüde sınırlandırılan Diyanet İşleri Reisliği, böylece tarihindeki ilk kırılmalardan birini yaşamıştır. Diyanet'in faaliyet alanının bu derece daraltılması, toplumdaki etkinliğinin sarsılmasına neden olmuştur.

1924'te yürürlüğe konulan 429 Sayılı kurucu kanun, Diyanet İşleri Reisliği'nin görevlerinin neler olduğunu tespit etmekte ancak bu görevlerin nasıl yerine getirileceği ile ilgili detaylı açıklamalar içermemekteydi. Kanunun 4. maddesinde, teşkilat hakkında nizamname düzenleneceği ile ilgili bir hüküm geçmesine rağmen, uzun bir süre teşkilat kanunu çıkarılamamıştır.[32]

Diyanet İşleri Reisliği'nin merkez ve taşra teşkilatı ile bunların görevlerini düzenleyen ilk kanun, kuruluşundan 11 yıl sonra çıkarılmıştır. 22 Haziran 1935 tarihinde çıkarılan 2800 sayılı bu kanun, Diyanet'in ilk teşkilat kanunu olmuştur. Yedi maddeden meydana gelen kanunun teşkilatın kuruluşunu belirleyen birinci maddesi şu şekildedir: *"Diyânet İşleri Reisliği Teşkîlâtı bir reisin idâresi altında merkezde: Müşâvere Heyeti, Zât İşleri Müdürlüğü, Yazı İşleri Müdürlüğü ve Mushafları Tetkik Heyetinden; taşrada: müftü, müsevvid ve dersiâmlardan mürekkeptir".*[33] Kanunun bu maddesi teşkilat yapısını tespit etmektedir. Yine kanunun diğer maddeleri kadro durumu, merkez ve taşra görevlilerinin nitelikleri ve tayin usullerine dair hükümler içermektedir. Görevler ise kanunun 2. maddesi gereğince çıkarılan "Diyanet İşleri Reisliği Teşkilâtının Vazifelerini Gösterir Nizamnâme" ile düzenlenmiştir. İdarî yapıda herhangi bir değişiklik yapmayan bu nizamnâme, her il ve ilçe merkezinde başkanlığa bağlı bir müftü bulunmasını da hükme bağlamıştır.[34]

2800 sayılı ilk teşkilat kanununda merkez teşkilatı personelinin ataması ile ilgili hükümler yer almamış, bu durumdan doğan aksaklıklar 5 Temmuz 1939 yılında çıkarılan bir kanunla giderilmeye çalışılmıştır.[35] Aynı kanun ile reisliğin merkez teşkilatında ilk kez

[32] Aytürk vd., "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi", 34; Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı".
[33] Diyanet İşleri Reisliği Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun, *Resmî Gazete* (22 Haziran 1935), Kanun No. 2800.
[34] Ahmet Koç, "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 8 (2001), 143; Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı".
[35] Koç, "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi", 143.

"Reis Muavini" kadrosu oluşturulmuş, Mushafları Tetkik Heyeti'nin ismi ise "Mushaflar ve Dinî Eserler Tetkik Heyeti" olarak değiştirilerek İstanbul'a alınmıştır.[36]

Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili bu yasal gelişmeler meydana gelirken, dönemin siyasal, toplumsal ve dinî açıdan nasıl bir durumda olduğuna da bakmak gerekmektedir. 1930-1950 yılları din ve eğitimi açısından sıkıntıların yaşandığı bir dönemdir. Halkın hassasiyet gösterdiği bazı alanlarda yapılan reformlar, devlet-halk ilişkisini olumsuz yönde etkilemiştir.[37]

Diyanet İşleri Eski Başkanı Ahmet Hamdi Akseki, 1950 yılında yayımladığı raporda dönemin durumunu, *"...memleketin birçok yerlerinde hakiki ve münevver bir din adamı bulmak şöyle dursun, camilerde mihraba geçerek halka namaz kıldıracak, minbere çıkıp hutbe okuyacak bir imam ve hatip bile bulunamamaktadır. Hatta bazı köylerimizde, ölenlerin teçhiz ve tekfini ile ebedî istirahatlarına tevdî gibi en basit dinî bir vazifeyi ifa edecek kimseler dahi bulunamamakta ve cenazelerin kaldırılmadan günlerce ortada kalmakta olduğu senelerden beri işitilmekte ve görülmektedir."* sözleri ile değerlendirmiştir.[38]

İkinci dünya savaşından sonra ise Türkiye'de çok partili siyasî hayata geçilmiştir. Bu durum, halkın din ve diyanet ile ilgili taleplerini hükümete ve partilere daha rahat ulaştırmasının önünü açmıştır. Dönemin din eğitimi ve öğretimi alanındaki arayışlarını göstermesi bakımından, Aralık 1947'de toplanan 7. CHP Kurultayı'nda yapılan müzakereler dikkat çekmektedir. Hamdullah Suphi Tanrıöver, kurultayda en uzun konuşmayı yapan isim olmuştur. Tanrıöver konuşmalarında, din eğitimi ve öğretiminin önemini farklı açılardan birçok ilmî görüş de ileri sürerek savunmuş ve yapılan itirazlara da ikna edici cevaplar vermiştir.[39] Nitekim kurultay sonrasında oluşturulan komisyonun tavsiye kararı üzerine, din görevlisi yetiştirmek amacıyla 1949 yılında İmam ve Hatip

[36] Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 464.
[37] Koç, "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi", 143.
[38] Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2014), 524.
[39] Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 114.

Yetiştirme Kurslarının ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılması meydana gelen önemli gelişmelerden olmuştur.[40]

1950 genel seçimlerine birkaç gün kala çıkarılan 23 Mart 1950 Tarih ve 5634 Sayılı Kanun[41] ise Diyanet İşleri Reisliği tarihinin dönüm noktalarından biridir. Tek partili dönemde yapılan bu son kanunî düzenleme, teşkilat yapısına önemli değişiklikler getirmiştir.[42] Bu kanun ile kurumun ismi *Diyanet İşleri Başkanlığı* olarak değiştirilmiş, merkez teşkilatındaki bazı birimlerin isimleri değiştirilirken yeni birimler de kurulmuş, ilk kez gezici vaizlik birimi oluşturulmuş ve tüm vaizler maaşlı kadroya geçirilmiştir. Yine bu kanun ile 1931 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilen cami ve cami görevlileri ile ilgili yetki ve görevler yeniden Diyanet İşleri Başkanlığı'na bırakılmıştır. Nitekim bu kanundan sonra din hizmetleri personellerinin atama, nakil ve görevden ayrılma işlerini yürütmek üzere Hayrat Hademesi İşleri Müdürlüğü kurulmuştur.[43]

Kanun, tezimizin ana konusu ile yakından ilgili olan bir yenilik daha getirmiştir. Bu kanundan sonra ilk kez Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde bir müdür ve iki memurdan oluşan bir Yayın Müdürlüğü kurulmuştur. Ayrıca 2 Temmuz 1951'de kabul edilen 5806 sayılı Dinî Yayınlar Döner Sermayesi Kanunu ile yayın faaliyetlerinde kullanılması için Başkanlık bütçelerine ödenekler konulmaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra Başkanlık yayınları da ücret karşılığında satılmaya başlanmıştır.[44]

1950-1960 yılları Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çeşitli gelişmelerin yaşandığı dönemlerdir. Döner sermayenin harekete geçirilmesi neticesinde dinî yayınların sayısında artış meydana gelmesi, din hizmetleri personelinin mesleki gelişimi için hizmet içi eğitim kurslarının açılmaya başlanması ve Başkanlığa devlet radyosunda yayın yapma izninin verilmesi meydana gelen gelişmelerden bazılarıdır.[45]

---

[40] Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 161; Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı".
[41] Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki 2800 Sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair Olan 3665 Sayılı Kanuna Ek Kanun, *Resmî Gazete* (29 Mart 1950), Kanun No:5634.
[42] Bulut, *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*, 116.
[43] Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 464; Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı".
[44] Mehmet Bulut, "Kuruluş Yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığının Yayın Hizmetleri", *Diyanet Aylık Dergi* 300 (Aralık 2015), 14.
[45] Koç, "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi", 146; Şaban Sitembölükbaşı, *Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı (1950-1960)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 89.

1961'de yürürlüğe konulan anayasanın 154. maddesinde Başkanlık, "*Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir."*[46] şeklinde yer almıştır. Bu madde ile Diyanet İşleri Başkanlığı genel idare içerisinde yer alan bir Anayasal Kurum statüsüne kavuşmuş ve görevlerinin özel bir kanunla düzenlenmesi öngörülmüştür. Bahsi geçen özel kanun ise ancak 1965 yılında çıkarılabilmiştir. 22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" ile Başkanlık ikinci kez bir teşkilat kanuna sahip olmuştur.[47]

Başkanlığa 3 ana görev tayin eden 633 sayılı kanunun birinci maddesi şu şekildedir: "*İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başkanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur."*[48] Kanunda Başkanlığın yaygın din eğitimi olarak nitelendirebilecek olan "toplumu din konusunda aydınlatmak" görevi ilk kez açıkça ifade edilmiştir.[49] Ayrıca kanun, Başkanlığın inanç ve ibadet alanındaki görevleri arasına ilk kez ahlak esaslarını da eklemiştir.[50]

633 sayılı kanunla, Başkanlıkla ilgili dağınık halde bulunan hükümler yürürlükten kaldırılarak mevzuat tek bir metinde toplanmıştır. Yeni görevler ve birimlerin de eklenmesi ile teşkilat geliştirilmiştir. Tüm görevler için belli nitelik ve tahsil şartları getirilmesi; halkın dinî sorularına cevaplar verebilmesi amacıyla bir başkan ile on üyeden oluşan Din İşleri Yüksek Kurulu'nun oluşturulması; Teftiş Kurulu, Hukuk Müşavirliği ve Din Hizmetleri ve Din Görevlileri Olgunlaştırma Dairesi gibi yeni birimlerin kurulması da kanunun getirdiği diğer yeniliklerdendir.[51]

Yine bu kanun ile 5634 sayılı Kanunla kurulan yayın müdürlüğünün adı "Derleme ve Yayım Müdürlüğü" olmuş ve Mushafları İnceleme Kurulu Başkanlığı ile Döner Sermaye

---

[46] Türkiye Cumhuriyeti 1961 Anayasası, *Resmî Gazete* 12038 (20 Temmuz 1961), Kanun No. 334, md.154.
[47] Bulut, *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*, 132-133.
[48] Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, *Resmî Gazete* 12038 (22 Haziran 1965), Kanun No. 633, md. 1.
[49] Kamil Kaya, "Toplumumuzu Kuşatan Manevi Şemsiye", *Diyanet Aylık Dergi* 255 (Mart 2012), 13.
[50] Abdurrahman Han - Yıldıray Kaplan, "Kuruluşunun 89. Yılında Diyanet İşleri Başkanlığı", *Diyanet Aylık Dergi* 267 (2013), 40.
[51] Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı".

Saymanlığı da bu müdürlüğe bağlanmıştır.[52] Özetle kanun, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın teşkilat yapısını yeniden düzenlemiş, kurulan yeni birimler ve eklenen görevlerle teşkilatın görev ve yetki alanını da genişletmiştir. Bu durum, Başkanlık ile ilgili ilerleyen dönemlerde meydana gelen gelişmelerde de kendisini göstermektedir. Nitekim sonraki dönemlerde ihtiyaçlara binaen Bakanlar Kurulunun kararları ile yeni birimlerin kurulmasına devam edilmiştir.

1971 yılında Araştırma Plan ve Program Bütçe Müşavirliği ve Dış Hizmetler Müdürlüğü kurulmuştur. Başkanlık ilk kez bu dönemde, Ramazan ve Kurban bayramları münasebetiyle yut dışına geçici statüde din görevlisi göndermiştir.[53] Aynı yıl meydana gelen önemli gelişmelerden bir diğeri ise Anayasa Mahkemesi'nin 21 Ekim tarihinde almış olduğu karar ile din hizmetleri sınıfındaki memurların kamu personeli sayılması ve görevlerinin kamu görevi olarak tanımlanmasıdır.[54]

1973 yılında ise Başkanlığa ilk kez eğitim öğretim sınıfından kadrolar verilmiş ve ilk eğitim merkezi Bolu'da açılmıştır. Bunu diğer şehirler takip etmiş; İstanbul ve Konya'daki eğitim merkezlerinde lisansüstü seviyesinde öğrenim fırsatı sunulmuştur.[55] 1976 yılında ise Dış Münasebetler Müdürlüğü ile Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği ihdas edilmiştir. Hac İşleri Müdürlüğü de yine bu yıl kurulmuştur.[56] 1975 yılında, Başkanlığın faaliyetlerini desteklemesi ve din hizmetlerinin daha geniş kitlelere ulaştırılmasına katkı sağlaması amacıyla Türkiye Diyanet Vakfı'nın kurulması da meydana gelen önemli gelişmelerden bir diğeridir.[57]

1978'de Bakanlar Kurulu kararnamesi ile Başkanlığın merkez teşkilatında yeni daire başkanlıkları ve müdürlükler kurulmuştur: Eğitim Merkezi Müdürlüğü kadrosu beşe çıkarılmış, il kez on adet Yurt Dışı Din Hizmetleri Müşavirliği kadrosu ihdas edilerek Başkanlığın yurt dışında da teşkilatlanması sağlanmıştır. Ayrıca Araştırma Plan ve Program Bütçe Müşavirliği, Araştırma ve Planlama Dairesi'ne dönüştürülmüş; Dinî Hizmetler ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Dairesi, Din Hizmetleri Dairesi ve

[52] Aytürk vd., "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi", 39.
[53] Koç, "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi", 147.
[54] Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 466.
[55] Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı".
[56] Aytürk vd., "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi", 42-43.
[57] Türkiye Diyanet Vakfı TDV, "Kurumsal-Hakkımızda" (Erişim 10 Temmuz 2024).

Olgunlaştırma Dairesi adlarıyla ikiye ayrılmıştır. Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi de bu dönemde kurulan yeni birimlerden biridir. Yine 24 Nisan 1978 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe konulan yönetmelikle, Daire Başkanları Kurulu oluşturulmuştur.[58]

Başkanlık ilk kez 1978 yılı hac mevsiminde, Başbakanlığın onayı ile deneme mahiyetinde hac seferleri düzenlemiştir. Bu denemenin başarılı ve faydalı bir şekilde sonuçlanması üzerine 1979'da Hac Dairesi Başkanlığı kurulmuş, daha önce kurulan ve Dinî Hizmetler Dairesi Başkanlığı bünyesinde olan Hac İşleri Müdürlüğü de bu daireye bağlanmıştır. Böylece bu tarihten sonra hac seferlerinin düzenlenmesi Bakanlar Kurulu kararı ile Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir.[59]

1982 Anayasasında Başkanlığa yürütme bölümü içerisinde yer verilmiştir. Anayasanın Diyanet İşleri Başkanlığı'nı tanımlayan 136. maddesi şu şekildedir: *"Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşünüşlerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.* [60] 1982 Anayasası Başkanlığın mevcut konumunu muhafaza etmiş, teşkilat ve görev yapısında büyük değişiklikler yapmamıştır.[61] Yeni Anayasa, 1961 Anayasasında yer alan hükümlere ilave olarak Başkanlığın görevlerini yerine getirirken uyması gereken ölçüleri düzenlemiş, Başkanlığa milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinme görevi vermiştir.[62]

1982 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra mevcut kanunlar yeni anayasa ile uyumlu hâle getirilmek için TBMM'den geçirilmiştir. Ancak 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun için herhangi bir revizyon yapılmamıştır. Bu durum hukukî boşlukların oluşmasına sebep olmuş; bu boşluklar Kanun Hükmünde Kararname, Bakanlar Kurulu Kararları, Tüzükler vb. yollarla doldurulmaya çalışılmıştır.[63] 4 Aralık 1983 tarihli 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü

---

[58] İştar Tarhanlı, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi", *Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu*, (1996), 49.
[59] Aytürk vd., "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi", 46.
[60] Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası, *Resmî Gazete* 17844 (20 Ekim 1982), Kanun No.2709, md.136.
[61] Bulut, *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*, 120.
[62] Han - Kaplan, "Kuruluşunun 89. Yılında Diyanet İşleri Başkanlığı", 40.
[63] Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 466-467.

Hakkında Kanun Hükmünde Kararname de bunlardan biridir. Bu KHK ile kamu kurum ve kuruluşlarına ait kadroların oluşturulması, iptali ve kullanımıyla ilgili genel ilke ve usuller getirilmiştir. Bu düzenlemenin ikinci maddesi gereğince 18 Temmuz 1984'te yayınlanan 190 Sayılı KHK'nin ek cetvelinde, Bakanlıklar ve bağlı kuruluşların kadroları yer almıştır. Başkanlığın bugünkü yapısı da bu ek cetvele ve 3046 sayılı Bakanlıkların Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'a göre düzenlenmiş bulunmaktadır.[64]

Diyanet İşleri Başkanlığı son yapılan düzenlemelerle merkez, taşra ve yurt dışı olmak üzere 3 teşkilattan ve bunların alt birimlerinden oluşmuştur. Merkez teşkilatı 1 Başkan, 5 Başkan Yardımcısı, 5 danışma ve denetim birimi, 5 ana hizmet birimi ve 4 yardımcı hizmetler biriminden; taşra teşkilatı 67 il müftülüğü, 582 ilçe müftülüğü ve 7 eğitim merkezi müdürlüğünden; yurt dışı teşkilatı ise 16 din hizmetleri müşavirliği ve 17 din hizmetleri ataşeliğinden meydana gelmiştir. Başkanlık 2010 yılına kadar da bu şekliyle hizmet vermeye devam etmiştir.[65]

1982-2010 yılları arasında Başkanlığın din hizmetleri noktasında yeni bir sürecin başlamıştır. Bu tarihlerde, Başkanlığın mevcut hizmetlerinin toplumun ihtiyaçlarına cevap verip vermediği; devletin farklı kurumlarında da din hizmeti verilmesinin gerekliliği ve imkânı tartışılmıştır. Nitekim sağlık kuruluşlarında din hizmetlerinin verilmesi gerektiği konusu da bu dönemlerde gündeme gelmiş ve 19 Ocak 1915 tarihinde il müftülüklerine gönderilen yazıyla beraber uygulama resmen hayata geçirilmiştir.[66]

Bu tarihlerde, Başkanlığın Türkiye Diyanet Vakfı ve A.Ü. İlahiyat Fakültesi ile ortaklaşa düzenlediği uluslararası "Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri" nin Ankara'da başlaması (1988), Türkiye Diyanet Vakfı tarafından organize edilen ve Hz. Peygamber'in doğum yıldönümlerini kutlama amacını taşıyan "Kutlu Doğum Haftası"nın ilkinin gerçekleştirilmesi (1989), on dört yıl aradan sonra yeniden teşekkül eden Din İşleri Yüksek Kurulunun ilk toplantısını yapması (1992) gibi önemli gelişmeler de yaşanmıştır. Yine I. Din Şûrası Ankara'da ilk kez toplanmış (1993), Başkanlık bünyesinde bir

---

[64]Tarhanlı, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi", 62; Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı".
[65] DİB, "Kurumsal Tarihçe".
[66] Fatma Nur Kalkavan, *Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'nda Görev Yapan Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Din ve Değerler Eğitimi Faaliyetlerine Dair Bir İnceleme: İstanbul İli Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2020), 20.

"Araştırma-Geliştirme ve Dokümantasyon" (AR-GED) Merkezi oluşturulmuş (1996), Diyanet İşleri Başkanlığınca düzenlenen "I. Uluslararası Kur'an-ı Kerim Okuma Yarışması" Ankara'da yapılmıştır (1997).[67]

Daha önce de bahsi geçtiği üzere 26 Mart 1976 tarihli ve 1982 sayılı Kanunla, 633 sayılı Kanunda bazı önemli yenilikler ve değişiklikler yapılmış, fakat bu kanun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmişti. Buradan meydana gelen hukukî boşluk ancak 01/07/2010 tarihli ve 6002 sayılı Kanun[68] ile doldurulabilmiştir. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı 2010 yılında üçüncü bir teşkilat kanuna sahip olmuştur.[69]

Yasal düzenlemeler incelendiğinde, Başkanlığın tarihinde üç kuruluş dönemi olduğunu söylemek mümkündür: 1924, 1965 ve 2010. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilk kuruluşu 3 Mart 1924'te, ikinci kuruluşu 1965 tarihli yasa ile ve son olarak üçüncü kuruluşu 2010 tarihli teşkilat yasası ile gerçekleşmiştir. 633 sayılı kanunda önemli değişiklikler yapan bu son teşkilat kanunu ile Diyanet İşleri Başkanlığı yapısal olarak yeni bir biçime kavuşmuş, yeniden organize olarak bugünkü halini almıştır.[70] Başkanlığın merkez, taşra ve yurt dışı din hizmeti teşkilatlanması ve anlayışını yeniden tespit eden bu kanun, 21.yüzyıl şartları ve ihtiyaçları dikkate alınarak din hizmetleri alanında yeni uygulamaların yapılmasının önünü açmıştır. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı, görevlerini gerek ulusal gerekse uluslararası düzlemde ve çağın ihtiyaçlarına uygun olarak yerine getirme imkânına kavuşmuştur. Bundan sonra atılan fiili adımlar da bunu doğrular niteliktedir.

Başkanlık için yeni bir süreç başlatan bu kanun, tüm faaliyetlerinin yasal dayanağını oluşturmaktadır. Bu kanunla Başkanlık, çağın şartlarına göre yeniden yapılandırılmış; sürekli gündeme getirilen teşkilat yapısının sağlamlaştırılması, personel yeterliklerinin iyileştirilmesi ve hizmet alanlarının halkın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi gibi

---

[67] Mehmet Bulut, "Kuruluşunun 74. Yıldönümü Münasebetiyle Diyanet İşleri Başkanlığı Kronolojisi", *Diyanet İlmî Dergi* 34/1 (1998), 99-114.
[68] Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmî Gazete 27640 (1 Temmuz 2010), Kanun No. 6002.
[69] Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 466-467.
[70] Yüksel Salman, "Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar ile Diyanet İşleri Başkanlığı Üzerine Söyleşi", *Diyanet Aylık Dergi* 255 (2012), 38.

meselelerde bu tarihten sonra fiili adımlar atılmaya başlanmıştır.[71] Başkanlık bu kanunla genel müdürlük seviyesinden Müsteşarlık seviyesine yükseltilmiş, 2 sürekli kurula ilaveten 9'u Genel Müdürlük seviyesinde olmak üzere 14 hizmet birimi oluşturulmuştur.[72] Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Teşkilatı 1 Başkan, 3 Başkan Yardımcısı, Sürekli Kurullar (Din İşleri Yüksek Kurulu ve Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu) ve Hizmet Birimleri olarak yapılandırılmıştır.[73]

6002 sayılı kanunla, Diyanet İşleri Başkan ve Başkan Yardımcılarının görevleri ve görev süreleri gibi hususlar tespit edilmiştir. Yine Din İşleri Yüksek Kurulu ve Mushafları İnceleme Kurulunun üye ve görevleri ile ilgili detaylar da belirlenmiştir. Yeni yapılanma ile Başkanlık bünyesinde yeni hizmet birimlerinin (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Özel Kalem Müdürlüğü, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği) oluşturulması sağlanmış; bunların görev ve yetkileri de yeniden düzenlenmiştir. Bu kapsamda kanunda Din Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevlerinden bazıları şu şekilde ifade edilmiştir: "*Cami ve mescit dışındaki yerlerde panel, konferans, seminer, sempozyum ve benzeri dinî programlar ile ilmî toplantılar düzenlemek; Ceza infaz kurumu ve tutukevleri, çocuk ıslahevi, huzurevi, sağlık kuruluşları ve benzeri yerlerde bulunan vatandaşlara irşat hizmetleri götürmek; Radyo ve televizyon kurumları ile diğer yayın kuruluşları vasıtasıyla toplumu din konusunda aydınlatmak; Aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dinî konularda aydınlatma ve rehberlik yapmak; İhtiyaç duyulan yerlere okuma salonları açmak ve bunlarla ilgili işleri yürütmek…"*.[74]

Bu görev tespitinden de anlaşılacağı üzere cami dışı din hizmetlerinin önü açılmış, belirlenen yeni faaliyet alanları ile Başkanlığın hizmet yelpazesi daha da genişletilmiştir. Böylece Başkanlığın gerek ulusal gerekse uluslararası sahada daha etkin bir din hizmeti

---

[71] Kalkavan, *Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'nda Görev Yapan Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Din ve Değerler Eğitimi Faaliyetlerine Dair Bir İnceleme: İstanbul İli Örneği*, 21.
[72] DİB, "Kurumsal Tarihçe".
[73] Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No. 6002.
[74] Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No. 6002.

sunmasının yasal zemini oluşturulmuştur. Tüm bu gelişmelerle Başkanlık, toplumu din konusunda aydınlatma görevini etkin şekilde yerine getirebilmesi için desteklenmiş ve bu yönde birçok fırsata kavuşmuştur.

Başkanlık, yasanın çıkmasından sonra bir taraftan hizmet kadrosunu genişletmiş diğer taraftan da din hizmeti görevlilerinin kalite ve niteliğini artırmaya çalışmıştır. Örneğin cami görevlilerinin alımında titiz bir eleme yapılmış, kadroya hem yüksekokul mezunları hem de hafız olanlar alınmıştır. Ayrıca Başkanlığa dinî yüksek ihtisas merkezleri açma imkânı da yine bu kanunla verilmiştir.[75]

6002 sayılı kanunun yaptığı düzenlemelerden biri de Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı'nı Strateji Geliştirme Başkanlığına dönüştürmesidir. Bugün bu birim bünyesinde; Plan ve Programlar Daire Başkanlığı, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, İç Kontrol Daire Başkanlığı, Bütçe Daire Başkanlığı adlarıyla dört Daire Başkanlığı ile hizmet vermektedir. Başkanlık hizmetleri ile ilgili uzun vadeli planlar yapan birim, Başkanlığın yıllık çalışma programlarını ve strateji planlamasını hazırlamakta ve uygulanmasını takip etmektedir. Her yıl yayınladığı faaliyet raporlarıyla Başkanlık faaliyetlerinin değerlendirilmesine ve hizmet kalitesinin artırılmasına olanak sağlamaktadır.[76]

İlk Stratejik Planda Diyanet İşleri Başkanlığının misyonu, *"Toplumun dinî, ahlakî ve manevi değerlerini sürekli canlı tutmak amacıyla İslâm dininin temel kaynaklarına dayalı doğru ve güncel bilgi ile toplumu din konusunda aydınlatmak, inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek ve ibadet yerlerini yönetmek"*; vizyonu ise *" Toplumun dinî, ahlakî ve manevi değerlerini sürekli ayakta tutan, bütün insanlığın barış ve huzuruna katkı sağlayan, Din-i Mübin-i İslâm ile ilgili her konuda referans alınan etkin ve saygın kurum olmak"* şeklinde ifade edilmiştir. Aynı stratejik planda Başkanlığın temel değerleri, "*Temel kaynaklara dayalı doğru ve güncelleştirilmiş bilgiyi esas almak, Dindarlık-Samimiyet-Ahlakîlik, Güvenirlilik, Dürüstlük, Liyakat-Ehliyet-Yetkinlik, Gönüllülük, Fedakârlık, Şeffaflık, Tutarlılık, Kuşatıcılık, Birleştiricilik, Etkililik,*

[75] Salman, "Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar ile Diyanet İşleri Başkanlığı Üzerine Söyleşi", 39.
[76] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Strateji Geliştirme Başkanlığı" (Erişim 10 Temmuz 2024).

Erişilebilirlik, Hızlı, verimli ve kaliteli hizmet anlayışı, Temel insan hak ve özgürlüklerine saygı"[77] olarak ifade edilmiştir.

Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından şimdiye kadar; 2012-2016, 2017-2021, 2019-2023, 2024-2028 tarihli olmak üzere dört Stratejik Plan hazırlanmıştır. Her birinde din hizmetleri için stratejik amaçlara, hedeflere ve stratejilere yer verilen bu planlar, Başkanlığın geleceğe yönelik vizyonunu göstermesi bakımından önemlidir. Bugün Başkanlık, 2024-2028 Stratejik Planında; *"İslâm dininin doğru anlaşılabilmesinde etkin rol almak, ülkemizin birlik ve beraberliğine, insanlığın barış ve huzuruna katkıda bulunmak, aileye ve toplumun kırılgan kesimlerine yönelik inanç ve değerler ekseninde çalışmaları arttırmak, yurt içi ve yurt dışında Başkanlık hizmetlerinin etkinliği ve verimliliğini artırmak, kurumsal kapasiteyi güçlendirmek ve geliştirmek. çağın getirdiği bir takım küresel sorunlar karşısında İslâm'ın temel ilkeleri çerçevesinde çözümler sunmak."*[78] şeklinde ifade edilen amaçlarını, temel değerlerine uygun olarak gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

20/11/2017 tarihli ve 696 sayılı KHK ile, Başkan yardımcılarının sayısı 5'e çıkarılmıştır. Anayasada yapılan değişiklik uyarınca 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçilmesi ile 09/07/2018 tarihli Resmî Gazete 'de (3. Mükerrer) yayımlanan 703 sayılı KHK[79] ile Başkanlık, Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır. Bu KHK, 633 sayılı teşkilat kanununda Başkanlığın görev alanı ve yetkileriyle ilgili önemli değişiklikler getirmiştir.[80]

1.2. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayıncılık Faaliyetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı, kuruluş kanununda da ifade edildiği üzere İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dinî kurumları idare etmek amacıyla kurulmuştur. Kanunda belirtilen bu amaçlar, Başkanlığın hizmet alanları hakkında bizlere fikir vermektedir. Bazı dönemlerde görev ve yetkilerinde sınırlamalara gidilse de Başkanlık uzun bir süre hizmetlerini bu çerçevede devam ettirmiştir. Tarihsel süreç

[77] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Stratejik Planı 2012-2016" (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012).
[78] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Stratejik Planı 2024-2028" (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024).
[79] 20/11/2017 tarihli ve 696 sayılı KHK, *Resmî Gazete 30473* (9 Temmuz 2018), Kanun No. 703, md. 141.
[80] DİB, "Kurumsal Tarihçe".

içerisinde çıkarılan yeni kanunlar ise hizmet alanlarına yenilerini eklemiştir. Nitekim 633 sayılı kanunda Başkanlığın toplumu din konusunda aydınlatma görevi açıkça ifade edilirken[81]; 1982 Anayasası ise Başkanlığa milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinme görevi vermiştir.[82]

"İslam dininin inanç, ibadet ve ahlâk esaslarıyla ilgili işleri yürütmek, sahih dinî bilgi ile toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek"[83] gibi önemli bir misyona sahip olan Başkanlık, kuruluşundan bugüne değin bu amaçlarını gerçekleştirmek adına önemli çalışmalar yapmıştır. Özelikle 2010 senesini takip eden dönemde ise 21.yy. toplumuna hizmet noktasında daha somut adımlar atıldığı görülmektedir. Yalnızca Türkiye'de değil, İslam dininin dünya çapında anlaşılması ve yaşanması için çalışmalar yürüten Başkanlık, bugün uluslararası bir kurum hüviyetine sahiptir.

Başkanlık, topluma din hizmeti sunma ve din konusunda insanları aydınlatma görevini çeşitli hizmet alanları aracılığıyla gerçekleştirmektedir. 2024-2028 Stratejik Planı'nda da belirtildiği üzere bu hizmet alanları şunlardır: Din Hizmetleri, Eğitim Hizmetleri, Dinî Bilgi Üretimi, Mushaf ve Fetva Hizmetleri, Yayın Hizmetleri, Danışmalık ve Denetim Hizmetleri ve Yardım Faaliyetleri.[84] Sayılan hizmet alanlarının her birinin bünyesinde, çeşitli dinî faaliyetler yürütülmektedir. Bu durum, Başkanlığın gerek hizmet yelpazesinin gerekse muhatap kitlesinin genişliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Bu bölümde çalışmamızın konusu ile ilgili olması dolayısıyla, Başkanlığın yayın hizmetleri ele alınacaktır. Bu kapsamda öncelikle yayıncılık faaliyetlerinin tarihçesi, daha sonra ise Dinî Yayınlar Genel Müdürlüğü, Başkanlığın Yayıncılık Türleri ve Dinî Yayın Kongreleri incelenecektir.

1.2.1. Tarihçe

Diyanet İşleri Başkanlığının görevlerinden biri, toplumu doğru kaynaklarla bilgilendirmeye çalışmaktır. Bu amaçla çeşitli vasıtalardan yararlanan Başkanlık için

---

[81] Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, *Resmî Gazete* 12038 (22 Haziran 1965), Kanun No. 633.
[82] Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası, md.136.
[83] DİB, "Stratejik Planı 2012-2016".
[84] DİB, "Stratejik Planı 2024-2028".

yayıncılık, önemli bir imkân olmuştur. Kuruluşundan bugüne yayın faaliyetlerine devam eden kurum, tarihsel süreç içerisinde bu alandaki gelişmelere ve çeşitliliğe paralel olarak kendisini geliştirmiştir. Öyle ki basılı yayıncılık ile başladığı hizmetlerini, bugün sosyal medyadan dijital yayıncılığa kadar uzanan kapsamlı bir alanda devam ettirmektedir. Bu durum, Başkanlığın dinî yayıncılıktaki yerini ve önemini tespit etmeyi gerekli kılmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi dinî yayıncılığına dair önemli tespitlerde bulunan İsmail Kara, tarihsel süreçteki gelişmeleri 1920-1924 yılları; 1924, 1925-1947 yılları; 1947-1960 yılları; 1960-1980 yılları ve 1980 sonrası olarak ele almaktadır.[85] Biz de süreci incelerken bu kronolojik tasnifi dikkate alacağız. Son olarak bu tasnife 2010 sonrası gelişmeleri de ilave edeceğiz.

1920-1924 Yılları: Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluşundan önceki dönemde, dinî yayıncılık faaliyetleri Şer'iye Vekâleti tarafından yürütülmüştür. Vekâletin 1922'ye kadar olan ilk iki yıllık hizmetleri arasında halkı aydınlatmak ve irşad maksadıyla hazırlanan beyannameler dışında, düzenli bir dinî yayıncılık çalışmasına rastlanmamaktadır. Dolayısıyla 1922 senesine kadar ciddi bir yayın faaliyetine girişilememiştir. Bu durum, Vekâlet bünyesinde dinî yayın faaliyetlerinde bulunması için "Tetkikat ve Teklifat-ı İslâmiye Heyeti (TTİH)"nin kurulması ile değişmiştir. Şer'iye Vekâletinin kaldırılmasına kadar yayıncılık faaliyetlerine devam eden ve çeşitli eserler yayımlayan bu heyet, çalışmalarını yaklaşık 15 ay sürdürmüştür.[86]

3 Mart 1924 tarih ve 429 Sayılı Kanun ile Şer'iye Vekâleti kaldırılarak yerine başvekâlete bağlı Diyanet işleri Reisliği kurulmuştur. Bu tarihten itibaren ise dinî yayıncılık faaliyetleri, toplumu din konusunda aydınlatma görevi kendisine verilen Reislik tarafından devam ettirilmiştir.

---

[85] İsmail Kara, "Cumhuriyet Dönemi Dinî Yayıncılığın Arka Plânı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları", *Türkiye I. Dini Yayınlar Kongresi: Tebliğler-Müzakereler 31 Ekim - 02 Kasım 2003/Ankara* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004), 23-30.

[86] Bulut, *Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Din Eğitimi Din Hizmetleri ve Dinî Yayın Konularında Yapılan Müzakereler Üzerine Bir Araştırma*, 75-87.

1924-1947 Yılları: Bu dönem Kara tarafından, birkaç önemli gelişme görülmüş olsa da dinî yayıncılığın en problemli ve en alt seviyede olduğu dönem olarak nitelendirilmektedir. Aktif bir dinî yayıncılığa rastlanılmayan bu dönemde, yayımlanan birkaç büyük eser haricinde kitap sayısı oldukça sınırlıdır.[87] Kısaca ele almak gerekirse bu dönemde yaşanan gelişmeler şu şekildedir:

Diyanet İşleri Reisliği'nin kuruluşunun hemen ardından, dinî yayıncılık faaliyetlerinin nasıl yapılacağı da tartışılmaya başlanmıştır. Nitekim Reisliğin 17 ve 19 Nisan'da gerçekleştirilen ilk bütçe müzakeresinde bu konu ele alınmıştır. TTİH'nin varlığını devam ettirip ettirmediğinin de tartışıldığı bu müzakerede, Reislik bütçe bölümlerinde böyle bir heyetin yer almayışına da dikkat çekilmiştir. Dinî eser yayımlayacak bir heyete yer verilmeyen bu bütçede yetkililer, Reislik bünyesinde oluşturulan 8 azılı Heyet-i Müşaverenin dinî yayın hizmetlerini de yürüteceğini belirtmişlerdir. Yine basılan Kur'an nüshalarını incelemesi amacıyla "Tetkik-i Mesahif Heyeti" oluşturulmuştur.[88]

21 Şubat 1925 yılında yapılan ikinci bütçe müzakeresinin de odak noktası dinî yayıncılık olmuştur. Bu müzakerede Reislik bünyesinde, yeni bir ilmî-dinî yayın heyeti oluşturma çabaları dikkat çekmektedir. Bu maksatla Meclise, 53 imzadan oluşan bir önerge de sunulmuştur. Bu önerge Kur'an ve hadis tercüme ve tefsirleri ile ilmihal ve hutbe kitapları olmak üzere halkın ihtiyaç duyduğu dinî yayınların neşredilmesi gayesine dayanmaktadır. Ayrıca önergede, hazırlanacak yayınlar için Diyanet bütçesine özel ödenek ayrılması da talep edilmiştir. Müzakereler neticesinde, yeni bir yayın kurulu oluşturulması fikri kabul görmemiş; ancak talep edilen ödeneğin Diyanet bütçesine ayrılması kararı alınmıştır.[89]

Diyanet İşleri Reisliği'nin 1925 tarihli ikinci bütçe müzakeresinde TBMM tarafından alınan bu karar, daha kuruluş yıllarından itibaren Başkanlığın dinî yayın faaliyetlerinin resmî bir niteliğe sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim Elmalılı Hamdi Yazır tarafından "Hak Dini Kur'an Dili" adıyla tefsir hazırlanarak 1935 yılından itibaren yayımlanması, Hadis kitabı olarak da "Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih" adıyla

---

[87] Kara, "Cumhuriyet Dönemi Dinî Yayıncılığın Arka Plânı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları", 23-24.
[88] Bulut, *Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Din Eğitimi Din Hizmetleri ve Dinî Yayın Konularında Yapılan Müzakereler Üzerine Bir Araştırma*, 146-152.
[89] Bulut, "Kuruluş Yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığının Yayın Hizmetleri", 13.

eserin tercüme edilmesi bu karar doğrultusunda gerçekleşmiştir. Yine Reislik, TBMM ve Başvekâletin kararı üzerine bir yıl içinde 51 adet hutbe hazırlayıp kitap olarak basıma hazır hale getirmiştir.[90]

Bahsi geçen ikinci bütçe müzakeresinde, Diyanet'in yayıncılık hedeflerine dair önemli tespitler de bulmak mümkün. Yapılan konuşmalardan anlaşılmaktadır ki dinî yayıncılık konusunda Diyanet'ten; topluma batıl ve hurafelerden arındırılmış doğru dinî bilgi ulaştırması, Kur'an ve sünnetin doğru anlaşılmasını temin edecek eserler yayımlaması, çağın ihtiyaçlarına ve İslam dinine yönelik itirazlarına yanıt verecek nitelikte hazırlanan bu yayınların aynı zamanda halkın anlayabileceği sadelikte olması beklenmiştir.[91] Bugün de geçerliliğini koruyan bu beklentiler, Başkanlığın yayıncılık hedeflerine yön vermeye devam etmektedir.

1947-1960 Yılları: Çok partili hayata geçişin yaşandığı bu tarihlerde, halkın beklentilerinin dikkate alındığı ve açıkların kapatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Dinî yayıncılık adına önemli gelişmelerin yaşandığı bu dönemde, kitap ve dergi yayıncılığı noktasında yeniden bir canlanma gözlemlenmektedir.[92]

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluşundan 1950 yılına kadar olan süreçteki yayın faaliyetleri, Zat İşleri Müdürlüğü tarafından yürütülmüştür. 29.04.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5634 sayılı kanunla Yayın Müdürlüğü kurulmuştur. 1951 yılında ise yayın hizmetlerinin gerek basım gerekse satış ve dağıtım işlemlerine hız kazandırmak amacıyla Dinî Yayınlar Döner Sermaye Saymanlığı oluşturulmuştur. Dolayısıyla Diyanet yayıncılığının, özellikle 1950 yılından itibaren yeni bir ivme kazandığı anlaşılmaktadır. Yayınların artmasında Diyanet İşleri Başkanı Merhum Ahmet Hamdi Akseki'nin gayretleri de önemlidir. Akseki'nin muhatap kitlesini dikkate alarak hazırladığı eserler, halkın dinî bilgi sahibi olmasında etkili bir işleve sahip olmuştur.[93]

1960-1980 Yılları: Bu dönem Türkiye'deki dinî yayıncılık faaliyetlerinin hem nicelik hem de muhteva bakımından bir hayli arttığı ve hızlandığı bir dönemdir. Bunda 1960 ve

[90] Büyüker, *Din Hizmetlerinin Tanıtımında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Yayıncılığı*, 37.
[91] Bulut, "Kuruluş Yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığının Yayın Hizmetleri", 13-14.
[92] Kara, "Cumhuriyet Dönemi Dinî Yayıncılığın Arka Plânı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları", 24.
[93] DİB, "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü".

1980 ihtilallerinin yanı sıra, özgürlükçü bir yapıya sahip olan 1961 Anayasasının etkili olduğu düşünülmektedir.[94]

Başkanlık süreli yayın faaliyetlerine bu dönemde başlamıştır. 1962 yılında başlayan bu yayınlara, ilerleyen dönemlerde farklı türlerde süreli yayınlar da eklenmiştir. Yine yayıncılıkta meydana gelen gelişmelerden bir diğeri de 1965'te, 633 sayılı teşkilat kanunu ile Din Hizmetleri ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Dairesinin ve bu daire bünyesinde Derleme ve Yayın Müdürlüğünün kurulmuş olmasıdır. Ayrıca 1966 yılında Dinî Yayınlar Döner Sermaye Saymanlığı ve Mushafları İnceleme Kurulu Başkanlığı; 1978 yılında ise Hac İşleri Müdürlüğü de Derleme ve Yayın Müdürlüğü'ne bağlanmışlardır. Daha sonra Mushafları İnceleme Kurulu Başkanlığı, Derleme ve Yayın Müdürlüğü bünyesinden ayrılmış ve müstakil daire halini almıştır. 1978 senesinde ise Kütüphane ve Arşiv Müdürlüğü kurulmuştur.[95]

1980 Sonrası Yıllar: 1980 sonrası ilk dönemde dinî yayıncılık noktasında, 1960 ihtilali ve 61 Anayasasıyla gelen hattın devam ettiği görülmektedir.[96] 17.07.1984 tarihli 84/8360 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Başkanlığın ana hizmet birimlerinden biri olarak Dini Yayınlar Daire Başkanlığı kurulmuştur. Yine bu daire bünyesinde Derleme ve Yayın Şube Müdürlüğü, Süreli Yayınlar Şube Müdürlüğü, Kütüphane Şube Müdürlükleri oluşturulmuştur. Bu müdürlüklere 1995 yılında Sesli ve Görüntülü Yayınlar Şubesi Müdürlüğü'nün de eklenmesi ile müdürlük sayısı 4'e ulaşmıştır.[97]

1982-2010 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığının din hizmetleri noktasında yeni bir süreç başlamıştır. Bu tarihlerde Başkanlığın mevcut hizmetleri, yeterlilik ve çeşitliliği noktasında tartışılmış; 2010 senesi sonrasında ise Başkanlık hizmetlerinde somut gelişmeler yaşanmıştır. 01/07/2010 tarihli ve 6002 sayılı kanun[98] ile Başkanlık, üçüncü bir teşkilat kanuna sahip olmuştur.[99]

---

[94] Kara, "Cumhuriyet Dönemi Dinî Yayıncılığın Arka Plânı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları", 24.
[95] DİB, "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü".
[96] Kara, "Cumhuriyet Dönemi Dinî Yayıncılığın Arka Plânı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları", 25.
[97] DİB, "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü".
[98] Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, *Resmî Gazete* 12038 (22 Haziran 1965), Kanun No. 633.
[99] Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 467.

Başkanlığın teşkilat yapısını yeniden tesis eden bu kanun, çağın ihtiyaç ve beklentilerine uygun yeni din hizmetleri uygulamalarının da önünü açmıştır. 6002 sayılı kanun Diyanet yayıncılığı noktasında da önemli gelişmelere zemin hazırlamıştır. Bu kanun ile Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bugün de Başkanlık, yayıncılık faaliyetlerini bu müdürlük bünyesinde devam ettirmektedir.[100]

Başkanlığın dinî yayıncılık faaliyetlerine, 2019 yılında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayınlanan On Birinci Kalkınma Planı'nda da yer verilmiştir. Farklı kurumlara çeşitli görevlerin verildiği planın "Kültür ve Sanat" başlığı altında 642. maddede Başkanlığa; *"Toplumsal problemlere yönelik dinî içerikli yayınların toplumun daha geniş kesimlerine ulaştırılması"* görevi verilmiştir.[101] Başkanlık, bu görevi yerine getirebilmek amacıyla 2019-2023 Stratejik Planında, dijital yayıncılığa önem verileceğini belirtmiştir.

Yayıncılık faaliyetlerine dair tüm bu süreç ve gelişmeler, Başkanlığın kuruluş amacını gerçekleştirmesi noktasında dikkate değerdir. Nitekim yayıncılık, topluma ulaşma ve toplumu din konusunda aydınlatmada önemli bir güçtür. Başkanlığın da bu gücü kullanmaya çalıştığı ve bu amaçla şimdiye dek ciddi adımlar attığı anlaşılmaktadır.

Ancak dünyamızda meydana gelen hızlı değişimler, gerek dine bakışımızı gerekse dinî hayatımızı etkilemektedir. Olumsuz etkilerin azaltılması ve sağlıklı dinî bilgilerin topluma kazandırılmasında yayıncılık faaliyetleri Başkanlık için bir potansiyeldir. Bu potansiyelini etkin biçimde kullanabilmesi ise; dinî yayıncılık faaliyetlerini zaman zaman gözden geçirmesine, yayınlarında günümüz ihtiyaçlarını dikkate almasına, nicelikten ziyade niteliğe önem vermesine bağlı görünmektedir.[102]

1.2.2. Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, bir önceki başlıkta da bahsedildiği üzere 01.07.2010 tarih ve 6002 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" gereği kurulmuştur. Yayıncılık

[100] DİB, "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü".
[101] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Stratejik Planı 2019-2023" (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020).
[102] Fığlalı, "Diyanet İşleri Başkanlığının Eğitim ve Yayın Hedefleri", 475-480.

hizmetlerinin daha koordineli yürütülebilmesi için ise müdürlük bünyesinde; Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı, Süreli Yayınlar ve Kütüphaneler Daire Başkanlığı, Yabancı Dil ve Lehçelerde Yayınlar Daire Başkanlığı, Radyo ve Televizyon Daire Başkanlığı kurulmuştur. Ayrıca 08.02.2018 tarihinden itibaren Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü de Dinî Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. 10.02.2020 tarihinde de Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı ve 25.08.2021'de Türk İslam Sanatları Daire Başkanlığı kurulmuştur. Yine 02.06.202 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile; Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü kadrosu iptal edilerek yerine Döner Sermaye Daire Başkanlığı oluşturulmuştur.[103]

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün kuruluş kanunu olan 6002 sayılı kanunda, genel müdürlüğün görevleri ise şu şekilde tespit edilmiştir:

> *"Toplumu din konusunda aydınlatmak amacıyla gerçek ve elektronik ortamda basılı, sesli ve görüntülü eserler hazırlamak, hazırlatmak, bunları inceleyerek yayımlamak, süreli yayınlar yapmak ve gerektiğinde ücretsiz yayın dağıtmak, dinî bakımdan daha teferruatlı incelenmesi gereken eserleri Din İşleri Yüksek Kurulunun olumlu görüşünü aldıktan sonra yayımlamak.*
>
> *Başkanlığın görev alanı ile ilgili konularda radyo ve televizyon yayını yapmak, radyo ve televizyonlarda yayınlanmak üzere programlar hazırlamak ve hazırlatmak, bu konularda Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ve diğer yayın kuruluşları ile iş birliği yapmak ve gerektiğinde bu amaçla hizmet satın almak.*
>
> *Yurt dışında yaşayan vatandaş, soydaş ve İslam dinine mensup topluluklara yönelik değişik dil ve lehçelerde yayınlar hazırlamak, hazırlatmak ve gerektiğinde bunları ücretsiz dağıtmak."*[104]

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü bahsedilen görevler kapsamında, günümüz ihtiyaç ve beklentilerini de dikkate alarak yayın faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu yayın faaliyetleri vasıtasıyla geniş bir kitleye hitap eden genel müdürlük, topluma doğru dinî bilginin ulaştırılması noktasında önemli bir hizmet yürütmektedir.

Türkçe eserlerin yanı sıra yabancı dillerde de eserler hazırlayan Müdürlük, özellikle 2003-2017 yıllarında yayın çeşitliliğini artırmıştır. Yayınlarda içerik ve görsellik

---

[103] DİB, "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü".
[104] Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Madde 6.

kalitesinin artırılması, 10 ayrı seride 856 yayına ulaşılması da meydana gelen gelişmelerdendir.[105]

1.2.3. Yayıncılık Türleri

Diyanet İşleri Başkanlığı, topluma sahih dinî bilgi ulaştırmak ve halkın dinî yayın ihtiyacını karşılamak amacıyla başlattığı yayıncılık faaliyetlerini, kuruluş yıllarından beri devam ettirmektedir. Başkanlık, çeşitli yayın kanalları ile sürdürdüğü bu faaliyetlerini zaman içerisinde geliştirmiş ve güncellemiştir. Özellikle son dönemlerde artırdığı yayın çeşitliliği ile; çocuklar, gençler, halk ve aydınlar başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerine özel yayınlar hazırlamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı günümüzde; basılı, süreli, sesli ve görüntülü yayınlarının yanı sıra dijital ve sosyal medya yayınlarıyla da topluma din hizmeti sunmaktadır.

I- Basılı Yayıncılık: Çalışmamızın konusu olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik basılı dinî yayın faaliyetleri bu yayıncılık kapsamındadır. Başkanlığın basılı yayıncılık faaliyetleri kuruluş yılı olan 1924'e kadar uzanmaktadır. İlk yayın, Ahmet Hamdi Akseki'nin "Ahlak Dersleri" adlı eseridir. İkinci sırada ise yine aynı yazara ait "Askere Din Dersleri," adlı eser vardır. Başkanlığın üçüncü eseri ise 1927 yılında yayımladığı "Türkçe Hutbe" isimli kitaptır.[106]

21 Şubat 1925'te TBMM'de alınan kararla, Diyanet tarafından Kur'an-ı Kerim tefsiri ve hadis tercümesi yaptırılmasına ve bunun için devlet bütçesinden ödenek ayrılmasına karar verilmiştir. Bu karar neticesinde Elmalılı Hamdi Yazır tarafından hazırlanan dokuz ciltlik tefsir, "Hak Dini Kur'an Dili" adıyla 1935 yılından itibaren yayımlanmıştır. Yine hadis kitabı olarak ise Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih adıyla eser tercüme edilmiştir. Başkanlık bir yıl içerisinde ise 51 tene hutbe düzenleyip bunları kitap şeklinde basıma hazırlamıştır. 1950'ye kadar gelen bu süreçte 30 küsur eser yazılmış, bu tarihten itibaren ise yayıncılık faaliyetleri ivme kazanmıştır.[107]

---

[105] DİB, "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü".
[106] Mehmet Bulut, "Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *Diyanet İlmî Dergi* 30/4 (1994), 91-92.
[107] DİB, "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü".

1951-1973 yılları arasında ise süreli yayınlar hariç toplam 144 eser basılmıştır.[108] Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1924-2009 yılları arasında 769 eserin yayımlandığı görülmektedir. Bunların 27 tanesi genel yayın numarası içine girmeyen eserlerden oluşmaktadır. Toplamda ise 796 eser neşredilmiştir. [109]

Bugün de basılı yayıncılık faaliyetlerini devam ettiren Başkanlığın, yayınlarını şu şekilde kategorize etmek mümkündür: *Kur'an-ı Kerim (Yabancı Dil ve Lehçelerde Kur'an-ı Kerim, Mealler, Cüzler Elif-Ba), Siyer, İlmî (Tefsir, Hadis, Akaid, Fıkıh, Ahlak), Aile (Kadın), Çocuk (4-7 yaş, 7-15 yaş), Gençlik, Yabancı Dil Yayınlar (İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça)*[110]

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın basılı yayıncılık faaliyetleri, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. İlgili Başkanlığın görevlerinden bazıları şunlardır:

> *"Başkanlığın yayın politikaları doğrultusunda ihtiyaç duyulan basılı eserleri hazırlamak/hazırlatmak; gerçek ve elektronik ortamda yayımlanması ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek.*
>
> *Toplumu din konusunda aydınlatmak, birlik ve bütünlüğe, toplumsal kaynaşma ve huzura katkı sağlamak, ayrıca aile ve gençliği tehdit eden zararlı akım ve faaliyetlere karşı toplumu bilinçlendirmek amacıyla yayınlar hazırlamak/hazırlatmak, gerektiğinde bunları ücretsiz olarak dağıtılması ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek.*
>
> *Başkanlıkça hazırlattırılan veya kişiler tarafından yayımlanması talebi ile Başkanlığa gönderilen eserleri komisyon marifetiyle incelemek ve yayımlanması hususunda karar vermek; dini bakımdan daha teferruatlı incelenmesi gereken eserleri Din İşleri Yüksek Kuruluna sevkini sağlamak.*
>
> *Kurum ve kuruluşlar ile şahıslardan gelen ücretsiz yayın taleplerini değerlendirmek, uygun görülenleri imkânlar ölçüsünde karşılamak.*
>
> *Basımı yapılacak eserlerin tashih ve tasarımını yapmak/yaptırmak ve basılmasını sağlamak.*
>
> *Başkanlıkça yayımlanan basılı eserlerin arşivini oluşturmak.*

[108] Halit Güler, "Dinî Yayıncılık ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları", *Diyanet İlmî Dergi* XXIX/2 (1993), 34-35.
[109] Büyüker, *Din Hizmetlerinin Tanıtımında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Yayıncılığı*, 49.
[110] DİB, "Diyanet Yayınları".

Basılı dini yayıncılık alanındaki gelişmeleri takip etmek, Başkanlığın basılı yayınları için kısa, orta ve uzun vadeli hedef ve projeler oluşturmak.

Başkanlığın basılı yayınlarının tanıtımı için Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü ile birlikte çalışmalar yapmak.

Diyanet takviminin hazırlanması ve basılması için gerekli iş ve işlemleri yürütmek.

Uluslararası fuarlara katılmak, dini ve milli kültürümüzün belgelerini, fikir, sanat ve edebi eserlerin tanıtımının yapılması ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek.

Görev alanı ile ilgili konularda verilen diğer görevleri yapmak."[111]

II- Süreli Yayıncılık: Süreli dinî yayıncılık, Tanzimat Dönemi'ne kadar uzanan köklü bir geleneğe sahiptir. Meşrutiyetin ilanından sonra yayımlanmaya başlanan Sırat-ı Müstakim dergisi ile bu derginin devamı olarak Millî Mücadele ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yayımlanan Sebilü'r Reşat dergisi, dini konularda yayımladıkları makalelerle bu geleneğin kökleşmesine katkı yapmışlardır.[112]

İslamî dergicilikte farklı seslerin duyulduğu ve çeşitliliğin arttığı yıllar ise 1945 sonrasına rastlamaktadır. Dergicilikte yaşanan bu hareketlilik, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı da bu konuda söz söylemeye itmiştir. Süreli yayınların yayıncılıktaki yeri ve önemini dikkate alan Başkanlık, 1950'li yıllarda arayışa girmiştir. Bu arayışın sonucu olarak 1956 senesinde, bugün İlmî Dergi olarak bilinen "Diyanet İşleri Reisliği Mecmuası Ramazan Nüshası" ismiyle ilk süreli yayınını çıkarmıştır. Gerek kurumsal gerekse İslamî düşüncenin yayılması anlamında önemli bir aşama olan bu mecmua, Mukaddime bölümünde de ifade edildiği üzere; halka, bilhassa da gençlere fayda sağlamak üzere okuyucuların istifadesine sunulmuştur. 64 sayfa olarak yayımlanan ve ağırlıklı olarak oruç ve ramazan ayı ile ilgili makalelerden oluşan mecmua; görsellikten uzak, daha ziyade okunma gayesi ile tasarlanıp yayımlanmış ve bu sayıdan sonra uzun bir süre çıkarılmamıştır.[113]

---

[111] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı" (Erişim 11 Temmuz 2024).
[112] Yüksel Salman, "Dinî Yayıncılık Bağlamında Başkanlık Yayınları", *Diyanet Dergi* (Erişim 04 Temmuz 2024).
[113] Mustafa Bayar, "Yaygın Din Eğitimi Bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Süreli Yayın Hizmetleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
 The Journal of International Social Research* VIII/36 (2015), 454; Büyüker, *Din Hizmetlerinin Tanıtımında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Yayıncılığı*, 21-22.

1960 ve 1961 yıllarında yıllık olarak iki dergi şeklinde yayımlanan mecmuanın periyodik yayımına ise 1962'de başlanmıştır. Uzun yıllar "Diyanet Dergi" logosu ile yayımlanan bu dergi, Ocak 1991'den itibaren "Diyanet İlmî Dergi" adıyla yayın hayatına devam etmiştir.[114] Akademik bilimsel birikimin paylaşımını sağlayan İlmi Dergi, 2003 yılı 39/2. sayısından beri Yüksek Öğretim Kurulu'nun "Hakemli Dergi" tanımına uygun şekilde yayımını devam ettirmekte ve uluslararası tarama indekslerinde de yer almaktadır.[115]

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın süreli yayın ihtiyacını daha iyi karşılama ve bu tecrübesini güçlendirme düşüncesi, sonraki yıllarda da devam etmiştir. Bu düşünce ile Başkanlık, 1968 yılında bir gazete çıkarmaya başlamıştır. 15'er günlük periyotlarla çıkarılan "Diyanet Gazetesi", hem Başkanlık personelini eğitme ve kurumsal iletişimi sağlama hem de halkın beklentilerine cevap verebilme gayelerini taşımaktaydı. 1968'den 1990 Aralık ayına kadar gazete formatında basılan bu yayın, 1991 yılından itibaren yayın hayatına "Diyanet Aylık Dergi" olarak yeni bir içerik ile devam etmiştir. Diyanet Aylık Dergi, 2013 yılından itibaren yayımlanan Aile Eki ile daha zengin bir içerik sunmaya başlamıştır.[116] Din ve insanın buluştuğu tüm konuları gündemine alan Diyanet Aylık Dergi, bugün de yayımlanan her yeni sayısı ile geniş kitlelere ulaşmaya devam etmektedir.

Başkanlığın süreli yayınlar ailesi ilerleyen tarihlerde de genişlemeye devam etmiştir. Nitekim 1979 yılında Diyanet Çocuk Dergisinin, 1999 yılında da Diyanet Avrupa Dergisinin yayınına başlanmıştır. 2013 yılından beri Diyanet Aylık Dergi'nin eki olarak çıkarılan "Diyanet Aile Dergisi" ise 2019'da sayfa sayısı artırılarak müstakil bir dergi olarak yayımlanmaya devam etmiştir. Yine aynı yıl "Arapça İlmî Dergi" yılda iki defa olmak üzere çıkarılmaya başlanmıştır. Ekim 2020 tarihinde ise süreli yayınlara iki yayın daha eklenmiştir. Bunlardan biri gençlere yönelik hazırlanan "Geçerken Dergisi"; diğeri ise 4-6 yaş grubuna hitap eden ve yayın hayatına önce Diyanet Çocuk Dergisi eki olarak başlayıp 2021 Ocak ayından itibaren de müstakil bir dergi olarak devam eden "Diyanet Cim" dergisidir. Başkanlığın süreli yayınlarına son olarak, yılda iki defa Ramazan ve

---

[114] Mehmet Bulut, "Diyanet İlmi Dergi Genel Fihristi ve İndeksi : 1-34 (1962-1998)", *Diyanet Dergi* (Erişim 04 Temmuz 2024).
[115] Salman, "Dinî Yayıncılık Bağlamında Başkanlık Yayınları".
[116] Lamia Abul Levent, "Diyanet Gazetesi'nden Diyanet Aylık Dergiye", *Diyanet Aylık Dergi* 300 (Aralık 2015), 30-31; Salman, "Dinî Yayıncılık Bağlamında Başkanlık Yayınları".

Kurban Bayramlarında yayımlamak üzere hazırlatılan "Bayram Gazetesi" de eklenmiştir. Bayram Gazetesi'nin ilki, 2021 Ramazan Bayramı'nda yayımlanmıştır.[117]

Başkanlığın 1972 yılından itibaren her yıl yayımlanan "Diyanet Takvimi" de bu başlık altında zikredilmelidir. Halka sahih bilgiler vermek ve yurt içi-yurt dışı namaz vakitleri ile ilgili doğru rakamlar ortaya koymak amacıyla basılan takvim, sadece Türkiye'de değil yurt dışında yaşayanların da faydalanabileceği şekilde hazırlanmaktadır. [118]

Diyanet İşleri Başkanlığı bugün süreli yayın faaliyetlerine; Diyanet İlmî Dergi, Diyanet Arapça İlmî Dergi, Diyanet Çocuk Dergisi, Diyanet Aylık Dergi, Diyanet Aile Dergisi, Geçerken Dergisi, Diyanet Cim Dergisi, Diyanet Bayram Gazetesi ve Diyanet Takvimi olarak devam etmektedir. Başkanlık 1950'li yıllara uzanan süreli yayıncılık tecrübesi ile topluma doğru bilgiyi zamanında ve uygun bir biçimde ulaştırmayı, ahlaki ve estetik duyarlılığı gelişmiş bir dindarlık meydana getirmeyi amaçlamaktadır. Bu gaye doğrultusunda, her ay yeni bir gündem ile dergilerini okurlarıyla buluşturmakta; böylece süreli yayıncılığın uzun soluklu ve geniş etkisinden istifade etmektedir. Geçmişe nazaran süreli yayıncılıkta imkânların daha da arttığı günümüzde, Diyanet dergilerine yalnızca basılı olarak değil dijital olarak da kolaylıkla ulaşılabilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın süreli yayıncılık faaliyetleri, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Süreli Yayınlar ve Kütüphaneler Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. İlgili Başkanlığın süreli yayıncılık ile alakalı görevlerinden bazıları şunlardır:

> *"Toplumu din konusunda aydınlatmak, Başkanlık personelinin mesleki açıdan gelişmesine katkı sağlamak, okul öncesi ve okul çağındaki çocukları bilgilendirmek, yurt içi ve yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın dini ve milli kimliklerini koruyabilmelerine destek olmak ve Başkanlık faaliyetlerini tanıtmak amacıyla periyodik olarak dini, ilmi, edebi, ahlaki, kültürel ve benzeri konularda yazı, fotoğraf ve resimlerin yer aldığı süreli yayınlar hazırlamak.*
>
> *Süreli dini yayıncılık alanındaki gelişmeleri takip etmek, Başkanlığın süreli yayınları için kısa, orta ve uzun vadeli hedef ve projeler oluşturmak.*

[117] DİB, "Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü".
[118] Güler, "Dinî Yayıncılık ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları", 39.

Süreli yayınların hazırlanma ve incelenme süreçlerini takip etmek ve zamanında basılmasını sağlamak.

Süreli Yayınlar için mobil uygulamalar hazırlamak ve hazırlatmak.

Süreli yayınların tanıtımı için Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü ile birlikte çalışmalar yapmak."[119]

III- Sesli ve Görüntülü Yayıncılık: Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşundan itibaren sesli ve görüntülü yayıncılık alanında da faaliyetlerde bulunmuştur.

Türkiye'de radyo yayınının başlangıcı 1927 yılına kadar uzanmaktadır. Ülkemiz radyolarında ilk dinî yayınlar ise 1950 yılı Ramazan ayında başlamıştır. Yalnızca Cuma sabahları yayınlanan programın ilk yayını için Diyanet İşleri Başkanı merhum Ahmet Hamdi Akseki ve beraberindekiler, Ankara Radyosu'nda Kur'an okumuş ve konuşma yapmışlardır. Sadece Kur'an tilaveti sunulan yayına 1955 yılı itibariyle okunan sure ve ayetlerin mealleri de eklenmiştir. Yine aynı sene radyoda, önemli isimler tarafından "Dinî ve Ahlakî Musahabeler" adlı düzenli konuşmalar da yapılmaya başlanmıştır. 1968-1974 yıllarında Başkanlığın dinî gün ve gecelere dair mesajlarının; 1975'ten itibaren de 20-30 dakika süren iftar programlarının yayını yapılmıştır. Türkiye'de televizyon yayıncılığı da 1968'e kadar uzanmaktadır. TRT ekranlarında dinî yayınların başlaması ise 1975 yılında olmuştur. Radyo programlarına benzer şekilde haftada bir gün yapılan bu yayınlarda, iftar programları ve kandil gecelerinde okunan mevlitler canlı olarak verilmiştir. 1980'li yıllarda da sesli-görüntülü dinî yayıncılıkta gelişmeler yaşanmıştır. TRT'de İnanç Dünyası isimli programın yayına girmesi ve yayın süresinin artırılması; Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda ise haftada 5 gün, 30'ar dakikalık olmak üzere dini yayınlar yapılması bu dönemde meydana gelen gelişmelerdendir.[120]

Başkanlık, ilerleyen dönemlerde sesli-görüntülü yayıncılık noktasında kendini geliştirmek ve topluma ulaşmak adına bazı taleplerde bulunmuştur. TV kurmak veya Devlet televizyonundan kanalların birinin kendilerine ayrılması veya belli saatlerde dinî yayınlar yapılmasına izin verilmesi yönünde olan bu talepler, 17.09.1997 tarihinde

---

[119] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Süreli Yayınlar ve Kütüphaneler Daire Başkanlığı" (Erişim 09 Temmuz 2024).

[120] Mehmet Görmez, "Sesli ve Görüntülü Dini Yayıncılık Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı", *II. Uluslar Arası Dini Yayınlar Kongresi: Tebliğler-Müzakereler 05-07 Kasım 2004 / Ankara* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005), 35-36.

Diyanet ile TRT Genel Müdürlüğü arasında imzalanan protokol sonucunda yanıt bulmuştur. Bu protokol çerçevesinde Diyanet, 1 Kasım 1997 tarihinden başlayarak haftada bir gün olmak üzere TRT 4 ekranlarında "Diyanet Saati" programını yayınlamaya başlamıştır.[121]

Ergeç'in 15 Eylül-14 Ekim 2004 tarihlerini kapsayan inceleme çalışması da dönemin dinî yayıncılığı hakkında bizlere fikir vermektedir. Ergeç'in bulgularına göre, bu dönemde TRT 1 kanalında 10 sohbet programına rastlanmıştır. Bunlardan dört tanesi Perşembe sabahları yayınlanan ve yarım saat süren İnanç Dünyası programı iken; bir diğeri de Cuma sabahları dört bölüm olarak yayınlanan Diyanet Saati programıdır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim okuma, dinî sohbet, dizi ve şiirler (ya da sorun söyleyelim) bölümlerinden oluşan bir programın yapıldığı da görülmektedir.[122]

Başkanlık yalnızca basılı ve süreli yayınlarda değil, sesli ve görüntülü yayıncılıkta da çocuklara yönelik yayınlar hazırlamayı ihmal etmemiştir. Suzan Çatololuk tarafından kaleme alınıp senaryosu Ö. Lütfü Mete ve Haşim Vatandaş tarafından hazırlanan "Emre" isimli çizgi film bunlardan biridir. 20'şer dakikalık 8 bölümden meydana gelen çizgi film, 1990 senesinde Kültür Bakanlığı'ndan birincilik ödülü almıştır. Senaryoları Mustafa Kutlu'ya ait olan "Yusufçuk" ve "İnsanlar Yaşadıkça" adlı eserler ise drama türünde yapılan yayınlardır. Yine senaryosu Tuncay Öztürk ve Mustafa Kutlu'ya ait olan altmış dakikalık "Süleyman Çelebi ve Mevlit" belgeseli de dikkate değer yayınlardandır. Ayrıca bir saat süreli ve içerisinde Kur'an ve Çağ, Öncüler, Hurafeler ve Batıl İnanışlar, Yunus Emre'den İlahiler isimli sohbetler ile Kur'an-ı Kerim kıraatinin yer aldığı 21 bölümlük paket programlar da hazırlanmıştır.[123]

Diyanet İşleri Başkanlığı, sesli ve görüntülü yayıncılık faaliyetlerini uzun süre TRT bünyesinde ve sınırlı saatler içerisinde sürdürmüştür. Başkanlık bu koşullardan sonra ilerleyen tarihlerde, televizyon ve radyo yayıncılığında yeni fırsatlar elde etmiştir. 2012 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı tarafından TRT desteğiyle

---

[121] Büyüker, *Din Hizmetlerinin Tanıtımında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Yayıncılığı,* 58-59.
[122] Nüket Elpeze Ergeç, "Dinî Didaktik Sohbet Programları (Ulusal Televizyonlardaki Dinî Yayınlar: Dinî Sohbet Progamlarının Anlam ve Görüntü Açısından İncelenmesi)", *II. Uluslar Arası Dini Yayınlar Kongresi: Tebliğler-Müzakereler 05-07 Kasım 2004 / Ankara* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005), 244-245.
[123] Güler, "Dinî Yayıncılık ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları", 40.

kurulan TRT Diyanet TV bu fırsatlardan biridir. 6 yıllık dönem içinde yayınlarında içerik ve kaliteyi sürekli artıran Başkanlık, 6 Ağustos 2018 itibariyle tarihi bir adım daha atmıştır. Diyanet bu tarihten sonra televizyon yayıncılığına Diyanet TV logosu ile devam etmiştir.[124]

Televizyon yayıncılığında olduğu gibi Radyo yayıncılığında da sonraki dönemde olanaklar artmıştır. Daha önce TRT bünyesinde yapılan radyo programları, 2013 yılında Diyanet Radyo'nun kurulması ile buradan yapılmaya başlanmıştır. TRT ve Diyanet İşleri Başkanlığı ortaklığı ile kurulan Diyanet Radyo'ya ilerleyen yıllarda yeni radyolar da eklenmiştir. 2015 yılında Diyanet Kur'an Radyo[125], 2017 yılında ise Hz. Peygamberin hadislerini, sünnetlerini ve asr-ı saadeti dinleyiciye aktarmak için kurulan Risalet Radyo[126] yayın hayatına başlamıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, elde ettiği bu imkânlarla şimdiye kadar toplumu aydınlatıcı birçok sesli ve görüntülü yayın yapmıştır. Bu yayın faaliyetleri Radyo ve Televizyon Daire Başkanlığı koordinesinde bugün de devam ettirilmektedir. Sesli ve görüntülü yayıncılıkta meydana gelen gelişmelere paralel olarak Başkanlık da kendisini geliştirmeye, çağın beklentilerine uygun yayınlarla topluma seslenmeye çalışmaktadır. Yayın içeriklerine baktığımızda da bu durum açıkça görülmektedir. Belgesel, Çocuk, Eğitim, Eğlence, Haber, Kültür, Müzik, Sinema gibi kategorilerde yapılan yayınlar; toplumun dinî, ahlaki, ilmî ve kültürel gelişimine katkı sağlamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı yakın zamanda görüntülü yayıncılık alanında yeni bir adım daha atmıştır. Başkanlık, çocukların İslamiyet'i doğru bilgi ile öğrenmesine yardımcı olacak ve çizgi filmler ve çocuklara özel içerikler ile İslamiyet'in anlatılacağı "TRT Diyanet Çocuk Kanalı" için TRT ile protokol imzalamıştır.[127] Kanal, Mayıs 2023 tarihinde ise yayın hayatına başlamıştır.[128]

[124] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Diyanet TV-Haber" (Erişim 10 Temmuz 2024).
[125] DİB, "Diyanet TV-Haber".
[126] Anadolu Ajansı AA, "Risalet Radyo" (Erişim 04 Temmuz 2024).
[127] Türkiye Radyo Televizyon Kurumu TRT, "TRT Haber" (07 Haziran 2021).
[128] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "TRT Diyanet Çocuk" (Erişim 10 Temmuz 2024).

IV- Dijital Yayıncılık ve Sosyal Medya Yayıncılığı: Dünya çapında birçok değişim ve dönüşümün yaşandığı günümüzde, yayıncılık da bu değişimden payını almıştır. Bilimsel ve teknolojik alanda yaşanan gelişmeler yayıncılık dünyasını da etkilemiş, böylece yayıncılığın dijitalleşmesi olarak nitelendirilebilecek bir süreç başlamıştır. Nitekim bugün hayatımızın bir parçası olan internet sayesinde, birçok kaynağa dijital olarak ulaşma imkânına sahibiz. Dinî yayıncılığın da kolayca entegre olduğu bu serüvende, Diyanet İşleri Başkanlığı da kendisine yer bulmuştur. Başkanlık, dijital ortama taşıdığı basılı kitap ve dergilerini okurlarıyla çevrimiçi bir şekilde buluşturmakta; sosyal medya hesapları aracılığıyla da geniş kitlelere ulaşmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dijital yayıncılık faaliyetleri, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. İlgili Başkanlığın dijital yayıncılık ile alakalı görevlerinden bazıları şunlardır:

> *"İhtiyaç duyulan eserleri dijital mecralara aktarmak, özgün dijital eserler hazırlamak/hazırlatmak ve gerektiğinde hizmet satın almak.*
>
> *Başkanlığın dijital yayın faaliyetlerine yönelik plan ve projeler hazırlamak, dijital yayıncılık ile ilgili gelişmeleri takip ederek ilgili kurumlarla iş birliği içerisinde verimliliği ve çeşitliliği artırmaya yönelik çalışmalar yapmak.*
>
> *Başkanlığın basılı, süreli, sesli ve görüntülü yayınlarını dijital mecralara aktarmak ve tanıtımı ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek.*
>
> *Dijital ortamda yayımlanma talebi ile Başkanlığa gönderilen eserleri komisyon marifetiyle incelemek; dini bakımdan daha ayrıntılı incelenmesi gereken eserleri Din İşleri Yüksek Kuruluna, dijital ortama aktarılacak olan Kur'an-ı Kerim metin ve ses dosyalarını Mushafları İnceleme ve Kıraat Kuruluna iletmek ve yayımlanması ilgili iş ve işlemleri yürütmek.*
>
> *Başkanlığın yayın politikaları doğrultusunda mobil uygulamalar hazırlamak/hazırlatmak ve bu uygulama ve içerikleri güncel tutmak."*[129]

Diyanet yayınları, Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan "Diyanet Dijital" paylaşım platformunda; kitap, e-dergi ve sesli kitap formatlarında okurlara sunulmaktadır. Platformda, hatim ve Türkçe meal setleriyle birlikte birçok video içeriğine de ulaşılabilmektedir.[130] Başkanlık geliştirdiği mobil uygulamalarla da yayıncılık hizmeti

[129] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı" (Erişim 10 Temmuz 2024).
[130] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Diyanet Dijital" (Erişim 10 Temmuz 2024).

vermektedir. Kur'an, Rehberler, Çocuk ve Yayınlar kategorilerinde hazırlanan mobil uygulamalardan bazıları şunlardır: Kur'an Akademi, Namaz Vaktim, Diyanet Çocuk Takvimi, Dijital Safahat, Diyanet Yayınları E-satış, Diyanet Dergilik…[131]

2019-2023 Stratejik Planında, *"Sahih dinî bilginin üretiminde ve paylaşımında etkin rol almak."* amacını gerçekleştirmek üzere bazı hedef kartları da belirlenmiştir. Bunlardan biri de *"Dinî bilgiyi hedef kitleye uyarlayarak iletim ve erişim kanallarını geliştirmek"*tir. Bu amaç doğrultusunda performans göstergeleri içerisinde *"Hedefe yönelik hazırlanan basılı, süreli, sesli, görüntülü ve dijital materyallerin sosyal medyada paylaşım mecralarının çeşitlendirilmesi"* ve *"Sosyal medyadaki paylaşımların çeşitlendirilip artırılması"* da yer almıştır.[132] Tüm bu amaç-hedef ve göstergeler bizlere, Başkanlığın dijital yayıncılık ve sosyal medya platformlarındaki ciddiyeti hakkında fikir vermektedir.

1.2.4. Dinî Yayın Kongreleri

Dinî Yayın Kongreleri, ülkemizde yapılan dinî yayınların mevcut durumunu değerlendirmek ve yayınların gerek nitelik gerekse nicelik açısından kalitesini artırmak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenmektedir. İlki 2003 yılında gerçekleştirilen kongrenin sonuncusu yani 8.si, 28-30 Mayıs 2021 tarihlerinde düzenlenmiştir. Kongrelerde dinî yayıncılıktaki sorunlar, uzmanlar tarafından ilmî ölçütlerle ele alınmaktadır. Böylece yayınlar, çağın getirdiği yeni şartlar ve fırsatlar ile yeniden değerlendirilmekte ve dinî yayıncılık noktasında yeni hedef ve stratejiler belirlenebilmektedir. Bu açıdan düzenlenen her bir kongre, bir yol haritası işlevi görmektedir.

Dinî yayın kongrelerinin ilkinde, yayıncılıktaki temel sorunlar genel hatlarıyla ele alınmıştır. Altyapı niteliğindeki bu kongreden sonra diğer kongreler daha spesifik başlıklar altında düzenlenmiştir. Meseleler, ilahiyatçıların yanı sıra farklı alanlardan uzmanlarca çeşitli boyutlarıyla tartışılmıştır.

---

[131] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Mobil Hizmetler" (Erişim 10 Temmuz 2024).
[132] DİB, "Stratejik Planı 2019-2023".

Bu başlık altında kongreler ana hatlarıyla incelenecektir. Çalışmamızla yakından ilgili olması dolayısıyla, "Gençlere Yönelik Dinî Yayınlar" üst başlığı ile düzenlenen 7. Dinî Yayınlar Kongresi ise daha detaylı olarak ele alınacaktır.

I. Dinî Yayınlar Kongresi: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilk kongresi, 31 Ekim-02 Kasım 2003 tarihlerinde, 36 ilim adamı, araştırmacı ve 24 özel yayıncının katılımı ile Ankara'da düzenlenmiştir. Beş oturum olarak düzenlenen kongrede müzakere edilen meseleler şunlardır: "*Dinî yayıncılığın Cumhuriyet dönemi gelişim seyri, kaynak eserlerin tenkitli neşri, Türkçeye tercüme edilen dinî eserlerin, dinî düşünce ve kültürümüz açısından getirdiği sorunlar, geleneksel kültür birikimlerinin değerlendirilmesi, Alevî kültür kaynaklarının yeniden neşri, çocuk, genç, yetişkin ve engellilere yönelik dinî yayıncılığın durumu, dil ve kadın sorunları, dinî muhtevalı dergicilik, Türkiye'de gayrimüslimlerin dinî yayıncılığı, telif hakları ve korsan yayıncılıkla ilgili sorunlar ile yayıncılar arası diyalog ve işbirliği."*[133] Ele alınan bu konulardan bir kısmı, sonraki kongrelerde üst başlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dinî yayınların genel durumunun, gelişim aşamalarının ve yayıncılık anlayışının tartışıldığı ilk kongrenin, sorunların tespitine yönelik olduğu görülmektedir. Katılımcılar, problemlerin tespitine ve güncel olarak ele alınmasına yönelmişlerdir. Temel konuların bütünsel bir yaklaşımla incelendiği kongre, sonraki kongreler için bir alt yapı niteliğindedir.

Üç gün süren kongre sonunda yayımlanan bir bildirge ile dinî yayıncılığa dair önemli görüş ve önerilerde de bulunulmuştur. 12 maddeden oluşan ve Başkanlığın yayıncılık amacına da vurgu yapılan öneriler içerisinde; İslam kültür kaynaklarının ve klasik halk eserlerinin tercümesi, engelli vatandaşlara yönelik kaynakların hazırlanması; aile, çocuk ve gençlere yönelik daha nitelikli yayınların hazırlanması, kadınlarla ilgili yayınlarda özeleştiri yapılması, din dilindeki sorunların giderilerek zenginleştirilmesi gibi konular yer almıştır.

---

[133] *Türkiye I. Dini Yayınlar Kongresi: Tebliğler-Müzakereler 31 Ekim - 02 Kasım 2003/Ankara* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004), 339.

Sonuç bildirgesinin son maddesinde, dinî yayınlar kongrelerinin gelenek haline getirilerek sonraki yıl yapılması kararı alınmıştır.[134]

II. Dinî Yayınlar Kongresi: Dinî yayıncılık kongrelerinin ikincisi, 05-07 Kasım 2004 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır. "Sesli ve Görüntülü Dinî Yayıncılık" üst başlığı ile düzenlenen kongre, aynı zamanda uluslararası bir niteliğe sahiptir. Başkanlıkça tertip edilen kongreye; yurt içi ve yurt dışından ilim adamları, araştırmacılar, resmi ve özel yayıncılar ile yayıncılığın çeşitli kademelerinden isimler katılmıştır. Yedi oturum olarak düzenlenen kongrede, şu konular ele alınmıştır: "*Türkiye'de Sesli ve Görüntülü Dinî Yayıncılığa Genel Bakış", "Dinî İçerikli Film, Drama ve Diziler", "Dinî İçerikli Yayınlar (Sır Dizileri, Çizgi Film ve Radyo)", "Sesli ve Görüntülü Medyada İslâm ve Müslüman İmajı", "11 Eylül Sonrası Amerikan Sesli Görüntülü Medyasında Müslüman ve İslâm İmajı", "TV'de Dinî Programlar", "Yurt Dışında Radyo ve Televizyonlarda Dinî Yayınlar", "Sesli ve Görüntülü Dinî Yayınların Geleceği."*[135]

Üç gün süren kongre sonunda sesli ve görüntülü dinî yayıncılıkla ilgili; Başkanlığın sesli ve görüntülü dinî yayıncılık konusunda bilim ve sanat çevreleri ve diğer kurumlarla işbirliği yaparak kendini geliştirmesi, toplumun tüm kesimlerine hitap edecek şekilde yayınlar hazırlanması, Başkanlığın daha etkin bir din hizmeti verebilmesi amacıyla müstakil bir televizyon kanalı tahsisi için altyapı çalışmalarına başlanması, yapılacak filmlerde din ve din adamlarına yönelik oluşturulan kötü imajın doğru aktarımlar yapılarak silinmesi, dinî film senaryoları yarışmaları ve ulusal ve uluslararası dinî film festivalleri düzenlenmesi, kaliteli dinî çizgi film üretiminin artırılması vb. kararlar alınmıştır.[136]

III. Dinî Yayınlar Kongresi: 28-30 Ekim 2005 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından üçüncüsü düzenlenen Dinî Yayınlar Kongresinin ana başlığı, "Türkiye'de Çocuk Yayıncılığı" olarak belirlenmiştir.

---

[134] *Türkiye I. Dini Yayınlar Kongresi*, 339-341.
[135] *II. Uluslar Arası Dini Yayınlar Kongresi : Tebliğler-Müzakereler 05-07 Kasım 2004 / Ankara* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005), 427.
[136] *II. Uluslar Arası Dini Yayınlar Kongresi*, 427-430.

49 bilim adamı ve araştırmacının katılımları ile düzenlenen kongrenin amacı; *"çocuk yayıncılığının sorunlarını tespit ederek bunların giderilmesi için ortak bir zemin oluşturmak, çocuklara yönelik dinî yayınların kalitesini artırarak çocuk sorunlarının çözümüne katkı sağlamak"* olarak ifade edilmiştir. Beş oturum şeklinde düzenlenen kongrede şu başlıklar irdelenmiştir: *"Çocuk Yayıncılığının Tarihsel Gelişimi", "Çocuk Yayınları ve Din", "Görsel Yayınlar ve Çocuk" konuları ile; "Çocuklara Kitabı Sevdirme ve Okuma Alışkanlığı Kazandırma", "Dini Kavramların Çocuk Diline Aktarılması Sorunu", "Çocuklara Yönelik Çeviri Yayınlar" ve "Çocuk Yayınlarında Arz-Talep İlişkisi ve Dağıtım Sorunları."* 20 yayınevinin de gözlemci olarak katıldığı kongrede bir de Çocuk Oturumu düzenlenmiştir. Kongre sonunda yayımlanan sonuç bildirgesi ile çocuk yayıncılığına dair önemli önerilerde bulunulmuştur.[137]

IV. Dinî Yayınlar Kongresi: Başkanlık tarafından düzenlenen Dinî Yayınlar Kongresinin dördüncüsü "Dinî Klasikler" konusuna hasredilmiştir. 30-31 Ekim 2009 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen kongreye 36 ilim adamı ve araştırmacı katılmıştır. Kongrenin amacı ise; *"Dinî klasiklerin toplumun her kesimi tarafından yeni bir duyarlılıkla anlaşılmasına katkı sağlamak"* olarak ifade edilmiştir. Açılış konuşmaları ve Prof. Dr. Fuat Sezgin'in *"Müslümanların Bilimler Tarihinde 800 Yıl Süren Kreatif Merhalesini Ne Kadar Tanıyoruz?"* adlı tebliği ile başlayan kongre, *"Klasiği Fark Etmek", "Klasiğin Güncel Değeri", "DİB ve Dinî Klasiklerin Neşri"* başlıklı oturumlarla devam etmiş ve yapılan değerlendirme oturumu ile tamamlanmıştır. Kongre sonunda, dinî klasiklere dair görüş ve önerilerin yer aldığı bir sonuç bildirisi yayımlanmıştır.[138]

V. Dinî Yayınlar Kongresi: Geleneksel hale getirilen kongrelerin beşincisi "Kadın Konulu Dinî Yayınlar" ana başlığı ile düzenlenmiştir. 02-04 Aralık 2011 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen kongreye 45 yazar, akademisyen ve araştırmacı; 26 katılımcı ve 13 yayınevi sahibi katılmıştır. Beş oturumdan oluşan kongrede, "*Kadın Konulu Yayınların Tarihsel Süreci", "Kadın Konulu Dinî Neşriyat", "Kadın Konulu Dinî Yayıncılığın Sorunları", "Kadın Konulu Dinî Yayıncılıkta Gelecek İçin Perspektifler"* konuları ele alınmış;

---

[137] *Türkiye III. Dini Yayınlar Kongresi : Tebliğler Müzakereler 28-30 Ekim 2005 / Ankara* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 389-392.
[138] *Türkiye IV. Dini Yayınlar Kongresi : -dini klasikler- Tebliğler Müzakereler 30-31 Ekim 2009 / Ankara* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011), 285-286.

"Kadının Eğitim Sorunsalı", "Kadın Cinayetleri ve Kültürel Kodları" ve "Modernizmin Dayattığı Cinsiyet Kimlikleri" başlıklı seminerler düzenlenmiştir.[139]

Kadınlara yönelik dinî yayıncılığın farklı boyutlarıyla ele alındığı kongre sonunda alınan kararlardan bazıları şunlardır: "*Batı'da ve İslam dünyasında üretilen kadın konulu eserler takip edilmeli ve halkımızın istifadesine sunulmasında yarar görülen eserler tercüme edilerek dilimize kazandırılmalıdır. Aynı şekilde bazı Türkçe eserlerin de diğer dillere çevirisi yapılmalı ve bu konuda ortak bir çeviri dili geliştirilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı ve dinî yayıncılık yapan yayın evleri, bilgi, düşünce ve başarılarıyla örneklik teşkil eden ilim kadınlarının biyografilerini araştırıp yayınlayarak halkımızın istifadesine sunmalıdır."*[140]

VI. Dinî Yayınlar Kongresi: Dinî Yayınlar Kongresi'nin altıncısı, "İslam, Sanat ve Estetik" konusu ile 29 Kasım-01 Aralık 2013 tarihlerinde İstanbul'da yapılmıştır. Kongreye 94 akademisyen, araştırmacı, edebiyatçı, sanatçı, yazar, gazeteci ve eleştirmen; 60 katılımcı ve 20 yayınevi temsilcisi ile sanat dünyasından isimler de katılmıştır. On oturumda gerçekleştirilen kongrede, *"Dinler ve Estetiğin Keşfi", "İslam Sanatının Tarihsel Serüveni", "İslam ve Edebiyat", "İslam ve Mimari", "İslam ve Musiki", "İslam ve Görsel Sanatlar", "Geleneksel Türk-İslam Sanatları", "Din ve Sanat Konulu Neşriyat", "İslam, Sanat ve Estetik Konulu Yayıncılıkta Gelecek İçin Perspektifler"* ana başlıkları ele alınmıştır. Yapılan değerlendirme oturumu ve bir özel oturumla kongre tamamlanmıştır. Kongre, geniş muhtevası ile bu tarihe kadar yapılan kongrelerin en kapsamlısı olma özelliğine sahiptir.[141]

VII. Dinî Yayınlar Kongresi: Başkanlık tarafından "Gençliğe Yönelik Yayıncılık" üst başlığıyla düzenlenen 7. Dinî Yayınlar Kongresi 19-21 Nisan 2019 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Çok sayıda yazar, akademisyen, araştırmacı, sivil toplum kuruluşları ile dergi ve yayınevi temsilcilerinin katıldığı kongre beş oturum olarak gerçekleştirilmiştir. Kongrede; *"Gençlik Yayıncılığının Tarihsel Gelişimi", "Gençlere Yönelik Dinî Yayıncılık", "Dijital Yayıncılık ve Gençlik", "Gençlik Yayıncılığında*

---

[139] Büyüker, *Din Hizmetlerinin Tanıtımında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Yayıncılığı*, 77-78.
[140] Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, "Dini Yayın Kongreleri Sonuç Bildirgeleri I-V" (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011), 25-31.
[141] Büyüker, *Din Hizmetlerinin Tanıtımında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Yayıncılığı*, 81-84.

Sorunlar" ve "Gençliğe Yönelik Yayıncılıkta Gelecek Perspektifi" konuları masaya yatırılmıştır. Kongre kapsamında, "Gençliğe Yönelik Yayıncılık" konulu bir panel ile lise ve üniversitelerden öğrencilerin katılımıyla bir "Genç Oturumu" yapılmıştır.

Kongre sonunda, ifade edilen görüş ve değerlendirmeler çerçevesinde fikir birlikteliği sağlanan konulardan oluşan bir sonuç bildirgesi yayımlanmıştır. Gençlere Yönelik Yayıncılık'a dair önemli tespit ve hedefler içeren bildiride, şu kararlar yer almıştır:

> *"Hayatın bütün alanlarında büyük değişim ve dönüşümlerin yaşandığı günümüzde, toplumun geleceği ve güvencesi olan gençlere yönelik yayınlar yeni bir duyarlılıkla ele alınmalıdır. Bu çerçevede; yaşanmakta olan küresel ve toplumsal süreçlerin gençler üzerindeki etkisini konunun uzmanlarıyla değerlendirerek, gençlerimize inanç ve değerlerimizi, uygun olan her türlü mecra vasıtasıyla sağlıklı bir şekilde aktaracak yayın projelerine ışık tutmak ve geleceğe yönelik bir perspektif ve vizyon oluşturmak yayın faaliyetinde bulunanlar için öncelikli hedef olmalıdır.*
>
> *Gençlere yönelik yayınların niteliği ve niceliği zamanın şartlarına uygun olarak, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de ciddi anlamda değişime uğramıştır. Bu bağlamda dinî içerikli yayınların üretiminde de farklılaşma yaşanmış, geçmişte sınırlı alanlara yönelik daha homojen eserler kaleme alınırken, günümüzde çeşitli tarz ve türlerde eserler üretilir hale gelmiştir. Ancak bu süreçte dinî sahada sahih bilgiye riayet etmeyen ve gençlerin ahlakî gelişimlerini göz ardı eden yayınların çoğaldığı da dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.*
>
> *Günümüzde zararlı alışkanlıklar ve bağımlılıklar kapsamında, sanal dünyadaki bazı içerik ve uygulamalar gençliği tehdit etmektedir. Teknolojik yeniliklere son derece açık olan ve hızla uyum sağlayan gençler televizyon, internet, sosyal medya vb. platformlarda bilinçsizce zamanlarını heba edebilmekte ve tuzağa düşebilmektedir. Öte yandan popüler kültürün en önemli hedef kitlesi olan gençler, hayatın pek çok alanına sirayet eden zihniyet kırılmalarının etkisiyle kimlik bunalımı, kültürel yabancılaşma ve kuşak çatışması gibi sorunlarla da karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla gençliğe yönelik yayıncılığın sağlıklı bir kimlik ve zihniyet inşasına katkısı daima gündemde tutulmalıdır.*
>
> *Gençlere yönelik dinî yayın faaliyetinde bulunanların, yayın politikalarını belirlerken, onlarla doğrudan temas halinde olan, dinî kültür ve değerlerin öğretiminde önemli birikim ve deneyimlere sahip, hizmet sahası itibariyle de gençlik konusunda çeşitli fırsatlar sunan kurumların kazanımlarını dikkate almaları, hedef kitleye başarılı biçimde ulaşılması bakımından son derece önemlidir.*
>
> *Gençliğe yönelik dinî yayın üretirken hedef kitle iyi analiz edilmeli; gençlerin öncelikli sorunları, beklentileri ve eğitim düzeylerinin yanı sıra bilişsel, zihinsel ve ahlakî gelişimleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Gençlerin dünyasına uygun kuşatıcılığa, onlara hitap edecek muhteva, üslup ve terminolojiye hassasiyet gösterilmeli, edebî ve estetik yönü olan nitelikli eserler hazırlanmalıdır.*
>
> *Bugün teknolojik imkânların genişliği, bilgiye erişim kolaylığı, uzaktan eğitim modellerinin yaygınlaşması gibi etkenler, yeni neslin eğitiminin çok boyutlu olarak düşünülmesini gerektirmektedir. Gençlerin iletişim sistemlerinin farklı uygulamalarına*

yönelerek kendi okuma-yazma alanlarını oluşturmaları, yayın alanında güncel şartların dikkate alındığı doğru politikalar izlenmesini zorunlu hale getirmiştir.

Gençlerimizin mevcut ve muhtemel tehlikelere karşı korunabilmesi, yaşadıkları çağın gerçekliklerine dair bilinçlenmenin yanı sıra dinî ve ahlakî bir duyarlılık kazanmalarıyla mümkün olabilecektir. Bunun için yurt içinde ve yurt dışında yaşayan gençlerimize yönelik sahih kaynaklara dayalı, nitelikli bir din diliyle hazırlanmış dinî yayınlara büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda ülkelerin içinde bulunduğu dinî ve sosyo-kültürel şartlar dikkate alınarak gençlerin kimlik ve kişilik inşasına katkı sağlamaya, millî ve manevî değerlerini korumaya yönelik tercüme ve telif eserler üretilmelidir.

Okuma alışkanlıklarında ve okuma mecralarında yaşanan değişimler ve gençlerin ilgi duyduğu alanlar göz önünde bulundurularak, kadim geleneğimize ve toplumsal dokumuza uygun, mahremiyeti gözeten, aynı zamanda sürdürülebilir okuma alışkanlığı kazandıracak, farklı temalarda yeni yayın projeleri geliştirilmelidir.

İslam dininin dünya görüşünü, evrensel değerlere bakış açısını, insanın yaratılış gayesini, hak ve özgürlük alanlarını ortaya koyan eserler hazırlanmalıdır.

Din karşıtı akımlar, iletişim dünyasında oldukça etkili bir durumdadır. Bilgiye ulaşma sorununun olmadığı günümüzde özellikle internet siteleri ve videolar vasıtasıyla gençler, İslam dini aleyhine propagandaya maruz kalabilmektedir. Bununla birlikte, yetkin olmadığı halde din adına konuşanlar, kullandıkları dil ve verdikleri mesajlar ile bilgi kirliliğine sebep olmakta, gençlerin din algısını bozabilmektedir. Bu sebeple inanç karşıtı akımlara, yeni dinî hareketlere, batıl inanç ve hurafelere karşı gençlerimizi uyaran, onların İslam dininin Kur'ân ve sünnete dayalı sahih bilgisiyle buluşmalarını sağlayan eserler kaleme alınmalıdır.

Dinî inanç ve değerleri istismar eden FETÖ, DEAŞ gibi terör örgütlerine, yıkıcı fikirlere, sapkın inanç ve akımlara, İslam karşıtlığından İslam düşmanlığına evrilen İslamofobi propagandalarına karşı gençleri bilinçlendirilmeye yönelik yayın faaliyetleri artarak devam etmelidir.

İslam dininin inanç esasları, gençlere akıl-nakil dengesini gözeten bir yöntemle sunulmalıdır. İnanç meselelerine yönelik üretilen polemikler, bazı Kur'ân ayetlerine dair gündemde tutulmaya çalışılan itirazlar ve hadis rivayet geleneğinin güvenilir olmadığına dair iddialar konusunda gençlerimizi bilinçlendiren eserlerin hazırlanmasına bilhassa önem verilmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gençliğe yönelik uygulanan din eğitimi ve öğretimi programlarında yer alan konularla kolay bir şekilde bağlantı kurabilen, karşılaştırma, sorgulama, cevap arama ve öğrenme bağlamında şekillenen bir gençlik edebiyatının varlığı ümit vericidir. Gerek estetik gerekse pedagojik olarak zamanın ruhunu dikkate alarak hazırlanacak edebî eserler; aynı zamanda anlam arayışı, dindarlığın gelişmesi, teşviki ve yaşanması konusunda bu programları destekleyici bir fonksiyon icra edecektir.

Diyanet İşleri Başkanlığının son yıllarda gençlere yönelik müstakil yayınlar ortaya koyma çabası oldukça önemli bir gelişmedir. Milletimizin değerlerini yansıta gelen ve yüzyıllar içerisinde olgunlaşarak dinî-edebî geleneğimizi oluşturan İslam edebiyatıyla ilgili eserlerin neşri konusunda ciddi bir mesafe alınmış durumdadır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı, gençlere yönelik yayınladığı eserlere dijital alanlarda hızlı bir şekilde erişim imkânı sağlamalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığının kültür ve edebiyat tarihimiz için son derece önemli olan yayın faaliyetleri günümüz gençliğine de hitap edecek şekilde genişletilmelidir. Bunu yaparken klasik edebiyatımızın, hayata ilişkin tecrübeleri genç kuşaklara hikemî bir tarzda aktaran ve ortak amacı iyi insan yetiştirmek olan zengin mirasından faydalanılmalıdır.

Gücünü topladığı kurumsal ya da bireysel paylaşım ve yayınlardan alan dijital dünya, sınırları imha ederek kullanıcılara mahremiyet hakkını uygun görmeyen, meşruiyeti ifşa mecburiyeti üzerine kurulu ölçüsüz bir alan oluşturmuştur. Gençliğin yoğun bir biçimde etkileşimde olduğu bu sarmalı, sahih düzleme taşıma sorumluluğunu hisseden bir yayın anlayışı geliştirilmelidir.

Günümüzde genç nesil, dijital kimliklerle kendilerine özgü bir dijital dil üzerinden iletişim kurmaktadır. Bu gerçeğin iyi analiz edilmesi, dinî söylem üretirken gençliğin dilinin keşfedilmesi ve genç kuşakta kültürel çatışma ve kimlik bunalımına sebep olan değişimlerin dil ve üslup bakımından da irdelenmesi gerekmektedir. Bu sebeple Diyanet İşleri Başkanlığı, kurumsal idari yapılanmalara giderek dijital dinî yayıncılık ile ilgili birim/birimler tesis etmelidir.

Günümüzde e-kitaplar ve popüler hikâye paylaşım siteleri, gençlerin duygu ve düşünce dünyasının şekillenmesinde etkili bir alan haline gelmiştir. Bu sebeple, sadece basılı yayın formatına bağlı kalmadan dijital ortamlarda yayımlanmak üzere, dinî-kültürel değerlerden beslenen, söz hazinesini geliştiren, yaş ve gelişim seviyelerine uygun, sürükleyici gençlik romanları/öyküleri gibi edebî türde eserler hazırlanmalıdır. Ayrıca online ve interaktif özellikte yayın hizmetleri gerçekleştirilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından "Genç Diyanet" portalı oluşturularak bu alanda etkinlik sağlanmalıdır.

Gençliğe yönelik yayıncılıkta niteliğin artması, etkili ve verimli bir yayın yelpazesinin oluşması için kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve yayınevleri, gençlik edebiyatı alanında yarışmalar düzenlemeli, gençlik temalı ulusal ve uluslararası yayın fuarları organize etmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı gençliğe yönelik yayıncılıkta yeni açılımlar sağlamak üzere, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri ile üniversitelerin ilgili bölümlerinin desteğini alarak; yazarlar ve yayıncılar arasında işbirliğine gitmeli ve yeni yayın projeleri üretmelidir." [142]

VIII. Dinî Yayınlar Kongresi: Diyanet İşleri Başkanlığı'nca 2003 yılından beri düzenlenen Dinî Yayınlar Kongresi'nin sonuncusu yani sekizincisi, 28-30 Mayıs 2021 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. "Dijital Yayıncılık" üst başlığıyla çevrim içi olarak düzenlenen kongrede; *"Dijital Dünyayı Anlamak", "Dijital Yayıncılık: Fırsatlar ve Riskler", "Dinî İçerikli Dijital Yayıncılık", "Dijital Yayıncılık ve Din Eğitimi", "Dijital Çağda Medya Okuryazarlığı"* ve *"Dijital Trendler & Yeni Dini*

[142] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "VII. Dini Yayınlar Kongresi Sonuç Bildirisi" (2019).

Akımlar" başlıklı oturumlar yapılmıştır. Dijital yayıncılığın imkânlarının ve risklerinin konuşulduğu kongrede, sunulan 28 tebliğ ile önemli görüş ve önerilerde bulunulmuştur.

Kongre, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Erbaş'ın katıldığı "Değerlendirme Oturumu"nun ardından son bulmuştur. Başkanlığın dijital dinî yayıncılığı için hedefler de belirlenmiştir. Kongre sonunda yayımlanan sonuç bildirgesinin son maddesi şu şekildedir: *"Günümüzde yeni bir tebliğ ve irşat vasıtası haline de gelen dijital ortamlar, pek çok kişi, kurum ve kuruluş tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte dijital platformlardaki bazı dini içerikler güven(ilir)lik açısından problem teşkil etmektedir. Halkı din konusunda aydınlatma görevinin gereği olarak Diyanet İşleri Başkanlığının bu platformlardaki etkinliği artırılmalı, örnekliği güçlendirilmelidir."*[143]

Diyanet İşleri Başkanlığı koordinesinde düzenlenen bu kongreler, gerek konu seçimleri gerekse alınan kararlar itibariyle önemlidir. Nitekim kongrelerle, dinî yayıncılıkta görülen eksikliklerin, ihtiyaç ve beklentilerin tespiti amaçlanmıştır. Alınan kararların dinî yayıncılığın gelişimine etkisi ve sonuçları ise süreç içerisinde gözlemlenebilecektir.

Kongrelerin sonuncusu yani sekizincisi, "Dijital Yayıncılık" üst başlığı ile 28-30 Mayıs 2021 tarihleri arasında düzenlenmiştir. Bu tarihten sonra yeni bir kongre yapılmadığı anlaşılmaktadır. Kongrelerin dinî yayıncılık açısından önemli olduğu ve devam etmesi gerektiği düşünülmektedir. Yine mevcut kongre bildirilerinin tümüne ulaşılamaması da bir eksiklik olarak ifade edilmelidir.

2. GENÇLİK DÖNEMİ VE İNANÇ

2.1. Gençlik Dönemi ve Gelişim Özellikleri

İnsan hayatı, kendine özgü gelişim özellikleri itibariyle farklı dönemlere ayrılmaktadır. Kesin bir yaş sınırı bulunmamakla birlikte bu dönemleri; çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak sıralamak mümkündür. Bunlar içerisinden gençlik dönemi, çalışmamızın odağını oluşturmaktadır.

[143] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "VIII. Dini Yayınlar Kongresi Sonuç Bildirisi" (2021).

2.1.1. Gençlik Dönemi

Gençlik, çocuklukla yetişkinlik arasında kalan bir dönemdir. Bu dönemi ifade etmek için ergenlik kavramı da kullanılır. Gençlik döneminin hangi yaş aralığını kapsadığı ile ilgili ortak ve kesin bir kanaat bulunmamaktadır. Bu durum gelişim özelliklerinin kişiden kişiye değişmesi, sosyal çevre ve bölgesel özelliklerin farklılığı gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır.[144] Ancak genel olarak buluğ olayı, ergenlik veya gençlik dönemi için başlangıç olarak kabul edilmektedir. Pek çok kurum ve kuruluş da gençliğin hangi yaş aralığına denk geldiği konusunda farklı tanımlar yapmıştır. Bu tanımlardan anlaşıldığına göre; MEB 12-24 yaş, UNESCO 15-25 yaş, BM ise 12-25 yaş arasındaki bireyleri genç olarak kabul etmektedir.[145]

Gençlik dönemi de kendi içerisinde farklı evrelere ayrılarak incelenmiştir. Hızlı büyüme ve cinsel uyanışın yaşandığı 12-15 yaş arası ilk gençlik olarak tanımlanır. 15-17 yaş arası, çekingenlik ve kendine güvensizliğin yoğun olduğu bir dönemken; son ergenlik olarak tanımlanan 17-21 yaş aralığı ise kendine güven ve gösterişin ağır bastığı dönem olarak tespit edilmiştir. 21-25 yaşlar da uzamış gençlik veya yüksek öğrenim gençliği olarak ifade edilir.[146] Yine gençlik dönemine dair sınıflandırmalardan biri de şu şekildedir: "Ön erinlik (buluğ öncesi), erinlik (buluğ) ergenlik (kemal rüşt) ve ön erişkinlik (olgunluk öncesi)" dönemleri.[147]

İslam inancında buluğ, dinî açıdan da sorumluluğun başlangıcı kabul edilmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "beleğa eşüddehü" ifadesi "olgunlaşmak, olgunluğa ulaşmak" anlamında kullanılmaktadır.[148] İslam kültür geleneğinde ergenlik veya gençlik çağını ifade etmek için birçok kavram kullanılmıştır. Sabiyy, ğulam, feta, şebab, buluğ, rüşd ve mürahik bunlardan bir kısmıdır.[149] Yine Kur'ân-ı Kerim'de, gençlerden ve

---

[144] Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı / Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar* (Ankara: Özgür Yayıncılık, 2016), 13-15; Mustafa Koç, "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi = Erciyes University Journal of the Institute of Social Sciences* II/17 (2004), 234.

[145] Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000), 33-36.

[146] Yaşar Fersahoğlu, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1998), 77; Yörükoğlu, *Gençlik Çağı / Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, 20.

[147] Özcan Köknel, "Kültür ve Gençlik Sorunları", *Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne-Baba Rolleri : İletişim ve Eğitim* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2003), 14.

[148] Kur'ân-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı (Erişim Temmuz 2024), Ahkaf 46/15; Kasas 28/14.

[149] Turgay Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi* (İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2003), 103-133.

gençlik dönemi değerlerinden bahseden pek çok âyet bulunmakta ve gençlik dönemi peygamberler örnekliğinde izah edilmektedir.[150]

Gençlik dönemi, insan hayatının en önemli gelişim evrelerindendir. Çocukluk döneminin geride kalmasıyla beraber, gençlerin sosyal hayata katılımı ve sorumlulukları artmakta ve gençler dinî yönden de mükellef sayılmaktadır.[151] Tabiatı itibariyle karmaşık ve bunalımlı geçen bu dönemde, pek çok açıdan değişim ve gelişim yaşanmaktadır. Bu durum evrensel bir olgu olduğundan, gençlik dönemine dair dünya çapında araştırmalar ve çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Dünya nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan gençler, geçmişten bugüne tüm toplumlarda ilgi odağı olmuştur. Pek çok ülkede gençler ve gençlerin sorunları tartışmaya açılmıştır. Öyle ki UNESCO, 1985 yılını "Dünya Gençlik Yılı" olarak ilan etmiştir.[152]

Gençlik dönemi, kişinin kendisine ve hayata dair değer ve anlam oluşturmaya çalıştığı bir dönemdir. Bu dönemde sorularına yanıt bulması, gencin gelişim sürecini olumlu yönde etkileyecektir. Böylece genç birey, yaşamının ilerleyen dönemlerine dair de bir anlam inşa etmiş olacaktır. Bu noktada gençlerin din ile kurduğu ilişkinin önemi de ortaya çıkmaktadır. Zira gençlik dönemi dinle yakından ilişkili bir evredir. Dinî şuurun uyanışı, dine dair kabullerin sorgulanması, dinî şüphe ve çatışmalar yoğun olarak bu dönemde yaşanmaktadır.

Gençlik ile ilgili tüm bu hususlar, din ve inanç gelişimi araştırmalarında gençlik döneminin ayrıca ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Zira gençlik dönemin gelişim özelliklerinin bilinmesi, gençlere sağlıklı bir din eğitimi verebilmenin ön koşuludur. Gençleri tanımak, ihtiyaç ve beklentilerinin farkında olmak; gerek doğru dinî kaynakların hazırlanmasına gerekse din eğitimde doğru yöntemlerin belirlenmesine imkân tanıyacaktır.

---

[150] Mehmet Emin Ay, "Kur'ân'da Gençler ve Gençlik Değerleri", *[Gençlik Dönemi ve Eğitimi (Bursa: 2003)]*, Ensar Neşriyat; 74 (İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2003), 17.
[151] Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 103.
[152] Hökelekli, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, 9.

2.1.2. Gençlik Dönemi Gelişim Özellikleri

Gelişim, insan hayatını ve dönemlerini açıklamaya yardımcı olan kavramlardandır. Bu manada gelişim, organizmanın çeşitli yönlerden sürekli ilerleme kaydeden değişimi olarak tanımlanabilir.[153] İnsan, bir süreç zarfında gelişmektedir. Gelişimin olması için ise bu süreçte büyüme, olgunlaşma ve öğrenme gereklidir.[154]

İnsan hayatı, çocukluk döneminden başlayarak farklı gelişim evrelerinden geçmektedir. Bunlar içerisinde gençlik dönemi, diğer dönemlerden ayrışan bazı özelliklere sahiptir. Gençlik dönemi, insanın farklı yönlerden pek çok soru ve sorunla baş etmeye çalıştığı zorlu ve karmaşık bir dönemdir. Bu durumun ardında, gençlik dönemi gelişim özellikleri yatmaktadır. Bu dönemde yaşanan bedensel, duygusal, sosyal, dinî ve ahlaki gelişmeler, gençlerin zorlanmasına neden olmaktadır.

Araştırmamıza temel oluşturması bakımından gençlik dönemi gelişim özelliklerini; Bedensel ve Cinsel Gelişim, Zihinsel Gelişim, Duygusal Gelişim, Sosyal Gelişim, Ahlaki Gelişim, ve İnanç Gelişimi boyutlarıyla incelemeye çalışacağız.

Bedensel ve Cinsel Gelişim

Çocukluktan ergenliğe geçişte, özellikle 10-12 yaşlarında bedensel değişimler başlar. 12-16 yaş aralığı ise bedensel değişimin en yoğun yaşandığı dönemdir. Bu dönemde gençlerde iştah artışı görülür. Kas, iskelet yapısı ve yağ dokusundaki gelişmeler belirginleşir.[155] Salgı sistemindeki değişmelerden dolayı gençlerin yüzünde sivilceler çıkmaya başlar. Terleme oranında artış görülür. Her iki cinste de göğüs çevresi genişler ve vücuttaki kıllanmalar artar. Kızlarda kalça genişler ve göğüsler büyür; erkeklerde ise omuzlar genişler ve penisin gelişimi başlar. Buluğ öncesi başlayan bedensel değişimler, kız çocuklarında âdet öncesinde; erkeklerde ise 13-15 yaşlarında üst düzeye ulaşmaktadır. Bu büyüme hızı 16 yaşından sonra yavaşlayarak 18-20 yaşına kadar devam eder.[156] Bu dönemde iskelet sistemindeki hızlı değişim ve gelişim, gençlerin vücut koordinasyonunu

---

[153] Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2003), 12.
[154] İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Feryal Matbaası, 2000), 23.
[155] Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 37-39.
[156] Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 49; Yörükoğlu, *Gençlik Çağı / Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, 33-34; Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 34.

sağlamasına engel olmaktadır. Dolayısıyla devinimsel becerilerde aksaklıklar, sakarlıklar olasıdır.[157]

Gençlik dönemi, cinsellik duygusunun uyandığı ve geliştiği bir dönemdir. Cinsellik; cinsel özellikler, cinsel karakter ve duygular ile buna eşlik eden tutum ve davranışları ifade etmektedir. Cinsellik duygusu ise cinsel hayata imkân tanıyan tüm arzuları ve güdüleri ifade etmektedir.[158] Cinsel gelişim, her iki cinste de buluğdan yaklaşık bir buçuk sene önce başlar. Daha kadınsı veya erkeksi davranma, bu dönemin belirgin değişim özelliklerindendir. Cinsel gelişim erkeklerde ve kızlarda aynı zaman ve hızda olmaz. Kızlarda ilk âdet kanaması; erkeklerde ise üreme organlarındaki değişiklikler ve cinsel içerikli rüyalar, cinsel gelişim belirtileridir.[159]

Cinsel gelişim, beraberinde duygusal değişimleri de getirir. Gençlerin başlarda cinsel duyguları kabul etmesi kolay olmaz ve bocalamaya sebep olur. Cinsel kimliği yadsımanın ardında, aile ve anne baba rolleri gibi faktörler yer almaktadır.[160] İlk gençlikte cinsel gelişimle beraber; karşı cinsi kınama, alaya alma, sevmeme gibi olumsuz tutumlar da görülür. İlerleyen dönemlerde ise bu durum yerini, karşı cinse ilgiye bırakmaktadır. Karşı cinsin ilgisi için çabalama, özveri, romantizm, hayal kurma gibi durumlar yaşanmaktadır.[161]

Gençlik döneminde yaşanan cinsellik gelişimi ve duygusu, din ve ahlak eğitimi bağlamında da ele alınmıştır. Bu noktada cinsellik duygusunun, olumlu ve olumsuz etkilerinden bahsetmek mümkündür. Nitekim cinsellik duygusu, genç bireye yetişkin olma duygusu kazandırmakta ve benlik duygusunu olumlu yönde etkilemektedir. Yine bu dönemde gençlerdeki cinsel enerji; ilim, sanat, ahlak ve din gibi alanlara kanalize edilerek kendilerini gerçekleştirmesi sağlanabilir. Bu olumlu etkilerine karşın, cinsel duygular gençleri din ve ahlak kurallarıyla karşı karşıya da getirebilmektedir. Bu çatışma ortamı gençlerde suçluluk, günahkarlık duygularının oluşmasına neden olmaktadır.[162]

---

[157] Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, 35.
[158] Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 109.
[159] Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 45-47.
[160] Yörükoğlu, *Gençlik Çağı / Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, 55.
[161] Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 121-122.
[162] Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 110-111.

Zihinsel Gelişim

Zihinsel gelişim hakkındaki bilgilerimizin çoğunu, Jean Piaget'ye borçluyuz. Piaget, zekanın belirli yaşlarda belirli özellikler gösterdiğini tespit etmiştir. Bu tespite göre zihinsel gelişim, dört esas dönemde incelenmektedir: Duyu-Hareket Zekâsı (0-2 yaş), İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş), Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş), Soyut İşlemler Dönemi (11 yaş sonrası).[163]

Gençlik dönemi, bedensel ve cinsel gelişimin yanı sıra bilişsel olarak da gelişimin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde, beyinde ve beynin fonksiyonlarında değişimler meydana gelmektedir. Gençlik döneminde zihnin kapasitesi, gerek derinlik gerekse genişlik açısından büyümektedir.[164]

Gençlik döneminin başından itibaren gençlerin düşünme biçimi, yetişkinlerle benzer bir yapı kazanmaktadır. Nitekim somut düşünceden soyut düşünceye geçiş, bu dönemin belirgin özelliğidir.

Artık genç birey, problemlerin çözümünde yalnızca somut düşünmez; tümevarım ve tümdengelim yapabilir. Gençler, problemlerdeki değişkenler arası ilişkileri tespit edebilir; muhtemel denenceler geliştirerek bunları test edebilirler. Böylece çözüme daha sistemli bir biçimde ulaşabilirler. Ayrıca bu dönemde; toplum yapısı, felsefe, politika, ahlak, din gibi konular gençlerin ilgi alanına girmeye başlar. İnançlar, değerler ve ideal fikirler bu dönemde geliştirilmeye başlanır.[165]

Soyut düşünme ile gençler, dine karşı da daha doğru bir algı geliştirmeye başlarlar. Dinin soyut kavramlarından olan Allah, melek, ahiret vs. onlar için daha anlaşılır hâle gelir. Dolayısıyla sorgulama, araştırma, üst düzey genellemeler yapma becerileri sayesinde, gençlik döneminde gerçek dinî uyanış ve dinî hayat oluşmaya başlar.[166]

---

[163] Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 136.
[164] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 267.
[165] Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, 55-56.
[166] Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 108.

Duygusal Gelişim

Gençlik dönemi, duygusal olarak yoğun geçen bir dönemdir. Bu dönemde, duygularda dalgalanmalar ve istikrarsızlık yaşanmaktadır. Âşık olma, utanma, huzursuz olma, hayalperestlik, yalnız kalma isteği, çabuk heyecanlanma, öfke, kıskançlık, beğenilme kaygısı ve endişe gibi duygular yoğun biçimde görülmektedir.[167]

Sosyal Gelişim

Gençlik dönemi, sosyalleşmenin arttığı ve kimlik arayışının yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde gençlerde, toplum içerisindeki yerini arama ve bulma çabası ortaya çıkmaktadır. Birey bu denemde, kişilik sınırlarını ve toplumdaki yerini saptamaya çalışır. Bu çaba gençlerin; "Ben kimim, ne olmalıyım, amacım ne, değerlerim neler?.." gibi sorular sormasını sağlamaktadır. Kendilerine toplumda yer arayan gençler; içinde bulundukları çevreye boyun eğerek uyum sağlama, başkaldırı, çevreyi umursamama veya olumlu özdeşleşme ile kendisinin ve toplumun gelişimine katkı sağlama gibi birbirinden farklı tutumlar sergileyebilmektedir.[168]

Bu dönemde, karşı cinsle olumlu ilişki kurma ve bağımsızlık kazanma gibi duyguların önemsendiği görülmektedir. Ailenin yerini arkadaşların aldığı bu dönemde, arkadaş seçimi de önem kazanmaktadır. Zira gençlik dönemi kişinin şekil almaya en uygun olduğu çağdır.[169] Yine çocukluk dönemindeki kalabalık oyun arkadaşlığı, yerini yakın arkadaş kümesine bırakmaktadır. Gençler, bir gruba dahil olmak ve kabul görmek için o grubun onaylayacağı davranışlar yapma eğilimi gösterebilmektedir.[170]

Ahlaki Gelişim

Gençlerin ahlak gelişimi de diğer gelişim alanlarından ayrı düşünülemez. Ahlak gelişimi, davranışların "doğru" ya da "yanlış" olarak değerlendirilmesine ve bu doğrultuda davranılmasına ışık tutan ilkelerin benimsenmesi sürecidir.[171] Ahlak gelişimi, toplumun

---

[167] Koç, "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri", 235; Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 101-102.
[168] Özcan Köknel, "Ergenlik Dönemi", *Ana-Baba Okulu*, ; (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 88.
[169] Ay, "Kur'ân'da Gençler ve Gençlik Değerleri", 34.
[170] Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 136-138.
[171] Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi* (Ankara: İmge Kitabevi, 1995), 276.

tüm değerlerini koşulsuz biçimde kabul etmeyi değil, topluma etkin uyum için bir değerler sitemi oluşturmayı ifade eder.[172]

Gençlik döneminden önce olgunlaşmış bir ahlak yapısında bahsedemeyiz. Zira ahlaki gelişim gerek zihinsel gerekse duygusal gelişim ile bağlantılıdır. Ahlaki olgunluk, soyut düşüncenin başlaması ile gelişir. Yine ahlaki gelişim dinî gelişi ile de irtibat halindedir. Dolayısıyla bu gelişim boyutları birbirini desteklemektedir. Gençlik dönemi, bireyin ahlaki meselelerde en hassas olduğu dönemdir. Bu dönemde yaşanan ahlaki gelişmelerden bazıları şunlardır: Vicdan duygusu gelişmeye başlar. Adalet duygusu önemlidir ve her şey bu doğrultuda değerlendirilir. Haksızlığa tahammül edilemez. Başkalarını eleştirirken savunulan kurallar, kendi davranışlarının şekillenmesini sağlar. Ahlak kurallarındaki hassasiyet dine yönelime katkı sağlar. Bu dönemdeki belirgin duygulardan biri de suçluluktur. Kaynağında ise cinsellik güdüsünün yol açtığı ahlaki problemler, eleştirilme, hoşgörüsüzlük, bencillik ve empati duyguları arasında yaşanan çatışmalar vardır. Tüm bunların ortasında genç, vicdanı ve içinde bulunduğu toplum tarafından yargılanmış hisseder. Vicdanını rahatlatmak için de çeşitli olumlu yönelişler yapabilmektedir.[173] Gençlik dönemi ahlaki gelişim özelliklerinden biri de gencin ahlaki kurallara cezadan korktuğu için değil, uyulması gereken kurallar olarak gördüğü için uymasıdır.[174]

Bu gelişim boyutlarına ek olarak gençlik dönemi; bireysel yetkinlik ve sorumluluk bilincinin kazanıldığı, öğrenme yeteneğinin arttığı, dinî hayata dair bilincin oluştuğu bir dönemdir.[175] Yine bu dönem gençler için değer ve anlam duygularının geliştiği, bağımsızlık duygusunun arttığı, kimlik arayışının ve benlik oluşumunun yaşandığı, kişinin kendini tanıdığı, akran etkisinin yoğun yaşandığı bir dönemdir.[176] Bu dönemin dikkat çekici ihtiyaçlarından bir diğeri de grup içerisinde yer alma, önder ve liderlere bağlanma isteğidir.[177]

---

[172] Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, 68.
[173] Abdülkerim Bahadır, *Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitisü, Yüksek Lisans, 1994), 25-26.
[174] Koç, "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri", 237.
[175] Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, 169-175.
[176] Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 112-123.
[177] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 267.

2.2. Gençlik ve İnanç

"İnanç", bir şeye bağlanmak, düğümlenmek, doğrulamak anlamlarına gelmektedir. İnanç kelimesinin karşılığı olarak "itikat" kavramı da kullanılmaktadır. İnanç kelimesi ile kullanılan kavramlardan bir diğeri de imandır. Ancak bu iki kelime aynı anlama gelmemektedir. İnanç bilgi, kanaat, ve imanı da ihtiva eden daha geniş bir kavramdır. Dolayısıyla itikadî yönden inanç, iman sürecindeki bilme ve kavrama ile ilgili zihnî aşamayı ifade etmektedir. İmanda ise soyut şeylere karşı oluşan bağlılık durumu vardır ve metafiziksel bir gerçekliğe işaret etmektedir.[178]

Pek çok düşünür inancın düşünme faaliyetinin bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. İnançta, bir konu veya durumdan emin olma ve güven duyma söz konusudur. Bu yönüyle inançsız bir insanın olamayacağı da ifade edilmiştir. Zira herhangi bir şeye inanmadığını söyleyen bir insan, bu kanaatine düşünme eylemi sonucunda ulaşmış ve inanmamaya inanmıştır.[179]

İnsan, gerek kendi varlığını gerekse hayatı anlamlandırmaya çalışan bir varlıktır. Dinler ise bu arayışında insana bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır. Dinlerin sunduğu sistem ve bakış açısı ise bireyleri bir inanca yöneltmektedir. Dinî inanç ve tutumların yeniden gözden geçirildiği gençlik döneminde ise bireyin inancı yeniden şekillenmektedir. Bu durum, gençleri farklı inanç biçimlerine yöneltmektedir. Karşılaşılan bu inanç biçimlerinden bazıları şunlardır: Teizm, ateizm, deizm, agnostisizm, panteizm.[180]

Teizm: Her şeyin bir yaratıcısı olan bir Tanrı'nın var olduğuna inanmaktır. Kendisine inanılan bu Tanrı, mutlak ve sınırsız bir bilgiye sahiptir. Yaratılan her şey, duyularımızla idrak edebildiğimiz yahut aklımız ile var olduğuna kanaat getirdiğimiz tüm varlıklar, varlığını devam ettirebilmek için Ezelî ve Ebedî olan bu yaratıcıya muhtaçtır."[181]

---

[178] Hökelekli, *Din Psikolojisi,* 155-158; Hanifi Özcan, *Epistemolojik Açıdan İman* (İstanbul: Marmara Ünv. İlahiyat Fak. Vakfı, 1992), 48-50.
[179] Belkıs Temren, "Din Antropolojisi Açısından İnanç ve Din Olgusuna İlişkin Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* XXXVIII/1-2 (1998), 302-308.
[180] Nazlı Tutku Kalfa, *Gençlik Dönemi İnanç, Gelişimi ve Eğitiminde Etkili Olan Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitisü, Yüksek Lisans, 2019), 11.
[181] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2005), 1598-1599.

Ateizm: "Tanrıtanımazcılık" olarak ifade edilen bu kavram, Tanrının veya Tanrıların var olmadığı inancına dayanır. Bu felsefî akımda; evreni yaratan, yasalar koyan, evrene müdahale eden bir Tanrı fikri kabul edilmez. Bu hâliyle ateizm, teizmin temel iddialarının karşısında yer almaktadır.[182]

Deizm*:* "Yaradancılık" olarak tercüme edilir. Bu inanç biçiminde; Tanrı'nın varlığını reddeden ateizmin aksine Tanrı'nın varlığını kabul edilir. Ancak deizm, dinî ortodoksiyi tanımlayan teizmden de önemli oranda farklılık gösterir ve akılcı bir Tanrı anlayışı benimsenir. Bu akımda, vahiy ve vahyin bildirdiği Tanrı reddedilir. Buna göre Tanrı, akıl yoluyla kavranabilir ve zihinsel faaliyetle tanrısal hakikate ulaşılabilir. Deizmde, evrene müdahale etmeyen bir Tanrı tasavvuru vardır.[183]

Agnostisizm: "Bilinmezcilik" olarak ifade edilen bu kelime, Tanrı'nın var olup olmadığının da bilinemeyeceği felsefesine dayanmaktadır. İnsan aklını her şeyin temel ölçütü kabul eden bu akım, gerçekliğin de kişiden kişiye değiştiğini savunmaktadır. Dolayısıyla bu inanç biçimine göre, metafizik alanla ilgili yorumlar ne kabul edilebilir ne de reddedilebilir. Tanrı ile ilgili bir kanıt ortaya koymak da mümkün değildir.[184]

Panteizm: Bu inanç biçiminde Tanrı'nın dünyaya aşkın değil içkin olduğu kabul edilir. Buna göre Tanrı ile evren birdir ve aynıdır. Yine panteizm, "Tanrı her şeydedir" fikri ile varlıklar arasındaki dereceyi kaldırmaktadır. Her şey, sınırsız ve mutlak Varlık'ın bir tezahürü olarak kabul edilmektedir.[185]

2.2.1. Gençlik Dönemi İnanç Gelişimi

İnsan beden ve ruhtan müteşekkil bir varlıktır. Dolayısıyla maddi ihtiyaçları olduğu kadar manevi ihtiyaçları da vardır. İnanç da insan ruhunun temel ihtiyaçlarından ve faaliyetlerinden birisidir. Nitekim tarih boyunca inanma ihtiyacı duymamış bir topluluğa rastlanmamıştır.

---

[182] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 163.
[183] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 440.
[184] İlhan Kutluer, "Lâedriyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 04 Temmuz 2024).
[185] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 1318.

İnanç, psikolojik açıdan karmaşık bir olaydır. Zihnî, duygusal ve iradî boyutları olan bu olay, aynı zamanda insanın bütünlüğü ile ilgilidir. Kabul ve doğrulama gerektiren inanç, yalnızca zihinsel bir faaliyetin sonucu değildir. İnsan için inandığı şeyleri bilmek kadar onunla uyuşmak ve teslimiyet duyması da önemlidir.[186]

İnanç, bu çok boyutlu ve karmaşık yönüyle insan hayatının tüm gelişim dönemlerinde farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Gelişim basamakları ve bu basamaklarda yaşadığı zihinsel, duygusal, ahlaki değişimler bireyin dinî deneyimi üzerinde etkiye sahip olmaktadır.[187] Bu etki, özellikle gençlik döneminde daha belirgin bir duruma gelmektedir. Çocukluk döneminde taklit yoluyla edinilen pek çok kabul, bu dönemde sorgulamaya açık hale gelmektedir. Gençler, din de dahil olmak üzere ahlaki ve toplumsal meseleler gibi alanlardaki geçmiş bilgilerini, gözden geçirme gereği duymaktadır.

Gençlik dönemi zihinsel duygusal gelişim özellikleri itibariyle din ile yakından ilişkilidir. Kendini ve hayatı anlamlandırma ihtiyacı içerisinde olan genç birey, bir şekilde din ile buluşmakta ve sorularına yanıt aramaktadır.[188] Bu dönemde din, bir anlam ve amaç arayışında olan genç bireyler için cevaplar sunmaktadır. Dinin bu kaynaklığı, gençlere bir inanç sistemi sunmaktadır. Bu inanç sistemi sayesinde gençler, bütüncül bir dünya görüşüne sahip olmakta; tutarlı ve dengeli bir benliğe de kavuşmaktadır.[189]

Çocukluk döneminden farklı olarak ergenlik dönemi gelişimi, hem nicelik hem de nitelik bakımından yoğun geçmektedir. Öyle ki bu durum, ergenlik döneminin "yeniden doğuş" olarak isimlendirilmesine neden olmuştur. Kendine has davranış özellikleri ile karşılaştığımız bu dönemde, dinî ilgi ve şuur da uyanmakta ve dinî gelişim açıkça ortaya çıkmaktadır.[190] Bireyin buluğdan önce, buluğ çağında ve buluğdan sonra; mensup oldukları dine karşı tutumlarının değiştiği görülmektedir. Bu durum, "taklidî iman",

[186] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 158.
[187] Cemil Oruç, "Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", *Gelişimsel Basamaklara göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023), 1.
[188] Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 105.
[189] Hökelekli, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, 18-19.
[190] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 267.

"buhranlı iman", "kişiselleşmiş iman" (özümsenip kişiye mal olmuş) şeklinde bir sınıflandırmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.[191]

Hökelekli ise gençlik dönemi inanç gelişimini ana hatlarıyla; Dinî Şuurun Uyanışı (12-14 Yaş), Dinî Şüphe ve Çatışmalar (14-18 Yaş Dönemi), Suçluluk ve Günahkârlık Duyguları, Tövbe ve Dine Dönüş, Dinî İnanç ve Tutumların Netleşmesi (18-21 Yaş) başlıkları ile incelemiştir.[192]

Dinî Şuurun Uyanışı (12-14 Yaş): Dinî şuur, kişinin neye niçin inandığının bilincinde olması, dinî inancını içtenlikle yaşaması ve dinî tutum ve davranışlarının farkında olmasını ifade etmektedir.[193]

Çocukluk döneminde dinî hayat, soyut düşünebilme becerisi henüz kazanılamadığı için kendini duygusal boyutta göstermektedir. Bu nedenle çocuklar 12 yaşına kadar geleneksel bir dinî inanca sahip olmaktadır. Ergenliğe yakın dönemlerde ise düşünce hayatı derinlik ve genişlik kazanmaktadır. 12-13 yaşlarına gelindiğinde ise soyut düşünme ve yetişkinler seviyesinde düşünce kapasitesine ulaşılmaktadır. Dinî uyanış ve gelişim yaşları olarak isimlendirilen bu dönemde genç, itirazsız kabulleri terk etmeye ve eleştirel düşünmeye başlamaktadır.

Bu evrede din, gençler tarafından çok ciddiye alınmaktadır. Gençlerde, yetişkinler seviyesinde bir dinî inanç ve anlayış gelişmeye başlamaktadır. Dinî ve metafizik konularda da düşünmeye başlayan genç bireyin imanı, bu dönemde şuurlu bir gelişme göstermektedir. Dolayısıyla bu yaşlarda, kavrama düzeyinde bir inançtan bahsetmek mümkündür. Böylece dinin Tanrı tasavvuru gibi boyutlarında, soyut bir algı kazanılmaktadır. Ergenliğin bunalımlı aşamasından önceki bir-iki sene, dinî ilgi ve yaşantı zirveye ulaşmaktadır. Ancak ergenliğin kendine özgü bunalımlı evrelerinde dinî yaşantıda dalgalanmalar yaşanmaktadır.[194]

---

[191] Louis Guittard - Ömer Özyılmaz, "Gençlerde Dini Gelişim", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* II/2 (1987), 229.
[192] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 267-281.
[193] Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul : Çamlıca Yayınları, 2003), 137.
[194] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 267-269.

Dinî Şüphe ve Çatışmalar (14-18 Yaş Dönemi): Dinî şüphe, gençlik dönemi inanç gelişiminin karakteristik bir özelliğidir. Bu dönemde yaşanan duygusal iniş çıkışlardan ve şüphelerden, din de nasibini almaktadır. Arayışa dayalı olan bu şüpheler, bireyin olgun bir inanca sahip olmasına olumlu yönde katkı da yapmaktadır. Yapılan araştırmalar, dinî şüphelerin 12-14 yaşlarında başladığını, 16-18 yaş aralığında zirveye ulaştığını, giderek azaldığını ve 20-21 yaşlarında sona erdiğini göstermektedir.[195]

Ergenlik dönemi dinî şüphe ve çatışmalarının iki temel özelliğe sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki bu şüphelerin duygusal olmasıdır. İkincisi ise daha çok başka alanlardaki uyumsuzluk ve çatışmalardan kaynaklanmasıdır. Bu dönemde dinî şüphe ve çatışmaların doğmasında ise şu faktörler etkilidir: Bağımsızlık duygusunun artması ile otoriteye karşı çıkış, cinsellik duygusunun uyanması ile suçluluk duygusunun belirmesi, hayatın anlamsız gelmesi, din eğitimindeki yetersizlik nedeniyle başarısız dinî sosyalleşme, bazı bilimsel teorilerle dinî inanç arasında çelişki görülmesi, dinî konulardaki bilgi eksikliği, dindarların veya din görevlilerinin yanlış tutum ve davranışları.[196]

Dinî şüphelerini ve çatışmalarını çözüme kavuşturmaya çalışan gençler; Allah'a sığınma, dinî konularda bilgisine güvendiği kişilere danışma, dinî temalı kitap vb. vasıtalardan faydalanma yoluna gitmektedir. Yine bunlara ilave olarak günümüzde gençler; Youtube kanalları, televizyon yayınları, sosyal medya hesapları, dijital yayınlar gibi araçlarla din hakkındaki sorularına yanıt bulmaya çalışmaktadır. Bu noktada, gerek basılı gerekse görsel ve dijital dinî yayıncılığın önemi ortaya çıkmaktadır. Gençlere kaliteli bir din eğitiminin verilmesi, bu vasıtaların doğru ve etkin kullanımı ile mümkün olacaktır.

Suçluluk ve Günahkârlık Duyguları: Ergenlik döneminde birey, çatışmalar yaşamasına neden olan yoğun bir suçluluk duygusuna sahiptir. Bunun en önemli nedeni ise cinsel duyguların uyanmasıyla ortaya çıkan ahlaki sorunlardır. Dinî inancı ve cinsî güdüleri arasında yaşadığı çatışma, bireyde suçluluk ve günahkârlık duygularını artırmaktadır. Bu durum gençleri rahatsız etmektedir. Çatışma şiddetinin artması hâlinde ise gençler, bazen dinî değerlere karşı tavır almaktadır. Kendini suçlu hisseden genç, içine kapanmaya ve

---

[195] Bahadır, *Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler*, 30-34.
[196] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 272-273.

yalnızlaşmaya başlamaktadır Suçluluk ve günahkârlık duygusu dengeli yaşandığı takdirde, pişmanlık ve af dileme için itici güç oluşturmaktadır. Böylece gençlerin inanç gelişimini destekleyici bir faktör olmaktadır. Ancak suçluluk ve günahkârlık duygularının yoğun yaşanması, tövbe ve pişmanlığa karşı ilgisizliğe de sebep olabilmektedir.[197]

Tövbe ve Dine Dönüş: Gençlik dönemi, büyük bir dinî potansiyeli içinde barındırır. Gençler, bazı dönemlerde çeşitli sebeplerle dine kapalı kalsalar da yeniden dine dönüş de yapabilmektedir. Özellikle çocuklu döneminde sağlıklı dinî gelişim gösteren gençlerin, geçici bir kararsızlık sürecinden sonra çok daha kuvvetli biçimde dine sarılmaları, karşılaşılan durumlardandır. Buna görev duygusu, kararsızlık, yetersizlik ve günahkârlık duyguları eşlik etmektedir. Bu bunalımlı dönemde gençler, kendileri birçok yönden tahlil etmektedir. Genç birey, manevî yönden de kendini gözden geçirmekte ve dinî yaşantısındaki zayıflıktan dolayı suçluluk ve yetersizlik hissetmektedir. Yaşanan gerginlik süreci, gençlerde yeni ve ideal bir hayat özlemi uyandırmaktadır.[198] Anne ve babasının, arkadaşlarının ve öğretmenlerinin sevgisinden dahi şüphe etmeye başlayan ve iç dünyası daha da karışan gençler, hayatın mantıksızlığı hissine kapılmaktadır.[199]

Nihayet ergenliğin sonlarında, çatışmaların şiddetinin de azalmasıyla gençlerde kişilik değişimi başlamaktadır. Bu sayede genç, çocukluk döneminde kendisi için huzur kaynağı olan dine yeniden sarılmaktadır. Varlığını derinden hissettiği Allah inancı, gencin içindeki fırtınayı dindirir. Böylece gençlerde, rahatlama ve güvende hissetme duyguları gelişir.[200]

Dinî İnanç ve Tutumların Netleşmesi (18-21 Yaş): Ergenliğin sonlarında gençlerin yaşadığı bocalamalar ve şüpheler son bulur. Bunda, geçlerin gerek zihinsel gerekse duygusal olarak yeterli olgunluğa ulaşması etkili olmaktadır. Böylece gençler, kendi net dinî tutumunu da ortaya koymaktadır. Çatışma sonunda gençlerden bir kısmı çocukluk dönemi inançlarından çok daha farklı bir değerler dünyası oluştururken; bir kısmı ise aileden aldıkları dinî inançlarını olduğu hâliyle veya çok az değişim ile devam

---

[197] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 273-276.
[198] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 277-280.
[199] Antoine Vergote, "Ergenlikte Din", çev. Erdoğan Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXIV (1981), 590.
[200] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 280.

ettirmektedir. Yine gençlerin daha az bir kısmı ise bu dönemlerde dini tamamen reddederek; ilgisiz, dinsiz yahut agnostik olmaktadır.[201]

İnanç gelişimi insanın hayatı boyunca devam eden bir süreçtir. Bu süreçte inancı besleyen ve destekleyen farklı kaynaklarla karşılaşılmaktadır. İnanç gelişimini destekleyen bu din eğitimi kaynaklarını formel ve informel din eğitimi kaynakları olarak ikiye ayırmak mümkündür. Formel eğitim ile kastedilen düzenli ve sistemli şekilde yürütülen yetiştirme ve eğitim faaliyetleridir. Bu eğitim sürecinin, okul hayatının sona ermesi ile tamamlandığı düşünülmektedir.[202] İnformel eğitim ile kastedilen ise örgün eğitim ve okul dışı eğitimden ayrı olarak yaşam içinde edinilen bilgi, beceri, tutum ve öğrenmelerdir.[203]

Türkiye'de de din eğitimi faaliyetleri formel ve informel olmak üzere iki yoldan yapılmaktadır. Din eğitimi, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki eğitim-öğretim kurumlarında ve Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yürütülmektedir. Ülkemizde formel din eğitimin verildiği yerler; Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda 4. Sınıftan lise son sınıfa kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, İmam Hatip ortaokul ve liselerinde meslek dersleri, Yükseköğretim Kurulu'na bağlı İlahiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarında 4-6 yaştan başlayarak tüm yaş gruplarına yönelik din eğitimi, MEB veya Diyanete bağlı kalmak suretiyle çeşitli cemaatler ve derneklere ait Kur'an kursu ve kreşler olarak ifade edilebilir. Bireyin inanç gelişimini etkileyen informel eğitim kaynakları ise; aile, çevre, sosyal medya-popüler kültür ve bireysel özellikler olarak sıralanabilir.[204]

Aile, bireyin ilk eğitim kurumudur. Çocuklar, temel ahlak kuralları ve dine dair ilk izlenim ve bilgilerini burada edinmektedir. Dolayısıyla dine dair tutumun ilk oluştuğu yer ailedir. Ailelerin, çocukluk döneminde din eğitimine dair atmış olduğu temeller, bireyin ileri yaşlardaki dinî tutumunu da etkilemektedir.

---

[201] Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 280-281.
[202] Remzi Öncül (ed.), *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 2000), 878.
[203] Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, 1180.
[204] Kalfa, *Gençlik Dönemi İnanç Gelişimi ve Eğitiminde Etkili Olan Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma*, 30-45.

Okul döneminde ve özellikle gençlik yaşlarında kurulan çevre ve arkadaşlıklar da dine bakışı, yorumu ve dinî yaşam biçimini etkilemektedir. Dinî tutumlar üzerinde, özellikle günümüzde, sosyal medyanın etkisi de yadsınamaz. Sosyal medya, bugün bireylere sunmuş olduğu dünya ve din algısı ile dinin nasıl anlaşılacağı ve yaşanacağı konusunda önemli bir etkiye sahiptir.

2.2.2. Gençlik Dönemi İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi

Gençlik dönemi, bireyin gerek gelişim özellikleri gerekse dış etkenler dolayısıyla girift bir dönemdir. Günümüzde meydana gelen hızlı sosyal ve kültürel değişimler ile psikolojik sorunlar da toplumdaki gençleri olumsuz etkilemektedir. Bu dönemin dış etkenlerle etkileşime en açık dönem olduğu göz önünde bulundurulduğunda, genelde eğitimin özelde ise din eğitiminin gerekliliği açığa çıkmaktadır. Zira gençlik döneminde oluşacak zihinsel, duygusal ve manevî boşluklar, ilerleyen yaşlarda bireyin hayatını olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu kritik dönemde verilecek doğru ve sağlıklı bir din eğitimi, genç üzerinde olumlu bir tesir bırakmaktadır. Bireye sunduğu cevaplarla din, onun gerek benlik gerekse dünya ve ahiret algısı üzerinde önemli rol oynamaktadır. Böylece gençler, problemlerinin çözümünde kendilerine bir kaynak bulmaktadır. Yine dinin bireye sunduğu ahlaki öğretiler, kişinin toplum içindeki varlığına ve saygınlığına katkı sağlamaktadır. Günümüzde had safhaya çıkan ahlaki yozlaşma, insan varlığını ve yaşamını tehdit eden pek çok olumsuzluk karşısında din, emir ve yasakları ile insanı dizginleyen bir unsurdur. Dolayısıyla tüm bu hususlar, gençlik dönemi din ve ahlak eğitiminin önemi ve gerekliliğini ortaya koymaktadır.[205]

Gençler için din eğitimi ve öğretiminin gerekliliği önemli bir konudur. Ancak bunun kadar, bu eğitimin nasıl olması gerektiği hususu da önemlidir. Şayet gençlik dönemi din eğitimi ve öğretiminden beklenen sonuçlara ulaşmak isteniyorsa uygulanacak olan din

[205] Salih Aybey, "Gençlik Dönemi Problemleri Karşısında Din Eğitimi", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (31 Aralık 2022), 935-936.

eğitimi faaliyetlerinde özenli olmak gerekmektedir. Bu noktada; verilecek din eğitimi için uygun yöntemler belirlemek ve doğru kaynaklar hazırlamak gerekmektedir.

Gündüz, gençlik dönemi din eğitimine dair şu ilkeleri tespit etmiştir:[206]

> *Çocukluk Dönemi Yaşantıları ve Eğitimine Gereken Önem Verilmelidir.*
> *Sosyal Ortamlar ve Dinî Kurumlardan Yeterince Faydalanılmalıdır.*
> *Gencin Bağımsızlık Duyguları Desteklenmeli, Sağlıklı Bir Özgürleşme Sürecinin Yaşanmasına Yardımcı Olunmalıdır.*
> *Gençlik Dönemi Din Eğitimi, Dinin Ruhuna ve Gencin Gelişim Özelliklerine Uygun Bir Şekilde Verilmelidir.*
> *İyi Özdeşim Modelleri Sunulmalıdır.*
> *Gençlere Karşı Arkadaşça Davranılmalıdır*
> *Gencin Doğrudan Davranışları Hedef Alınmamalıdır*
> *Gençler Tarafından Sorulan Sorulara Verilecek Cevaplarda Dikkatli Olunmalıdır*
> *Gençlerle Etkili Bir Dinî İletişimin Kurulabilmesi İçin İletişim Ağını Altüst Eden Davranışlardan ve İfadelerden Kaçınılmalıdır*
> *Gençlerin Karşısında İyi Bir Öğütçü Yerine İyi Bir Dinleyici Olunmalıdır*
> *Empati Yapılmalıdır.*

Gençler için yapılacak din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerinde, doğru kaynakların hazırlanması ve seçimi de önem arz etmektedir. Bugün gençler basılı kaynaklardan dijitale, televizyon yayıncılığından sosyal medyaya kadar pek çok yazılı, işitsel ve görsel uyarana maruz kalmaktadır. Bunlar içerinde gençlerin gelişimine katkı sağlayanlar yayınlar olduğu kadar olumsuz etkenli yayınlar da mevcuttur. Çoğu zaman ise gençlerin seçici davranamadığı gözlemlenmektedir. Yine bilgi akışının ve tüketiminin çok hızlı olduğu çağımızda gençler; hap bilgilere, kısa ve öz cevaplara ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca verilen cevapların makul, günümüz bilim ve teknolojik gelişmeleri ile uyumlu olması da onlar için önemlidir.

Gençlerin tüm bu ihtiyaç ve beklentilerinin, din eğitiminde de geçerli olduğu unutulmamalıdır. Gençler, din konusunda sordukları sorulara doğru, net, akla ve günümüz gelişmelerine uygun cevaplar beklemektedir. Verilen klişe cevaplar ve örnekler ise onları tatmin etmemektedir. Tüm bunlar, gençlere sunulan din eğitiminin ve hazırlanan din eğitimi kaynaklarının gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır.

[206] Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 123-140.

3. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN GENÇLERE YÖNELİK YAYINCILIK FAALİYETLERİ

3.1. Basılı Dinî Yayınlar

Gençlik Kitapları, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında yeni bir alandır. Bu alana dair çalışmaların, 2017-2018 yılından beri ortaya koyulmaya çalışıldığı görülmektedir. İçerisinde deneme, hikâye, roman ve tiyatro gibi edebî türlerin de yer aldığı gençlik alanı, tematik yönden de çeşitliliğe sahiptir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Diyanet Yayın Satış" internet sitesinden tespit edilebildiği kadarıyla, bahsi geçen eserler şu şekildedir:

Tablo 1: Diyanet İşleri Başkanlığı Basılı Gençlik Yayınları Bibliyografyası[207]

S. N	ESERİN ADI	YAZAR/HAZIRLAYAN	BASKI/YIL
1	Ağıtlar Evinde Uyumak	Abdulbaki İşcan	3/2018
2.	Benim Hikâyem	Hilal ALTINDİŞ	2/2023
3.	Bir Dağ Bir Çocuk	Sümeyra İkiz	3/2023
4.	Bitmeyen Hikâye	Dr. Lamia Levent Abul	1/2018
5.	Biz Gençlere Dair (10 kitap)	Komisyon	2/2022
6.	Dünün Ardından/Denemeler-I-II	Abdulbaki İşcan	1/2018
7.	Dünün Ardından/Öyküler	Abdulbaki İşcan	2/2018
8.	Genç Hutbeler	DHGM	3/2024
9.	Gençlerle Hayata Dair	Prof.Dr. Soner Gündüzöz	2/2019
10.	Gençlik ve İletişim	Komisyon	3/2023
11.	Gün Işığında Denemeler	Komisyon	2/2021
12.	Hayat Okumaları	Hilal ALTINDİŞ	2/2019
13.	Hayatın Tekrarı Yok	Doç.Dr.Ülfet GÖRGÜLÜ	2018
14.	Her Gün Özetidir Ömrün	Selim GÜNDÜZALP	3/2018
15	Hikmetin Kırk Kapısı	Elif ERDEM, Hale ŞAHİN, Rukiye Aydoğdu DEMİR	4/2018
16.	Hz. Abdullah b. Abbas	Dr. Faruk GÖRGÜLÜ	2/2023
17.	Hz. Abdullah b. Mesud	Dr. Fatih KANCA	2/2023
18.	Hz. Câfer b. Ebû Talip	Doç. Dr. Mehdin ÇİFTÇİ	2/2022
19.	Hz. Hâlid b. Velid	Doç. Dr. Talip AYAR	2/2022
20.	Hz. Hüseyin	Prof. Dr. Mehmet Bahaüddin VAROL	2/2022
21.	Hz. Muâz b. Cebel	Doç. Dr. Mustafa Bülent DADAŞ	2/2023
22.	Hz. Muhammed'in Hayatı	Prof. Dr. Casim AVCI, Mevlana İDRİS	15/2023
23.	Hz. Sâ'd b. Ebû Vakkas	Doç. Dr. Mustafa Necati BARIŞ	2/2023
24.	Hz. Talha b. Ubeydullah	Prof. Dr. Nizamettin PARLAK	2/2022
25.	Hz. Ümmü Eymen	Dr. Şule Yüksel UYSAL	2/2022
26.	Hz. Üsâme b. Zeyd	Doç. Dr. Cafer ACAR	2/2022

[207] DİB, "Diyanet Yayınları".

27.	Hz. Zeyd b. Sâbit	Dr. Mustafa GÜVENÇ	2/2023
28.	Hz. Zübeyr b. Avvam	Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÖNAL	2/2023
29.	İnsanın Anlam Arayışı	Komisyon	4/2023
30.	Kafama Takılanlar I-II	Prof.Dr. Cağfer KARADAŞ	4/2023
31.	Kalbe Dokunan Hikâyeler	Betül Şatır	3/2023
32.	Kayıp Kimliklerin Bilinç Tıkanması	Adnan Bülent BALOĞLU	2/2022
33.	Kitap Medeniyeti	Abdulnasir Kımışoğlu	2/2019
34.	Mehtabın Işığında-Denemeler	Komisyon	2/2021
35.	Modern Çağın İnanç Sorunları	Komisyon	1/2019
36.	Niçin İbadet Ediyorum?	Komisyon	2/2023
37.	Niçin İnanıyorum?	Ed. Dr. Fatih Kurt	5/2023
38.	"Ol"ma Yolunda	Canan Cehri Akyol	3/2023
39.	O'nun Gibi Yaşamak	Komisyon	1/2019
40.	Peygamberimizin Hayatı	İrfan YÜCEL	36/2024
41.	Peygamberimizin Örnekliğinde Gençlerle İletişim	Komisyon	3/2023
42.	Peygamberimiz ve Gençlik	Komisyon	3/2018
43.	Son Hurafe Deizm	Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU	4/2023
44.	Sinsi Ateş-Tiyatro	Yaşar Koca	1/2018
45.	Tutunmanın Öyküsü	Aziza Rüya	1/2018
46.	Yarıda Kalan-Öyküler- I ve II	Komisyon	2/2021
47.	Yeni Gölgeler: Dijital Evren, Yapay Zekâ, Transhümanizm	Komisyon	2/2023

3.1.1. İnanç Temalı Yayınlar

Diyanet İşleri Başkanlığı gençlik kitapları oluşturulurken, gençlerin yaşadığı inanç problemlerine dair eserler de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bahsi geçen eserler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Yayın Satış" internet sitesinden tespit edilebildiği kadarıyla şu şekildedir:

Tablo 2: Diyanet İşleri Başkanlığı İnanç Temalı Basılı Gençlik Yayınları Bibliyografyası[208]

S. N	ESERİN ADI	YAZAR	BASIM YILI
1	Biz Gençlere Dair (10 kitap)	Komisyon	2/2022
2.	Genç Hutbeler	DHGM	3/2024
3.	Gençlerle Hayata Dair	Prof.Dr. Soner Gündüzöz	2/2019
4.	Kafama Takılanlar I-II	Prof.Dr. Cağfer KARADAŞ	4/2023
5.	Modern Çağın İnanç Sorunları	Komisyon	1/2019
6.	Niçin İnanıyorum?	Ed. Dr. Fatih Kurt	5/2023
7.	Son Hurafe Deizm	Prof. Dr. A. Bülent BALOĞLU	4/2023

[208] DİB, "Diyanet Yayınları".

3.2. Süreli Dinî Yayınlar

Diyanet İşleri Başkanlığı, süreli yayıncılık faaliyetlerini uzun yıllardır devam ettirmektedir. Yetişkinlere ve çocuklara hitap eden bu yayınlara, son birkaç yıldır gençler için hazırladığı süreli yayınlarını da eklemiştir.

Dinî Yayınlar Genel Müdürlüğü bünyesinde hazırlanan ve 2020 yılı Ekim ayında yayın hayatına başlayan "Geçerken Dergisi", Başkanlığın gençler için hazırladığı süreli yayınıdır. Peygamber Efendimiz'in, "Dünyada ben, bir ağaç altında gölgelenen, sonra da onu terk edip giden bir yolcu gibiyim." hadis-i şerifinden ilhamla hazırlanan dergi, gençlerin dünyasına dokunmak üzere hazırlanmıştır. İçerisinde deneme, öykü, müzik, sinema, söyleşi ve pek çok alana dair öğretici yazılarla karşılaştığımız dergi, gençlerin kendilerini ifade etmelerine de olanak sağlamaktadır. "Güzel bir iz bırakmak" sloganı ile yayın hayatına devam eden "Geçerken Dergi"nin tüm sayılarına, dijital ortamdan da ulaşılabilmektedir.[209]

3.3. Sesli-Görüntülü Dinî Yayınlar

Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşundan itibaren sesli ve görüntülü yayıncılık alanında da faaliyetlerde bulunmuştur. Bu yayınlar içerisine, son yıllarda gençlere özgü yayınların da eklendiği görülmektedir. Tv ve Youtube aracılığı ile karşılaştığımız yayınlara, şunları örmek verebiliriz: *"Gençlerin Dilinden"* (Diyanet Tv), "*Kafama Takıldı"* (Diyanet Tv Youtube Kanalı), *"Gençlerle Dinden Konuşalım"* (Diyanet Tv Youtube Kanalı), "*Niçin İnanıyorum"* (Diyanet Tv Youtube Kanalı), *"Gençlerle Söyleşi"* (Diyanet Dijital Youtube).

3.4. Dijital Yayınlar

Günümüzde yayıncılık denildiğinde akla gelen yayıncılık türlerinden biri de dijital yayınlardır. Yayıncılığın dijitalleşmesi serüveninde, Diyanet İşleri Başkanlığı da kendisine yer bulmuştur. Başkanlık, dijital ortama taşıdığı basılı kitaplarını ve dergilerini

[209] Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, "Geçerken Dergisi-Hakkında" (Erişim 04 Temmuz 2024).

okurlarıyla çevrimiçi bir şekilde buluşturmaktadır. Yine bu yayınlarını, sosyal medya hesapları aracılığıyla da geniş kitlelere ulaştırmaktadır.

Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan "Diyanet Dijital" paylaşım platformunda; kitap, e-dergi ve sesli kitap formatlarında pek çok kaynak paylaşılmaktadır. Platformda, birçok video içeriğine de ulaşılabilmektedir.[210] Gençler için hazırlanan gerek basılı gerekse süreli yayınların Pdf formatları da bunlar içerisinde yer almaktadır.

Başkanlık ayrıca geliştirdiği mobil uygulamalarla da yayıncılık hizmeti vermektedir. Kur'an, Rehberler, Çocuk ve Yayınlar kategorilerinde hazırlanan mobil uygulamalardan bazıları şunlardır: Kur'an Akademi, Namaz Vaktim, Diyanet Çocuk Takvimi, Dijital Safahat…[211] Bunlar içerisinde, özellikle gençler için hazırlanan bir uygulamaya rastlanılmamaktadır.

[210] DİB, "Diyanet Dijital".
[211] DİB, "Mobil Hizmetler".

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümünde, araştırmada takip edilen yol ve yöntemlere dair bilgiler verilecektir. Bu kapsamda; araştırmanın modeli, araştırma grubunun belirlenmesi, katılımcıların genel özellikleri ile veri toplama ve analiz süreci başlıkları ele alınacaktır.

Sosyal bilim çalışmalarında, nitel araştırmaları ifade etmek üzere, yöntemin yanı sıra farklı kavramlar da kullanılmaktadır. Araştırmamızda, istifade edilen kaynaklar dolayısıyla yöntem ibaresi tercih edilmiştir.

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bilimsel araştırmalar, bilimsel yöntemler takip edilerek hazırlanmaktadır. Bu araştırmada, bilimsel yöntemlerden biri olan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Anlamayı, yorumlamayı ve bilimsel bir disiplini gerektiren bu yöntem; içlerden gözlemi, empati ile görüşmeyi ve yeniden inşa edilen bilginin araştırmayı yapan kişi tarafından yorumlanarak zenginleştirilmesini öngörmektedir. Nitel araştırmalarda araştırmaya konu edilen kişi veya kişiler, nesne olarak değil birer özne olarak kabul edilmektedir. Nitel araştırma, bu öznelerin içinde bulundukları sosyal dünyayı nasıl yorumladıklarıyla, nasıl anladıklarıyla ve nasıl ürettikleriyle ilgilenmektedir.[212]

Katılımcı grubu, farklı fakültelerde öğrenim görmekte olan 15 öğrenciden oluşmaktadır. Aykırı ve amaçlı durum örneklemesi ile oluşturulan örneklem grubundaki katılımcıların, inanç gelişimini ana hatlarıyla tamamladığı ve dine bakış ve yorumları açısından birbirlerinden farklı olduğu varsayılmıştır.

Araştırmamızda, nitel araştırma desenlerinden durum incelemesi deseni kullanılmıştır. Durum incelemesi, bir durum veya olayın nasıl işlediği ve çalıştığının derinlemesine incelendiği bir yöntemdir. Verilerin sistematik olarak toplandığı bu yöntemde, elde edilen sonuçlarla olayın neden o şekilde oluştuğu ve gelecek çalışmalarda nelere odaklanılması

[212] Hüseyin Bal, *Nitel Araştırma Yöntemi* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2013), 43.

gerektiği ortaya konulmaktadır.[213] Dolayısıyla araştırma ile olay ve olgulardaki nedenselliğin anlaşılması amaçlanmıştır.

Araştırmamızda kullanılan temel materyal, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum? (Editör: Fatih KURT)" adlı kitaptır. Kitabın materyal olarak seçilmesinin sebebi, daha önce de ifade edildiği üzere, içeriğinin bizzat KYK'da kalan gençlerin inanç ile ilgili sorularından ve bu sorulara verilen yanıtlardan oluşmasıdır. Katılımcılarla gerekli koordinasyon sağlanarak kitabın temininde yardımcı olunmuştur. Kitabın katılımcılar tarafından okunmasından sonra görüşmeler için tarih belirlenmiştir.

Araştırmamızda veriler, bireysel görüşmeler ve odak grup görüşmesi ile toplanmıştır. Görüşme tekniği, katılımcıların fikirlerine derinlemesine ulaşma ve konuyu zenginleştirme açısından imkân sağlamıştır. Katılımcılara, konuya dair önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular iletilmiştir.

Veriler, katılımcıların bilgisi dahilinde kayıt altına alınmıştır. Derinlemesine görüşme tekniğinin kullanıldığı bu çalışmada; katılımcıların fikirlerine, tespit ve tavsiyelerine ulaşmak hedeflenmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların net fikirlerini öğrenmek ve çalışmaya derinlik kazandırmak maksadıyla, sorulara zaman zaman yeniden yön verilmiştir.

Ulaşılan veriler dijital ortama aktarıldıktan sonra betimsel analiz ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. Verilerin analizinde, MAXQDA 12 nitel veri analiz programı kullanılmıştır.

2. ARAŞTIRMA GRUBUNUN BELİRLENMESİ

Gençlik dönemi, gelişim özellikleri itibariyle yoğun bir dönemdir. Bu dönem, inanç gelişimi itibariyle de diğer gelişim dönemlerine kıyasla karmaşık geçmektedir. Çocukluk

[213] Münevver Subaşı - Kübra Okumuş, "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/2 (20 Haziran 2017), 420.

döneminin taklit ve genel kabullerinden yavaş yavaş uzaklaşmaya başlayan gençler, inançlarını sorgulamaya başlamaktadır.

Gençlik döneminde yaşanan dinî şüphe ve çatışmalar, beraberinde birçok soruyu getirmektedir. Günümüzde gençlerin yaşadığı inanç problemleri de dikkate alındığında; bu sorular kadar doğru kaynaklardan sağlıklı cevaplar bulmanın da önemli olduğu düşünülmektedir. Ortaya çıkan yeni olgu ve olaylar, gençlerin hem dine bakışlarını etkilemekte hem de yeni cevaplar aramalarına sebep olmaktadır. Bugün gençler, özellikle dinî sorularına günümüz gelişmeleri ve bakışı ile yanıtlar aramaktadır. Tüm bunlar, gençler için oluşturulacak dinî kaynakların önemini ortaya koymakta ve çalışmamızın odak noktasını oluşturmaktadır.

Araştırma grubu, Türkiye'deki 13 ayrı üniversitenin çeşitli fakültelerinde ve farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören 15 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Örneklem grubu, 2 erkek ve 13 kız öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem grubundaki dağılımın eşitsizliği, araştırmanın sınırlılıklarındandır. Bu durum, araştırmacının özel bir tercihi olmayı katılımcı durumu ile ilgilidir.

Araştırma grubu, aykırı ve amaçlı örnekleme yoluyla ile belirlenmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde temel ölçüt, inanç ve dinî yorum bakımından farklı tutumlara sahip olduğu varsayılan öğrencilerin seçilmesidir. Bu nedenle öğrenciler, -İlahiyat Fakültesi dışında- farklı fakültelerde öğrenim gören gençler arasından seçilmiştir.

Örneklem grubu oluşturulurken dikkate alınan bir diğer husus ise öğrencilerin farklı kültür ve çevrelerden seçilmesidir. Verilerde çeşitliliğe ulaşabilmek adına belirlenen bu kriter, çalışmanın geçerliliğini artırması açısından önemli görülmüştür. Nitekim sorulara verilen yanıtlarda da bu durumun etkisi fark edilmiştir.

Tüm bu ölçütler doğrultusunda, çevrenin yardımı ile katılımcılara ulaşılmış ve çalışmaya destek olmaları için kendilerine teklif sunulmuştur. İrtibata geçilen gençlere araştırma hakkında ilk bilgiler verilmiştir. Detaylı bilgilendirmelerden sonra, çalışmaya destek olmayı kabul eden gençler ile grup oluşturulmuştur.

3. KATILIMCILARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Araştırma, 2022-2023 eğitim öğretim yılında 13 farklı üniversitede ve farklı fakültelerde öğrenim görmekte olan öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubu, 2'si erkek 13'ü kız olmak üzere 15 kişiden oluşmaktadır.

Katılımcı adlarının gizli tutulması amacıyla, her katılımcı için belirli kodlar tespit edilmiştir. Bulguların değerlendirilmesi ve yorumlanması yapılırken de katılımcılar bu kodlar ile ifade edilmiştir. Kadın katılımcılar K1, K2… şeklinde; erkek katılımcılar ise E1, E2 şeklinde ifade edilmiştir. Katılımcı bilgileri şu şekildedir:

Tablo 3: Katılımcıların Genel Özellikleri

Katılımcı Kodu	**Okuduğu Üniversite**	**Okuduğu Bölüm**	**Mezun Olduğu Lise Türü**	**Sınıf Düzeyi**	**Ek Bilgiler (yaş-şehir)**
K1	Uşak Ü.	Psikoloji	AİHL / Proje	1	
K2	Burdur Mehmet Akif Ersoy Ü.	Fizyoterapi	Anadolu Lisesi	1	
K3	Kahramanmaraş İstiklal Ü.	Mütercim Tercümanlık	AİHL / Proje	1	
K4	Bolu Abant İzzet Baysal Ü.	İngilizce Öğretmenliği	Anadolu Lisesi	2	
K5	Uşak Ü.	Muhasebe ve Finans Yönetimi	Anadolu Lisesi	1	Baba Diyanet Eski Personeli
K6	Kırşehir Ahi Evran Ü.	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	Fen Lisesi	1	
K7	Ege Ü.	Eczacılık	AİHL / Proje	1	
K8	İstanbul Ü.	Hukuk	AİHL / Proje	2	
K9	İstanbul S. Zaim Ü.	Hukuk	Anadolu Lisesi	4	Anne Diyanet Personeli
K10	İzmir Demokrasi Ü.	Siyaset Bilimi (Kamu Y.) (İngilizce)	Anadolu Lisesi	1	
K11	Bezmialem Vakıf Ü.	Tıp	Anadolu Lisesi	3	Anne-Baba İlahiyatçı
K12	İstanbul Sağlık ve Teknoloji Ü.	Eczacılık (İngilizce)	AİHL / Proje	1	
K13	Bursa Uludağ Ü.	Peyzaj ve Süs Bitkileri Yetiştiriciliği	Kız Meslek Lisesi	1	
E1	Uşak Ü.	İlk ve Acil Yardım	Anadolu Lisesi	1	
E2	İstanbul Teknik Ü.	Fizik Mühendisliği	Açık Öğretim		Baba İlahiyatçı

4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Veri toplama süreci, literatür taraması ile başlamıştır. Tezimizin konusuyla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili bir çalışma olup olmadığı araştırılmıştır. Literatürde, çalışma konusuna doğrudan karşılık gelen veya benzer bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bununla birlikte çalışmaya katkı sağlayacak kaynakların tespiti de yapılmıştır.

Bu araştırmada veriler, katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde elde edilmiştir. Araştırma grubu, Türkiye'deki 13 ayrı üniversitenin çeşitli fakültelerinde ve farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören 15 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır.

Bireysel görüşmeler ve odak grup görüşmesinin yapıldığı bu çalışmada, yarı yapılandırılmış mülakat formları kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde, içerisinde ortak sorular bulunmakla beraber birbirinden ayrı olarak; bireysel görüşme için 12, odak grup görüşmesi için ise 7 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur.

Görüşme formlarındaki soruların araştırma konusuna uygun ve katılımcılar tarafından rahatça anlaşılabilir olmasına, katılımcıların kendi fikirlerini ifade edebilmelerine olanak sağlamasına dikkat edilmiştir. Sorular, tez danışmanı beraberinde değerlendirilerek gerekli değişiklikler mülakat öncesinde yapılmıştır. [214] Araştırma için gereken etik kurul raporu mülakatlar öncesinde alınmıştır. [215]

Veri toplama sürecinde ilk olarak katılımcılarla gerekli koordinasyon sağlanmış ve çalışmanın içeriği ve seyri hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Katılımcılar araştırmada kullanılacak temel materyal hakkında da bilgilendirilmiştir. Referans alınan kitabın temini noktasında katılımcılara destek olunmuştur. Süreç içerisinde her bir katılımcı ile iletişim devam ettirilmiştir. Katılımcıların kitabı okumasının ardından, bireysel görüşmeler için uygun randevu gün ve saati belirlenmiştir.

Bireysel görüşmeler, belirlenen zamanlarda 15 öğrencinin her biri ile çevrimiçi olarak yapılmıştır. Görüşme öncesinde katılımcılar araştırma hakkında tekrar bilgilendirilmiştir.

---

[214] Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formları Ek-2 ve Ek-3' de verilmiştir.
[215] Etik Kurul Raporu Ek-1'de verilmiştir.

Yine katılımcılara, araştırma detaylarının yer aldığı "Araştırmaya Gönüllü Katılım Formu"[216] sunulmuştur.

Bireysel görüşmeler ortalama 30-40 dakika aralığında gerçekleşmiştir. Çevrimiçi yapılan bireysel görüşmelerde, katılımcıların izni doğrultusunda ses ve görüntü kayıtları alınmıştır. Böylece elde edilen verilerin muhafaza edilmesi sağlanmıştır.

Görüşmeler sırasında, verilerin güvenilirliği ve geçerliliğini sağlamak amacıyla araştırmacı mümkün olduğunca tarafsız kalmaya çalışmıştır. Bu amaçla araştırmacı, gerekli durumlarda soruyu açmak ve anlaşılır kılarak çalışmayı zenginleştirmeye çalışmak dışında, dinleyici rolünde kalmıştır.

Bireysel görüşmelerin ardından, odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmesi, yapılandırılmış grup görüşmeleri olarak bilinmektedir. Sekiz veya on kişi ile bir moderatörden oluşan bu grupta, önceden belirlenen bir konu hakkında görüşme yapılmaktadır. Bireysel görüşmeden daha kapsamlı olan bu teknik, araştırmacının sosyal süreçleri daha net görmesine ve daha hızlı ve detaylı bilgi toplamasına olanak sağlamaktadır.[217]

Çalışmaya derinlik kazandırmak amacıyla yapılan odak grup görüşmesine, 15 kişilik araştırma grubu içerisinden 6 öğrenci katılmıştır. Odak grup görüşmesi için öğrenci seçiminde, herhangi bir kriter gözetilmemiştir. Görüşme, yüz yüze katılım sağlayabilecek öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Belirlenen uygun bir mekânda, bu öğrencilerin katılımıyla görüşme yapılmıştır.

Yüz yüze gerçekleştirilen odak grup görüşmesi öncesinde, katılımcılar tekrar bilgilendirilmiştir. Yaklaşık 1 saatlik sürede yapılan görüşme, katılımcıların bilgisi dahilinde ses kaydı ile kayıt altına alınmıştır. Bu zaman aralığında katılımcıların kendilerini rahatça ifade etmeleri sağlanmış, gerekli görüldüğünde sorulara yeniden yön verilerek araştırmaya derinlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Odak grup görüşmesi,

---

[216] Araştırmaya Gönüllü Katılım Formu Ek-4'te verilmiştir.
[217] Ece Işık - Çetin Semerci, "Nitel Araştırmalarda Veri Üçgenlemesi Olarak Odak Grup Görüşmesi, Bireysel Görüşme ve Gözlem", *Turkish Journal of Educational Studies* 6/3 (25 Ekim 2019), 57-58.

bireysel görüşmelerden farklı olarak yüz yüze gerçekleştirilmiş ve tartışma havasında geçmiştir. Bu durum, araştırma verilerini zenginleştirmiştir.

5. VERİLERİN ANALİZ SÜRECİ

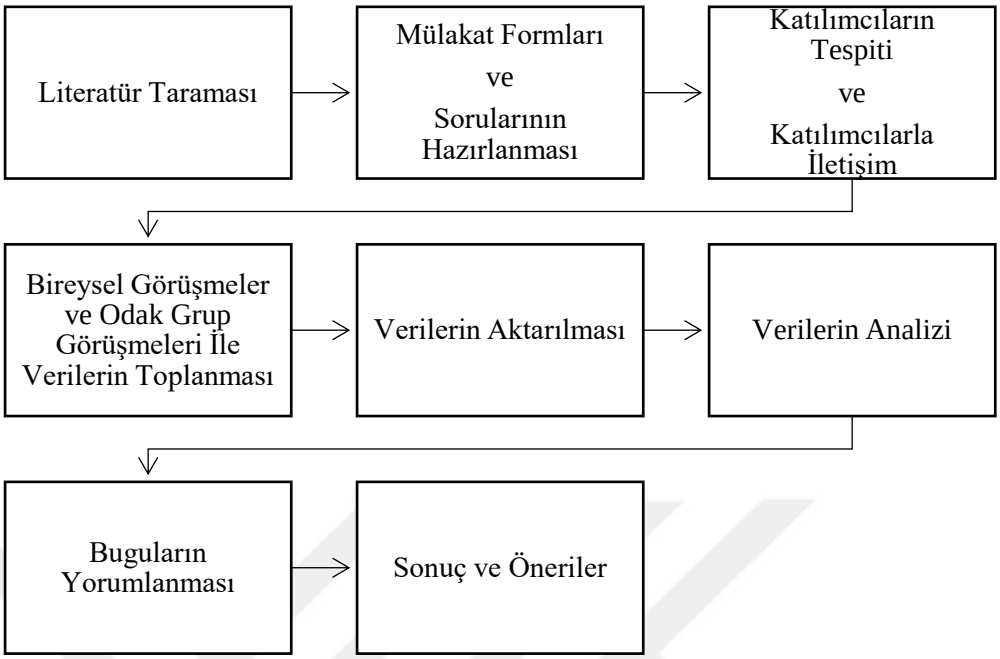
Bu araştırmada veriler, bireysel görüşmeler ve odak grup görüşmesi ile elde edilmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği ve durum incelemesi deseninde gerçekleştirilen araştırmada, toplanan veriler ses ve görüntü kayıtları ile muhafaza edilmiştir. Tüm görüşmeler tamamlandıktan sonra kayıtlar dijital ortama aktarılmış ve metin hâline getirilmiştir.

Ulaşılan veriler, betimsel ve içerik analiz yoluyla çözümlenmiştir. Analiz aşamasında, verilerin analizini kolaylaştırmak amacıyla nitel analiz programı olan MAXQDA 12 programı kullanılmıştır.

Öncelikle mülakat sorularına verilen yanıtlar tek tek taranmıştır. Görüşme soruları ve alınan yanıtlar perspektifinde, program üzerinde uygun kodlamalar yapılmıştır. Daha sonra araştırmanın konusuna ve alınan cevaplara uygun temalar bulunmuştur. Benzer kod ve temalar bir araya getirilerek yanıtlar ilgili başlıklar altında toplanmıştır. Bu sayede verilerin, sistemli şeklinde çözümlenmesine çalışılmıştır.

Konunun sistematik biçimde sunulması adına bulgular üç temel başlık altında toplanarak yorumlanmıştır: İlk başlıkta, katılımcıların inanç temalı basılı dinî yayınlara ilişkin görüşleri ele alınırken; ikinci başlıkta ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın inanç temalı basılı dinî yayınlarına dair fikirleri değerlendirilmiştir. Üçüncü başlıkta ise katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Niçin İnanıyorum?" adlı kitabına dair yorumları sunulmuştur. Bu başlık altında; kitabın içerik, dil ve anlatım özellikleri ile biçimsel özelliklerine dair yorumlar değerlendirilmiştir.

Tablo 4: Veri Toplama ve Analiz Süreci

Bilimsel araştırmaların kabulü ve değeri, araştırma bulgularının geçerli ve güvenilir olmasına bağlıdır. Araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarının, araştırma deseninin ve veri analizinin geçerliği ve güvenirliğinin tespiti; çalışmanın inandırıcılığını ve kabul görme derecesini etkileyecektir.

Nitel araştırmaların geçerliliği söz konusu olduğunda, "gerçek" ve "doğru" kavramları üzerinde yoğunlaşılmaktadır. Nitel araştırmalarda geçerlilik ile; bulguların doğru veya makul olması, yorumların inanılır olması ve araştırmanın ortaya koymayı öne sürdüğü şeyi ortaya koymasına işaret edilmektedir. Nitel araştırmalarda araştırmanın iç geçerliliği inandırıcılık, dış geçerliliği ise aktarılabilirdik kavramlarıyla ifade edilmektedir.[218] Dolayısıyla geçerlilik, araştırma sonucunun doğruluğunu konu edinmektedir. Ulaşılan sonuçların gerçeği yansıtma derecesi burada önem arz etmektedir. Nitel araştırmalarda araştırmacı, geçerliliği sağlamak adına mümkün olduğunca tarafsız davranmalı ve konuyu bütün olarak değerlendirmelidir.[219]

[218] Erdal Arslan, "Nitel Araşırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 51 (09 Ağustos 2022), 398.
[219] Ali Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (24 Aralık 2019), 380.

Bu araştırmada, geçerliliğin sağlanması adına şunlara dikkat edilmiştir: Bulguların doğruluğu, araştırmacı tarafından test edilmiştir. Görüşmeler sırasında, soruların anlaşılabilir olması için gerekli açıklamalar yapılmış ve yanlış anlamaların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların cevapları arasında herhangi bir kapalılık veya tutarsızlık fark edildiğinde sorular detaylandırılarak anlaşılır kılınmıştır. Araştırmacı, görüşmeler sırasında tarafsız kalmaya ve bütünsel yaklaşmaya çalışmıştır. Araştırma verileri doğrudan aktarılmış ve bulgular olduğu gibi çözümlenmiştir.

Nitel araştırmalarda güvenirlik söz konusu olduğunda ise kastedilen araştırmanın tutarlı ve doğrulanabilir olmasıdır.[220] Güvenirlik, dış güvenirlik ve iç güvenirlik olarak iki unsura sahiptir. Dış güvenirlik, araştırma sonuçlarının tekrar edilebilirliği ile ilgilidir. Buna göre "aynı çalışma tekrar yapıldığında benzer sonuca ulaşılabilir mi?" sorusu dış güvenirlik ölçütü olarak kabul edilir. Dış güvenirliğin sağlanması için şu hususlara dikkat edilebilir: Araştırma şeffaf biçimde rapor edilmeli, katılımcılar ile diğer veri kaynakları açık biçimde belirtilmeli; yöntem bölümünde veri toplama araçları, veri toplama ve analiz süreçleri detaylı şekilde açıklanmalıdır.[221]

İç güvenirlik ise farklı araştırmacıların aynı verileri kullanarak benzer sonuçlara ulaşmasını ifade etmektedir. Ulaşılan verilerin sistematik biçimde ve direkt sunulması, gözlem yoluyla toplanan verilerde görüşmeler yapılması ve analiz yaparken daha önce oluşturulan kavramsal çerçeveye bağlı kalınması iç güvenirliğin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Yine bilimsel çalışmalarda geçerlik ve güvenirliğin sağlanması için şu hususlara da dikkat edilmelidir. Araştırma için oluşturulan örneklem yeterli büyüklükte olmalı, ulaşılan veriler iyi biçimde saklanmalı, araştırmacı çalışmayı tarafsız şekilde yapmalıdır.[222]

Bu araştırmada, güvenirliği sağlamak amacıyla şu hususlara dikkat edilmiştir: Araştırma verileri sistematik ve şeffaf biçimde rapor edilmiştir. Görüşmeler öncesinde katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirilerek karşılıklı güven ilişkisi kurulmuştur. Görüşmeler boyunca katılımcıların kendilerini rahat ifade etmelerini sağlayacak bir atmosfer

[220] Arslan, "Nitel Araşırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik", 401.
[221] Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci", 381.
[222] Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci", 381.

oluşturulmuştur. Ulaşılan veriler düzenli ve iyi şekilde muhafaza edilmiştir. Verilerin analizinde sistematik ve güvenilir ilerlemek amacıyla MAXQDA 12 nitel veri analiz programı kullanılmıştır. Çalışmada, katılımcılar ile diğer veri kaynakları açık biçimde belirtilmeye çalışılmıştır.

Bu amaçlarla yöntem bölümünde; veri toplama araçları, veri toplama ve analiz süreçleri detaylı şekilde açıklanmıştır. Araştırma bulguları, farklı ortam ve araştırmalarla test edilebilir niteliktedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde; birbirinden farklı fakültelerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın inanç temalı basılı yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabına dair görüş ve değerlendirmelerine ve buradan elde edilen bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Araştırma bulgularına, katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerle ulaşılmıştır. Bireysel görüşmeler için 12, odak grup görüşmesi için ise 7 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Bulguların sistematik biçimde değerlendirilebilmesi için yanıtlar üç başlık altında toplanmıştır.

İlk başlıkta, katılımcıların inanç temalı basılı dinî yayınlara dair görüşleriyle ilgili veriler; ikinci başlıkta katılımcıların Diyanet işleri Başkanlığı'nın inanç temalı basılı yayınlarına ilişkin görüşleriyle ilgili veriler; üçüncü başlıkta ise katılımcıların Diyanet işleri Başkanlığı'nın "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabına ilişkin görüşleriyle ilgili veriler yorumlanmıştır. Bu üçüncü başlık altında ise veriler, *İçerik Özelliklerine Dair Görüşler, Dil ve Üslup Özelliklerine Dair Görüşler, Biçimsel Özelliklerine Dair Görüşler* olmak üzere üç ana tema altında değerlendirilmiştir. Bulguların yorumlanmasında, kavramsal ve tematik açıdan benzer kodlar aynı grup içerisinde analiz edilmiştir.

1. KATILIMCILARIN İNANÇ TEMALI BASILI DİNÎ YAYINLARA DAİR GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde, katılımcıların gençlere yönelik dinî yayınlara dair görüşleri ele alınmıştır. Görüşmede katılımcılara şu sorular yöneltilmiştir: "Daha önce inanç temalı kitaplar okudunuz mu? Bu yayınlardan okuduğunuz varsa nasıl buldunuz?"

Bu kapsamda; gençlerin yayınlardan haberdar olup olmadığı, mevcut yayınlardan hangileri ile karşılaştıkları, bu yayınlardan varsa okudukları, dinî yayınların gençler için ulaşılabilir olup olmadığı, gençlerin dinî yayınlara olan ilgi ve ihtiyacı gibi konuların tespiti yapılmıştır. Konu ile ilgili gençlerin çözüm öneri ve tavsiyelerine de değinilmiştir.

Katılımcıların konu ile ilgili görüşlerine, tablo-5'te yer verilmiştir:

Tablo 5: Katılımcıların Basılı Dinî Yayınlara Dair Görüşleri

Temalar	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Yayınlardan Haberdar Olma/Okuma	12	E2, K2, K3, K4, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13
Yayınlara Yönelik İlgi ve İhtiyaç	6	E1, K2, K3, K5, K6, K10
Yayınların Ulaşılabilirliği	6	E1, K1, K3, K5, K6, K10

Yazmak ve okumak, yazının icadından beri insanlığın en önemli faaliyetlerinden biri olmuştur. İnsanoğlu, yazı yoluyla birçok duygu ve düşüncesini ifade etmiş; bir başkasının zihnine ve kalbine dokunmayı başarmıştır. Asırlardır bu amaçlarla kitaplar yazılmış ve yüzlerce kitabı ihtiva eden kütüphaneler kurulmuştur. Nitekim bu kitaplar içerisinde din ve inanç içerikli yayınların da önemli bir yeri vardır.

Yazı bugün de bilgiyi, duygu ve düşünceyi aktarmanın en etkili yollarından biridir. Ancak teknolojik gelişmeler ve kitle iletişim araçlarındaki çeşitlilik, kitaba ve okuma yazma faaliyetlerine yaklaşımı da değiştirmiştir. Nitekim bugün, dijital okuryazarlık, görsel okuryazarlık gibi kavramlarla sıklıkla karşılaşmaktayız. Bu değişim ve dönüşümden, kitap okuma kültürü de doğal olarak etkilenmiştir.

Okuma kültürü, çocukluk döneminden başlayarak uzun bir süreçte oluşan bir edimdir. Bu noktada, ilk eğitim kurumu olan aileden başlanılarak çocuğa okuma ilgi ve sevgisinin aşılanması önem arz etmektedir. Yine ortaöğretim ve lise yılları da bireye okuma alışkanlığı kazandırmada önemli dönemeçlerdir. Okuma kültürü, bireyin ilerleyen yaşlardaki düşünme ve eleştiri becerisine de katkı sağlamakta; bireylerin gerek bilişsel gerekse duygusal gelişimlerine destek olmaktadır.

Gençlik çağı da bu kültürü kazanmanın ve iyi bir okuyucu olmanın önemli olduğu bir dönemdir. Dönemin getirdiği merak duygusu, sorgulama ve yeni şeyler öğrenme isteği de bu hususu destekler niteliktedir. Fakat bilgiye hızla ulaştığımız ve bilginin hızla tüketildiği çağımızda, gençlerin kitap okuma alışkanlığının da olumsuz yönde etkilendiği dikkat çekmektedir.

1.1. Yayınlardan Haberdar Olma/Okuma

Bu tema altında, gençlerin dinî yayınlardan haberdar olma ve okuma durumu ele alınmıştır. "Daha önce inanç temalı kitaplar okudunuz mu? Bu yayınlardan okuduğunuz varsa nasıl buldunuz?" sorularına, katılımcılardan bir kısmı olumlu yanıtlar vererek kaynak ismi belirtirken bir kısmı ise olumsuz yorumlarda bulunmuştur. İlgili cevaplar şu şekildedir:

> *"Hayır ilk kez okudum...Dinî kitaplardan vardı ama ilmihaller okumuştum o eğer sayılırsa." (K3)*

> *"Evet. Ne bileyim okuduğum birkaç akaid kitabı vardı. Nesefî akaidini okudum." (E2)*

Katılımcılardan K1 ve E2'nin ifadelerinde, inanç temalı yayınlar denildiğinde zihinlerinde ilmihal ve akaid kitaplarının canlandığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla gençlerin, ilmihal ve akaid gibi inanç temalı yayınlara yabancı olmadığı görülmektedir. Ancak K3'ün ilmihal yanıtından önce inanç temalı yayın okumadığını söylemesi daha sonra ise "*ilmihaller okumuştum o eğer sayılıyorsa"* demesi, inanç temalı yayınlar ve içeriği ile ilgili bir karmaşaya işaret etmektedir.

Katılımcılardan K2 ve K11 ise inançla ilgili bilgilerinin internet kaynaklı olduğunu ifade etmişlerdir:

> *"Hayır okumadım ilk kez böyle bir kitap okudum. Ya böyle bir kitap okumamıştım sadece internetten bulduğum bilgilerle." (K2)*

> *"Açıkçası okumadım. Kitap olarak okumadım ama internette bu sorularımı sordum. Yani direkt bazı sitelerden aradığım cevapları aldım. Yani öyle söyleyeyim." (K11)*

İki katılımcı ise inanç temalı yayınlardan bahsederken, daha önce Hz. Muhammed (sav) ile ilgili okudukları kitapları örnek vermişlerdir:

> *"Yok okumadım ilk kez inançla imanla ilgili okuduğum kitap. Peygamberimizin İzinde diye bir kitap serisi vardı galiba ben onu okudum ama o kitap daha karmaşık gelmişti. Peygamberimizin hayatı üzerine kurulu bir kitap ama böyle inanmamız gereken şeyleri ya da yapmamız gereken şeyleri böyle daha karışık dille anlatıyordu. O yüzden o kitap benim için zorlayıcıydı yani." (K4)*

"Yok hayır. Şöyle peygamberimizin hayatıyla bir ilgili bir kitap okumuştum ama sayılıyorsa öyle bir kitap okumuştum peygamberimizin hayatıyla ilgili." (K13)

Çocukluk döneminde okunan kitapların ve öğrenilen bilgilerin, gerek gençlik gerekse yetişkinlik dönemine etkisi birçok uzman tarafından ifade edilmektedir. Çocukluk döneminde edinilen dinî bilgiler, ezberlenen dua ve sûrelerin birçok yetişkinin uzun yıllar ezberinde kalması ve kolayca unutulmaması da bu hususu doğrular niteliktedir. Katılımcılardan K8'in inançla ilgili kitap okudunuz mu sorusuna çocukluk döneminde tanışıp okuduğu kitabı örnek vermesi dikkate değerdir:

"Ben ortaokulda merak ediyorum serisini okumuştum. Özkan Öze'nin çocuk kitapları var biliyor musunuz bilmiyorum, merak ediyorum serisini bitirmiştim küçükken. Ondan sonra herhangi bir inanç temalı kitap okumamıştım. Yeni okumadım, lisede okumadım, ortaokulda okumuştum." (K8)

Yine bu ifadeler, inanç eğitimi noktasında çocukluk döneminde kitap temelli ilerleyen bireylerin, gençlik döneminde niçin kitaptan uzaklaştığı sorusunu da akla getirmektedir.

Katılımcılar içerisinde, iman veya inanç başlıklı olmasa da ilişkili kitaplar okuduğunu ifade edenler de olmuştur:

"Hani iman başlıklı öyle bir kitap hatırlamıyorum. Yani dinî kitap okurum. Şu şekilde mesela bilmiyorum bu sayılıyor mu o yüzden söyleyeceğim. Zakir Naik'in "Kuran ve Bilim" ya da işte neydi "Terörizm ve Cihat", yine hani mesela İslam'daki bu tarz anlayışla yani bu tarz kitaplar okuyorum. Zakir Naik'in Kuran ve bilim diye yanlış hatırlamıyorsam, onda geçen bazı ayetlerle bu kitaptaki bazı ayetler aa dedim aynı şeyden bahsetmişler." (K12)

"Halit hocanın bizim okuldaki hoca bu üniversite hocasının Halit Ertuğrul onun arayış soruları vardı onu okumuştum." (K6)

Katılımcı gençlerden bir kısmı ise okudukları inanç temalı yayınlara farklı örnekler vermişlerdir:

"Sezai Karakoç'un "İmanın Dirilişi" ve "İslam'ın Dirilişi" kitaplarını okudum. Yani bilhassa okumadım ama işte Kuran kurslarında okutulan onlar kadarıyla biliyorum açıkçası daha çok böyle parça parça farklı farklı kaynaklar tam olarak okumadığımı söyleyebilirim." (K9)

"Ben "İman ve Küfür Muvazeneleri"ni okumuştum. Onun haricinde okuduğumu hatırlamıyorum. Yani muhtemelen okumuşumdur. Yani parça

parça muhtemelen. Yani Risale var ama onu da sadece bir tanesini okudum. Onun haricinde aklıma pek gelmedi." (K7)

Gençlerin bu ifadelerinden, bütüncül bir kaynak okumasalar bile parça parça, muhtemelen ihtiyaç duydukları soru veya cevaplara binaen, dinî kaynaklara yöneldikleri tahmin edilmektedir.

Gençler arasında daha önce Kur'an-ı Kerim haricinde inanç temalı dinî kaynak okumadığını ifade eden de olmuştur. Katılımcılardan K10'nun yanıtı şu şekildedir:

"Yok hani öyle bir kitap da okumadım. Hani sadece genel olarak böyle dinî kitaplar tarzları. Kur'an'dır o tarz. Ama Kuran'ın yorumu olan bir kitap okumadım. Kuran'ın Arapçasını ve Türkçesini okumuştum." (K10)

Bulgulardan anlaşıldığına göre gençlerin zihninde, inanç temalı yayınlar ile ilgili net bir şablon bulunmamaktadır. "İnanç temalı yayın nedir, içerisinde hangi konular yer almaktadır yahut almalıdır, bu yayınlar bizim hangi soru ve ihtiyaçlarımıza cevap vermelidir?.." gibi sorular, katılımcı gençlerin birçoğunun yanıt verebileceği sorular olarak görülmemiştir. Yine inanç temalı yayınlarla tanışıklık ve yayınları okuma düzeyinin de düşük olduğu anlaşılmaktadır.

1.2. Yayınlara Yönelik İlgi ve İhtiyaç

Bu tema altında, gençlerin yayınlara olan ilgi ve ihtiyaç durumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Gençlik dönemi, çocukluk döneminden farklı olarak inanç gelişiminin karmaşık olduğu bir dönemdir. Bu dönemde, çocukluktaki taklidî inancını devam ettiren gençlere rastlamak mümkündür. Ancak genel itibariyle gençlik, inanca dair yoğun ilginin ve sorgulamaların yaşandığı bir dönemdir. Gelişim özelliklerinin de etkisiyle bu dönemde dinî şuur uyanmakta ve önceki dinî kabuller sorgulanıp eleştirilmektedir. Tüm bu şüphe ve sorgulamalar içerisinde gençler, inanca dair doğru ve sağlıklı kaynak ihtiyacı ile baş başa kalmaktadır. Gençlerden kimi bu ihtiyacının farkında olup kaynak arayışına girişirken kimileri ise farkında değildir veya daha mesafeli bir tutum geliştirmektedir.

"…hani böyle ihtiyaç duymadığım için de demek istemiyorum açıkçası. Nasıl diyebilirim…Ben zaten çok kitap okuyan biri değilim normalde. Kitap okuma alışkanlığı kazanmaya çalışan birisiyim. Okuduğum zaman beni böyle saran

bir şeyler olsun istiyorum ama hiçbir şekilde bulamadım daha önce ama bu kitap nedense beni sardı…" (K3)

Katılımcılardan K3'ün yukarıdaki ifadeleri, zannedilenin aksine günümüz gençlerinin din ve inanç konusuna ilgi duyduğunu göstermektedir. Yine bu ifadelerle K3, dinî konularda bilgi edinmeye ihtiyaç duyduğuna ve bu noktada kendisine hitap edecek kitaplara da ihtiyacı olduğuna dikkat çekmektedir.

Katılımcılardan K5'in kendi ilgi ve ihtiyaçlarına dair ifadeleri de bu tespiti doğrular niteliktedir:

"...daha çok böyle yabancı tarz romanlardansa bunlar ilgimi çekiyor kendimi dinî yönden geliştirmek için okuyorum." (K5)

Daha önce de ifade edildiği üzere, kitap okuma alışkanlığı ve kültürü çocukluktan başlayarak kazanılmaktadır. Bireylere çocukluk döneminde aşılanan kitap sevgisi, ortaöğretim ve lise yıllarında da desteklendiğinde, iyi okuyucular yetiştirmek mümkün olmaktadır. Fakat bu konunun bazen çocukluk döneminde ihmali bazen ise ilerleyen yaşlarda kitaba karşı mesafeli duruş, bireyleri kitap kültüründen uzaklaştırmaktadır. Katılımcılar arasındaki gençlerden K6, okuma alışkanlığı ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

"…Bilgisizliğimizin farkındayız genelde. Açık konuşayım yani pek kitap okuma alışkanlığım yok yani kendi adıma genelde kitap okumuyorum. Mesela böyle uygulaması falan yok de mi yani Diyanetin de Wattpad gibi falan uygulaması olursa…" (K6)

K6'nın *"bilgisizliğimizin farkındayız genelde"* ifadesi, dinî bilgi noktasındaki farkındalığını ortaya koymaktadır. Yine K6'nın Wattpad uygulamasına dair beklentileri de dikkate değerdir. Günümüzde gençler, çağın getirdiği teknolojik imkanlardan hayatlarının her alanında istifade etmektedir. Kitap okuma alanının da buna dahil olduğu görülmektedir. Bugün birçok genç, basılı kaynakların yanında dijital olarak da kitaplara erişme imkanına sahiptir. Gençler gerek kitap taşımak istememeleri gerekse dijital mecraların daha pratik ve hızlı gelmesi dolayısıyla bu uygulamalara yönelmektedir.

"Bence doğru olur mu söyleyeceğim cümle tam bilmiyorum ama başka şeyleri çok fazla vakit harcadıkları için bence din biraz akıllarına gelmiyor. Öyle düşünüyorum. Hani kalıp bilgilerle hareket ediyor ya gençler." (K2)

K2'nin bu ifadelerinden, gençlerin kitaplara karşı mesafeli olmasının bir başka sebebine rastlamaktayız. Gençlerin, günlük hayatlarında kitap okumak için özel bir zaman ayırmadığı anlaşılmaktadır. Bu da yine okuma alışkanlığının daha önceki dönemlerde kazanılmaması ile ilişkilidir.

Ayrıca K2'nin *"...din biraz akıllarına gelmiyor...kalıp bilgilerle hareket ediyor ya gençler."* yorumları da üzerine düşünülmesi gereken konulardır. Yalnızca gençleri değil yetişkinleri de ilgilendiren bu değerlendirme, insanların din konusundaki bilgi ve tutumları hakkında fikir vermektedir. *"...din biraz akıllarına gelmiyor.",* cümlesi, gençlerin dinden uzaklaşma ve dine mesafeli oluş sebeplerini araştırma ve anlamayı gerekli kılmaktadır. Yine, "…*kalıp bilgilerle hareket ediyor ya gençler."* ifadesinin de bir genç tarafından dillendirilmesi dikkat çekmektedir.

Dolayısıyla gençler, kalıp bilgilerle hareket edilmesinin aksine, sağlam kaynaklara dayalı şuurlu bir inancın gerekliliğine inanmaktadır. K2 tarafından yapılan yukarıdaki değerlendirme, bu farkındalığa işaret etmektedir.

Gençlerin dinî kaynak konusunda şikâyet ettiği konulardan biri de güvenilirlik mevzusudur. Gençler, özellikle dinî kaynakların güvenilirliği konusunda kaygı ve şüphe içerisindedir. K10, kaygılarını şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Ya biraz da sanırım güvenilir kaynak bulamadığımız için olabilir. Korkma değil de ne bileyim hani yalan yanlış bir şey de okumak insan istemiyor. Ya da benim daha çok mesela karşıma bir çıkmıyor böyle kitaplar. Hani karşıma çıkmayınca yani erteliyorum, aklıma gelmiyor. Çok fazla topluluk tarikat bilmem ne şeyleri var ya hani onların da çıkardığı kitaplar oluyor falan hani insan biraz korkuyor. (K10)*

Dinî kaynak konusunda gençlerin taşıdığı bu korku ve kaygı, anlaşılabilir bir durum olarak görülmektedir. Henüz din konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan ve araştırma sürecinde olan gençlerin kaygısı ise çok daha anlaşılabilirdir. Hata yapma, var olan inancını da kaybetme, yanlış bir yola girme, çevre tarafından dışlanma, aile ile karşı karşıya gelme gibi korkularla gençler; dine ve dinî kaynaklara mesafeli yaklaşabilmektedir.

Gençlerin dinî kitaplara mesafeli durmasının bir nedeni de günlük hayat içerisinde edindikleri bilgileri yeterli bulmalarıdır. Okulda aldıkları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

dersi, bu dersin kitapları ve dersi veren öğretmenlerin bilgileri; gittikleri kurum/vakıf/dernek ve bu kanallarla edindikleri dinî bilgiler ile ailede alınan bilgiler, kimi gençler için yeterli görülmektedir. Katılımcılardan E1, bu konuya dikkat çekmiştir.

> *"...Anadolu Gençlik Derneği'ne gidiyordum biraz daha küçükken. Ya orada genelde hani bir birebir de sorabileceğiniz sorular oluyordu hani o az çok bilgisi olan insanlar oluyordu. O an aklında ne soru varsa direkt soruyordun. O yüzden bu konuyla alakalı çok da hani şeyim olmuyordu. Veya hani din kültürü dersinde genelde kitaplar da falan yeterli geliyordu. Bir de hocalarla yine hani birebir konuşulduğunda direkt sorabiliyordum. O yüzden okumaya gerek kalmadı." (E1)*

Bulgulardan anlaşıldığına göre gençlerin inanç temalı yayınlara karşı bir ilgisi bulunmaktadır. Yine gençlerin çoğunun dinî bilgiye ihtiyaç konusunda da hemfikir olduğu görülmektedir. Ancak gerek bireysel tecrübe ve tercihler gerekse kaynak konusundaki sınırlılıklar gençlerin dinî kitaplara karşı mesafeli bir duruş sergilemesine neden olmaktadır.

1.3. Yayınların Ulaşılabilirliği

Bu tema altında, gençlerin inanç temalı dinî yayınlara ulaşabilme durumu değerlendirilmiştir.

Gençler için yayınlar hazırlanması önemlidir. Ancak bunun kadar gençlerin yayınlara ulaşabiliyor olması da önemlidir. Gençlerin bu kaynaklara ulaşabileceği ilk mecra ailesidir. Aile içerisinde bu tarz kitapların okunuyor ve ev kitaplığında bulunduruluyor olması, gençlerin kitaplarla karşılaşmasını kolaylaştıracaktır. Veya aile bireylerinden birinin ilgili bir meslekte çalışıyor olması da kitaplarla tanışmaya olanak sağlamaktadır.

Nitekim katılımcılardan K5, aile bireylerinden birinin daha önce Diyanet İşleri Başkanlığı personeli olarak çalıştığını ifade ederek şu yanıtı vermiştir:

> *"Evet okudum. Daha önce okuduğum, evde de bayağı böyle roman tarzı olsun normal bilgilendirme olsun kitaplar da var okuyorum böyle kafama takılan bir şey olduğunda falan..." (K5)*

Katılımcılardan bir kısmı ise inanç temalı kaynaklara, gittikleri dernek-vakıf vasıtasıyla veya sosyal medyada takip ettikleri kurum ve kuruluşlar yoluyla ulaştıklarını ifade etmişlerdir:

"Ben de okumuştum ama şu an tam olarak ismini hatırlamıyorum. İmanla ilgili okudum. Şey olarak yok ama daha çok hani genel İslamiyet'le alakalı bir kitap yani kitap okumuştum. O da yayının ismini bilmiyorum. Anadolu Gençlik Derneği'ne gidiyorduk, orada vermişlerdi yani kitabı oradan okumuştum." (E1)

"Evet okudum. Benim de ilk kitabım değil daha önce okumuştum. Yayın olarak hatırlamıyorum ama Sözler Köşkü'nün birkaç basılı kitapları vardı onlardan okumuştum onu hatırlıyorum net." (K1)

Gençlerin kaynaklara ulaşması noktasında bu konu önemlidir. Zira katılımcılar arasında kaynaklarla daha önce karşılaşmadığını, kitapları duymadığını, ulaşamadığını, haberdar olup ulaşsaydı okumuş olabileceğini ifade edenler de olmuştur:

"Okuduğum zaman beni böyle saran bir şeyler olsun istiyorum ama hiçbir şekilde bulamadım…evet muhtemelen, kitaplardan haberdar olsaydım okurdum." (K3)

"…Ya da benim daha çok mesela karşıma bir çıkmıyor böyle kitaplar. Hani karşıma çıkmayınca yani erteliyorum, aklıma gelmiyor…" (K10)

Katılımcılardan K10'un, "*karşıma çıkmayınca yani erteliyorum, aklıma gelmiyor…"* ifadesi, bu konuda gençlerin doğru yönlendirilmeye ihtiyaç duyduklarını da göstermektedir.

Gençlik dönemi, bireyin çevresel etkiye en açık olduğu dönemlerdendir. Bu dönemde gençler, gerek reel gerekse sanal mecralarda karşılaştıkları kişilerin ve kaynakların etkisinde kalmaktadır. K6'nın cümleleri bu etkiyi anlamamıza yardımcı olmaktadır:

"Çünkü hoşuna giden şey kitapları falan okuyorlar, kardeşim falan da şu Wattpad tarzı böyle biraz saçma bana kalırsa kitapları okuyorlar… Aynen haberdar değiliz." (K6)

Daha önce de ifade edildiği üzere, dijitalleşmenin de etkisiyle günümüzde okuma kültürü de değişmiştir. Bugün birçok kitap ve kaynağa, dijital olarak ulaşmak mümkündür. Ancak bu imkân, beraberinde bazı olumsuzlukları da getirmiştir. Bilgi akışının hızlanması ve kaynakların artması, kendimiz için doğru ve gerekli olanı ayırt etmeyi de zorlaştırmaktadır. Gençler de bu durumla karşı karşıya kalmaktadır.

Bugün tüketim kültürünün ürünü olan, gençleri ahlaki yönden olumsuz etkileyen pek çok kitap basılmakta veya dijital olarak yayımlanmaktadır. Gençler ise bunlar içerisinden

kendileri için doğru olanı seçmekte zorlanmaktadır. Dolayısıyla bu durum, hem kaynak ihtiyacını hem de gençlerin sağlıklı yönlendirilmesine duyulan ihtiyacı gündeme getirmektedir.

Gençlerden bir kısmı aile içerisinde veya gittiği herhangi bir dernek veya vakıf aracılığıyla kaynaklara rastlamaktadır. Ancak belki birçok genç, yayınlardan haberdar olamamaktadır.

Bulgular da katılımcıların kaynaklara ulaşma konusunda yeterli kanala sahip olmadığını göstermektedir. Genelde mevcut dinî kaynakların, özelde ise inanç temalı kaynakların gençlere tanıtımında eksik kalındığı düşünülmektedir. Bu noktada, imkanlar doğrultusunda gençlere nasıl ulaşabiliriz sorusu gündeme gelmektedir. Bugün gençlerin vakit geçirdiği sanal mecra ve uygulamaların, bu konuda birer fırsata dönüştürülmesi mümkündür.

2. KATILIMCILARIN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN İNANÇ TEMALI BASILI DİNÎ YAYINLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik dinî yayınlara dair görüşleri ele alınmıştır. Görüşmede katılımcılara şu sorular yöneltilmiştir: "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik inanç temalı yayınlarından haberdar mısınız? Daha önce bu yayınlardan birini okudunuz mu?" Bu kapsamda; gençlerin Başkanlığın genel olarak yayınlarından özel olarak ise gençler için hazırlatılan yayınlarından haberdar olup olmadığı, gençlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınlarına olan ilgi ve ihtiyaç durumu, bu yayınların ulaşılabilir olup olmadığı konuları ele alınmıştır. Katılımcıların konu ile ilgili görüşlerine, tablo-6'da yer verilmiştir.

Tablo 6: Katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İnanç Temalı Basılı Dinî Yayınlarına İlişkin Görüşleri

Temalar	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Yayınlardan Haberdar Olma/Okuma	15	E1, E2, K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13
Yayınlara Yönelik İlgi ve İhtiyaç	2	E2, K11
Yayınların Ulaşılabilirliği	3	K5, K6, K9

2.1. Yayınlardan Haberdar Olma/Okuma

Bu tema altında, katılımcıların "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik inanç temalı yayınlarından haberdar mısınız? Daha önce bu yayınlardan birini okudunuz mu?" sorularına verdiği yanıtlar incelenmiştir.

Bu kapsamda katılımcıların, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genel olarak dinî yayınlarından özel olarak ise inanç temalı yayınlarından haberdar olma ve okuma durumu değerlendirilmiştir.

Soruyu yanıtlayan 15 katılımcıdan 7'si (E1, K1, K2, K3, K4, K10, K13) bu soruya olumsuz yanıt vermiştir:

> *"Hayır okumadım. Yani Diyanet'in bir kitabını okumamıştım daha önce. Böyle basılı bir kitaptan herhangi bir şekilde yardım almadım." (K1)*
>
> *"Hayır okumadım. Hayır haberdar değildim." (K2)*
>
> *"Hayır okumadım. Yok hocam hiçbir bilgim yok. Aslında gençlere yönelik yazılan kitaplardan okuduğum vardı ama Diyanet İşleri'nin değildi." (K3)*
>
> *"Haberdar değildim ve okumadım bu ilk oldu." (K4)*
>
> *"Daha önce okumadım, yani haberdar değilim." (E1)*
>
> *"Yok görmedim, karşılaşmadım ve okumadım. İnançla ilgili kitabını da okumadım hiç. (K10)*
>
> *"Hayır okumadım." (K13)*

Katılımcıların bu yanıtlarından, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınları ile daha önce tanışmadıkları ve yayınlardan haberdar olmadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılardan K5 ise yayınlardan haberdar olduğunu, fakat henüz kitap formatında bir yayın okumadığını dile getirmiştir:

> *"Daha önce hocam kitabı değil de böyle babam görevde olduğu zamanlarda dergilerini falan okuyordum, o getiriyordu böyle işte toplantılarda falan kitap olsun broşür olsun dergi olsun onları falan okuyordum ama sonralarda okumadım hiç. Yani daha okuduğum olmadı ama böyle bir şey yaptıklarından haberim var. Ama böyle de detaylı araştırıp hani okuyayım ne diyor ne anlatıyor diye hiç şey yapmadım dikkat etmedim." (K5)*

Katılımcılardan bir kısmı ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınlarından haberdardır. Ancak inanç temalı bir yayın okumamıştır:

> *"Dua kitaplarını falan okumuştum. İnançla ilgili okumadım." (K6)*

> *"Yanlış hatırlamıyorsam siyer ile ilgili bir kitabı vardı, onu okumuştum. İnançla ilgili hiç hatırlamıyorum. Sanırım okumadım. Çok da haberdar değilim açıkçası. Evet aslında bu kitapla biraz haberdar oldum diyebilirim." (K7)*

> *"Okumuştum ama daha çok fıkıh yani ilmihal okudum, tefsir biraz okumaya çalışmıştım…" (K11)*

K11 konuşmasının devamında, anne ve babası ilahiyat mezunu olmasına rağmen Diyanet'in inanç temalı yayınlarından haberdar olmadığını vurgulamıştır: *"Okumuştum ama daha çok fıkıh yani ilmihal okudum, tefsir biraz okumaya çalışmıştım. O şekilde bu kadar. İnançla ilgili okumadım…Yani şöyle söyleyeyim, benim annemle babam ilahiyat mezunu. Ama ben bile haberdar değilim yani. Çok takipçisi olmadığımı söyleyebilirim." (K11)*

K9 da soruyu değerlendirirken, annesinin Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde aktif olarak görev aldığını ifade etmiştir: *"Yani benim annem Kuran kursu hocası olduğu için Diyanet personeli, o yüzden birçok dergilerini kitaplarını okuyorum yani özellikle geçerken dergisini çok seviyorum. İnanç ile ilgili okumadım." (K9)*

Katılımcılar arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın inanç temalı yayınlarını okuyanlar da mevcuttur:

> *"Evet okudum. Kadere İman diye bir kitap vardı. Babam önermişti onu okumuştum. Hatırladığım bu var. Başka okuduğum şeyler de olabilir de genellikle küçük küçük kitaplar oluyor. Böyle okuduğum şeyler başka olabilir. Bu aklımda kalmış." (E2)*

> *"Bitirmemiştim ama bir kitabını okumuştum. Adı neydi kitabın adını hatırlamıyorum. O kitap biraz inançla alakalıydı sanki ama yani dediğim gibi kitabı hatırlamıyorum. Ama çok bu kadar değildi yani bu kitap kadar değildi." (K8)*

> *"Yani baştan sona işte şunu okuyup bitirmiştim diye hatırlamıyorum ama vardı böyle belki bir hani böyle bir kısmını okumuşumdur ya da şu an hatırlamıyorum yani. Hatırlamıyorum yani okuduğumu hatırlamıyorum." (K12)*

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik inanç temalı yayınlarından haberdar olan ve okuyan bir gence, katılımcılar arasında rastlanılmamıştır:

> *"Hayır. Gençlere yönelik inanç temalı yayınlarından haberdar değilim. Özel olarak böyle bir şeyi varsa serisi falan." (E2)*

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın farklı temalarda yayınlar hazırladığı bilinmektedir. Bu yayınlara, Başkanlığın yayın satış sitesinden ulaşmak ve yayınları satın almak mümkündür. Bunun dışında yayınlar, çeşitli kitapçılardan da temin edilebilmektedir. Ancak gençlerin ulaşabilmesi için öncelikle yayınlardan haberdar olması gerekmektedir. Dolayısıyla yayınları, gençlerin haberdar olabileceği bir biçimde daha görünür kılmak elzemdir. Bu noktada, gençlere ulaşmanın en kolay ve etkili yollarının tespitine ve somut adımlar atılmasına ihtiyaç vardır.

2.2. Yayınlara Yönelik İlgi ve İhtiyaç

Bu tema altında, gençlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genelde yayınlarına özelde ise inanç temalı yayınlarına olan ilgi ve ihtiyaç durumu incelenmiştir. Bu kapsamda, E2 ve K11'in verdiği yanıtlar kayda değer bulunmuştur:

> *"Yani Diyanet'ten çıkanlar biraz tek tip ve belli başlı şeyleri anlatan şeyler oluyor biraz daha. Onun dışında bir dinî kaynaktan beslenmek istediğimizde daha farklı kaynaklara yönelebiliyoruz. Biraz böyle düşünüyordum açıkçası. Yani şahsen ben uzak duruyorum. Çünkü yani uzak duruyorum derken böyle kaçmıyorum elbette ama özellikle de bakmıyorum. Evet, yani başka bir kaynaktan yararlanabilecek iken özellikle gidip de Diyanet'i seçmiyorum. Hani bunlar genellikle de şey olmuyor zaten işte bir fetva bulma…Bu gibi şeyler de olmadığı için açıyorsunuz Diyanet'in sitesinde ne vardı diye bakıyorsunuz ama işte daha düşünsel bir konu olduğu zaman bunlarda genellikle Diyanet'i çok tercih etmiyorum." (E2)*

E2'nin, Diyanet yayınlarına dair yaptığı bu değerlendirme, üzerinde hassasiyetle durulması gereken cümleler içermektedir. Örneğin, "…*Diyanet'ten çıkanlar biraz tek tip ve belli başlı şeyleri anlatan şeyler oluyor biraz daha."* cümlesi, gençlerin yayınlara mesafeli durma nedenini anlamaya yardımcı olabilecek bir cümledir. Yine, E2'nin, "…*işte daha düşünsel bir konu olduğu zaman bunlarda genellikle Diyanet'i çok tercih etmiyorum."* diyerek; yalnızca fetva konularında Diyanet'e başvurduğunu, yorum ve düşünce içerikli sorularında ise Diyanet yayınlarından kaçındığını söylemesi dikkat çekmektedir.

Katılımcılardan K11 ise geçlerin Diyanet yayınlarına mesafeli duruşlarını ve ilgisiz olma nedenlerini şu cümlelerle ifade etmektedir: *"Bence bizimle ilgili olan bir şey daha çok…Din anlamında zaten kulaktan duyduğumuz bilgiler bize yeterli geliyor. Sanırım bu konuda belki kendimizi eksik hissetmek… Tamam duyma olarak öğrendiğimiz için evet zaten bilirken bu bilgiye kendimizi aç hissetmiyoruz." (K11)*

Bu ifadeler, önceki başlıklarda da ele alınan bir konuyu akla getirmektedir. Gençler arasında, yetişkinlerde de olduğu gibi mevcut dinî bilgilerini yeterli bulma durumu söz konusudur. Bu durum, gençlerin dinî bilgilerini artırmaya ve yeni şeyler öğrenmeye olan ilgi ve ihtiyacını olumsuz yönde etkilemektedir.

> *"Biraz da şöyle bir şey var, toplumsal olarak diğer konularda okumak daha üstün sayılıyor. Böyle bir kanı var. Yani hassas ailelerin yarısındaki, onların çocuklarında bile böyle bir algı var. Bunu gözlemledim. Belki bizde de bilinç altında öyle bir şey olabilir. Öyle bir şey kalmış olabilir." (K11)*

K11'in yukarıdaki cümleleri ise daha önce ifade edilmeyen başka bir konuya işaret etmektedir. Kendisinin gözlemlerine göre, gençler arasında dinî içerikli yayınlardansa farklı yayınlar okumak daha fazla önemsenmektedir. K11, yine muhafazakâr ailelerin çocuklarının da bu kapsamda olduğunu özellikle ifade etmiştir. Gençler arasında, din üzerine konuşma veya bu yönde okumalar yapmanın kompleksli bir mesele haline gelişi de dikkat çekmektedir.

2.3. Yayınların Ulaşılabilirliği

Bu tema altında, gençlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genelde yayınlarını özelde ise inanç temalı yayınlarını ulaşılabilir bulup bulmadığı irdelenmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı farklı temalarda pek çok basılı yayın hazırlamaktadır. Yayınlara, Başkanlığın yayın satış sitesinden ulaşılabilmektedir. Yine yayınlar, çeşitli kitapçılarda ve sitelerde de satılmaktadır. Ancak gençlerin bu yayınlara ulaşabilmesi için öncelikle yayınlardan haberdar olması gerekmektedir. Dolayısıyla ulaşılabilirlik için yayınların daha görünür kılınması gerekmektedir.

Katılımcılardan K5, yayınlara ulaşma imkanını, babasının Diyanet bünyesinde çalıştığı dönemlerle ilişkilendirmiştir: *"Daha önce hocam, kitabı değil de böyle babam görevde*

olduğu zamanlarda dergilerini falan okuyordum, o getiriyordu böyle işte toplantılarda falan kitap olsun broşür olsun dergi olsun onları falan okuyordum ama sonralarda okumadım hiç." (K5) Katılımcının, *"...ama sonralarda okumadım hiç."* ifadesi ise bu konuya açıklık getirmektedir. Aile bireylerinden birinin veya birkaçının Diyanet personeli olması, gençlerin yayınlara ulaşma imkanlarındandır. Katılımcılardan K9'un ifadeleri de bunu destekler mahiyettedir:

> *"Yani benim annem Kur'an kursu hocası olduğu için Diyanet personeli, o yüzden birçok dergilerini kitaplarını okuyorum yani özellikle geçerken dergisini çok seviyorum." (K9)*

Gençlerin Diyanet yayınlarına erişim yollarından biri de gittikleri Diyanet Kurslarıdır. K6'nın bununla ilgili ifadeleri şu şekildedir: *"...Ulaşılabilir yani ben Kur'an kursuna gidiyordum zaten onu oradan almıştım." (K6)*

Ulaşılan bulgular, gençlerin Diyanet yayınlarından haberdar olma, okuma ve ulaşması noktasında eksikliklerin olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların neredeyse yarısı daha önce herhangi bir Diyanet yayını okumadığını ifade etmiştir. Yine bunlar içerisinde yayınlarla daha önce hiç karşılaşmadığını söyleyenler de mevcuttur. Başkanlığın gençler için özel basılı yayınlar hazırladığından, Diyanet Gençlik Yayınları kategorisinin varlığından ise herhangi bir katılımcı haberdar değildir.

Elde edilen bu sonuçlardan, gençlerin yayınlara ulaşılabilmesi konusunda aksaklıklar ve eksiklikler olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, şu soruların yanıtlanmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir: Gençler Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından niçin haberdar değildir? Bu yayınların gençlere tanıtımında nasıl bir yol izlenebilir? Yayınların tanıtımında hangi mecralar aktif olarak kullanılabilir? Diyanet gençlik yayınlarının daha görünür kılınması ve gençlerin bu yayınlara daha kolay ulaşması için neler yapılabilir veya hangi imkanlardan istifade edilmelidir?

Bu sorulara bulunacak sağlıklı yanıtlar, gerek gençlerin yayınlardan haberdar olması gerekse yayınlara ilgilerinin artırılması konusunda yardımcı olacaktır. Aynı şekilde ulaşılabilirlik de gençler için önemlidir. Kaynağa kolaylıkla ve hızlı biçimde ulaşmak, günümüz gençlerinin beklentilerindendir.

3. KATILIMCILARIN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN "NİÇİN İNANIYORUM?" İSİMLİ KİTABINA DAİR GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitaba ilişkin görüşleri ele alınmıştır. Kitaba dair bulgular; *İçerik Özelliklerine Dair Görüşler, Dil ve Anlatım Özelliklerine Dair Görüşler, Biçimsel Özelliklerine Dair Görüşler* olmak üzere üç ana tema altında değerlendirilmiştir. Bulguların değerlendirilmesine geçilmeden önce, kitap hakkında genel bir analiz yapılmıştır.

3.1. Kitap Analizi

Kitap İsmi: Niçin İnanıyorum?

Yazar / Editör: Dr. Fatih Kurt

Yayınevi: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-1722 / Gençlik Kitapları-16

Hazırlayanlar: Ayşe Nur Özkan, Dr. Ravza Cihan, Dr. Nurhayat Haral Yalçı, Dr. Tuba Duru, Esra Baş, İmran Elagöz Taşkın

Eser İnceleme: Elif Erdem, Hale Şahin

Tasarım: Emre Yıldız

Tashih ve Baskı Takip: Zeynep Onar

Basım Yılı/Sayfa Sayısı: 1. Baskı İstanbul 2019/168

Kitap Hakkında: Diyanet İşleri Başkanlığı gençlik yayınlarından olan bu kitap, gençlerin Din İşleri Yüksek Kurulu'na ilettiği sorular ve KYK'da kalan üniversite öğrencilerinin sorduğu sorular ışığında hazırlanmıştır. Kitap, şu 6 bölümden oluşmaktadır: Allah'a İman, Meleklere İman, Kitaplara İman, Peygamberlere İman, Ahirete İman, Kader ve Kazaya İman, Dinden Çıkaran Sözler. Kitapta yer alan sorulardan bazıları şunlardır: İnanmak zorunda mıyım?, Allah'ın varlığı akıl ile ispat edilebilir mi?, Kur'an'ın mucize olması ne anlama gelir?, Ahirete inanmanın günlük yaşantıma nasıl bir katkısı vardır?, Kader değişir mi?...

3.2. İçerik Özelliklerine Dair Görüşler

Bu temada, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabının içerik özelliklerine dair görüşleri ele alınmıştır. Bu kapsamda; kitap içeriğinin yeterliliği, kitabın güvenilirliği, güncelliği ve gençlik dönemi gelişim özelliklerine uygunluğu gibi konuların tespiti yapılmıştır. Son olarak, kitabın okuyucuya katkıları ve tavsiye edilebilir olup olmadığı ile ilgili bulgular analiz edilmiştir. Katılımcıların konu ile ilgili görüşlerine, tablo-7'de yer verilmiştir:

Tablo 7: İçerik Özelliklerine Dair Görüşler

Alt Temalar		**Katılımcı Sayısı**	**Katılımcılar**
Yeterlilik	**Soruların Yeterliliği**	13	E1, K1, K2, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13
	Cevapların Yeterliliği	12	E1, E2, K1, K2, K4, K5, K6, K8, K9, K11, K12
Güvenilirlik		4	K1, K7, K8, K10
Güncellik		13	E1, E2, K1, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13
Gelişim Dönemine Uygunluk		6	E2, K5, K8, K9, K12, K13
Okuyucuya Katkıları		14	E1, K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13
Tavsiye Niteliği		14	E1, E2, K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13

3.2.1. Yeterlilik

Bu alt temada, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabının yeterliliğine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Bu kapsamda katılımcılara; "Kitap, 'Niçin İnanıyorum?' sorusuna gençler için yeterli cevaplar içeriyor mu? Niçin? Hangi yönleriyle?", "Kitapta yer alan cevaplar, soruların içeriğine uygun ve yeterli mi?", "Kitapta olmalı dediğiniz farklı soru / cevaplar var mı? Arayıp da bulamadığınız bir soru ve cevap oldu mu?" benzeri sorular sorulmuştur. Katılımcıların bu alt temaya ilişkin görüşleri, soruların ve cevapların yeterliliği açısından incelenmiştir. Katılımcıların soruların yeterliliği ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

"Hep merak edilen konu soruları sormuşlar ortak olarak bizim sorguladığımız ya da etrafımdan duyduğum, arkadaşlarımın sorguladığı şeyleri sormuşlar. Onun için kitap iyiydi." (K2)

"Genelde az çok tahmin ettiğim sorular vardı. Hatta benim kafamı karıştıran bazı sorular da vardı hani onların cevabını bile buldum. Arayıp da cevap bulamadığım soru olmadı." (K5)

"Yok yine sorular yani hep duyduğum şeylerdi. Hani çevremden kulağımla duyduğum, genelde öyle sorular yani." (K13)

Katılımcılardan K2, K5 ve K13 kitaptaki sorulara aşina olduklarını ve kendileri için yeterli olduğu ifade etmişlerdir. Gençler kitaptaki soruların daha önce kendilerinin de aklına geldiğini veya bu soruları çevrelerinden de duyduklarını söylemektedir. Bu durum, kitaptaki soruların gençlere hitap etmesi ve güncele uygun olması bakımından da önemlidir.

Yine K11'in; *"Ya bilmiyorum. Hani bence tatmin ediciydi yani soruların çeşitliliği genelde sorulan sorulardı. Ben soruları yeterli buldum yani." (K11)* cümlesi de soruların çeşitliliğine işaret etmektedir.

K9 ve K10 da kitaptaki sorular hakkında olumlu değerlendirmeler yapmışlardır:

"Ya sorular gerçekten hani aklınıza gelebilecek türden sorulardı yeni neslin soruları yeni neslin hani böyle zihin yapısını çok güzel ifade ediyordu bence...cevaplardan ziyade soruları çok beğendim bence çok kaliteli sorular vardı. Özellikle meleklerle yapay zekanın ilişkisi gerçekten çok ilgimi çekti açıkçası benim bile aklıma gelmemişti böyle bir soru vesaire yeni nesil olmamıza rağmen ilgimi çekti." (K9)

"Yeterli, sorularda bir şeyim yok hatta tam nokta sorular gibi." (K10)

Katılımcıların çoğu kitabı okurken inanç problemleri yaşayan gençlerle empati yaptıklarını ifade etmişlerdir. Gençler, kitaptaki soruları da bu doğrultuda değerlendirmişlerdir:

"Yani mesela ben o şekilde düşünen biri olarak ateist ya da deist biri olsaydım hani neden Müslümanlığı seçmeliydim ya da neden deist ateist olmamalıyım? Tamam bana Allah'ı anlatıyorsun ama gerekçesi ne daha böyle vurucu noktalarla açıklasalar belki birçok genç fikrini değiştirirdi. Ama ben onu çok göremedim yani. Yani artık kalıplaşmış soruları sormamaları gerekiyor. Youtube'da bir sürü bulmakta güçlük çektiğimiz sorular varken niye oradaki gençlere soruldu? Amentünün açıklamasını yeni nesil soruyla yapsaydı daha güzel olurdu." (K5)

K5, inanç problemleri olanlar açısından kitabı değerlendirdiğinde soruları eksik bulmuştur. E1 ve K3 de ifadelerinden anlaşılacağı üzere sorular nedeniyle kitabı yüzeysel bulmaktadır. Onlara göre bu durum, kitabın muhatap kitlesini sınırlamaktadır:

> *"…kitabın geliştirmesi lazım olduğunu düşünüyorum. Zaten Müslüman birisinin de az çok sorabileceği sorular. Ama Müslüman olmayan birisinin bu tarz soruları değil de daha çok Müslümanlığa girişteki soruları sordu diye düşünüyorum. Yani mesela diyelim ki hadi Kur'an-ı Kerim'i okumuş olsun oradan bir soru sorar diye düşünüyorum. Mesela en çok ateistlerin sorduğu sorular olabilir. Bir de hani belki de ekstra zaten onların zaten çeliştiği durumlar olduğu için genelde Müslüman olmuyorlar o yüzden konuda gelişmesi lazım. Bu konuları zaten geçtikten sonra bu sorular zaten sorulur ve okunur hani o yönden sıkıntı yok. Benim de Müslüman olarak merak ettiğim bazı soruları okudum. Kendim açısından cevaplandı ama hani Müslüman olmayan birisi için çok yeterli olmayabilir." (E1)*

> *"KYK öğrencileri tarafından sorulmamış mı yani onların sorularını cevaplama nedenleri sanırım…Ama sadece ona göre yazmışlar ya o amaçla hareket ettikleri için daha küçük bir kitap ortaya çıkaralım… Hani eğer amaçları birilerini gerçekten inandırmaksa evet kitabı ve amacını büyütmek lazım." (K3)*

K3 ve E1, muhatap kitlesini genişletebilmesi için kitaba eklenebilecek bazı sorular da önermiştir:

> *"Duyduğum kadarıyla onların (inanç problemleri olanların) sorduğu sorular çok iman üzerine değil genel olarak işte kadının değersizliğinden falan söylüyorlar ya da ben şöyle bir soru almıştım mesela hani erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığını söylüyorlar. Bazen kadın bu kadar değerli neden onun kemiğinden yaratılmış gibi böyle sorular soruluyor. Daha çok iman üzerine olmadığı için bunları böyle sorulara ayrı bir kısım açılabilir. (K3)*

> *"Biraz araştırma yapılarak ateistlerin veya farklı dinde olanların en çok sorduğu soruları burada cevap kısmı olarak ekleseler daha iyi olabilirmiş. Biraz daha sosyal hayattan İslam'a gelen eleştirilerden genelde hani ateistlerin çok sorduğu sorulardan mesela ayetlerle cevaplanması gerektiğini düşünmüştüm. Çünkü genel bir kalıplaşmış şeyler sorular var. Ateist ve deist arkadaşlarım da var hep bana aynı soruları soruyorlardı. Kitapta mesela onların sorularının da cevapları olabileceğini düşünüyorum işte." (E1)*

K1 kitapta yer alan soruların kalıplaşmış sorular olduğunu söylemiş, inanmayan bir insan için soruların eksik kaldığını ifade etmiştir:

> *"Evet ya zaten aslında kitabın temel amacı şey midir neden inanıyorum yani herkesin sorması gereken sorular var yani bunun içerisinde o yüzden çok ekstra bir soru yoktu yani. Evet şimdi çok şaşırtmadı. Yani iyiyi de şimdi kalıp sorular var. Açıkçası ben hani okurken de onu düşündüm eğer inanmayan bir*

insan olsaydım ben onlar ne tarz sorular sorabilir ve nasıl bir beklentisi olabilir? Ciddi evet olabildiğince temelden olması gereken bir kitap olabildiğince açık anlatılması gereken bir kitap ama işte eksik sorular var." (K1)

K1, kitapta olmalı dediği birkaç soruyu da ifadelerine eklemiştir:

"Şey olabilirdi mesela evrim teorisiyle ilgili bir şey hatırladığım kadarıyla yok. Evrenin oluşumuyla ilgili şeyler olabilirdi. Çünkü bunlar hani çok tartışılan konular ve önemli de. İnsanların hani inanmayan bir insanın işte bugün evrimi reddediyor sizin dininiz böyle dediği şeyler. Yaratılış evet çok temel bir şey aslında onu da olması yararlı olurdu diye düşünüyorum. Bu gelmişti aklıma okurken." (K1)

K3 ve K5 'in de kitaba eklenmesini istediği sorular vardır:

"Hocam sanki şu ahiret kısmında, kabir azabı kabir hayatı olan bölümde, bir an şöyle bir şey düşünmüştüm. Hani şimdi beden değil, ruh azap çekiyor ya… Hani şimdi ruh böyle soyut bir şey, hani nasıl canı acıyacak, nasıl azap çekecek falan. Hani kabirde beden var ama ruhun ayrı bir yerde. Hani nasıl kabir azabını ruh hissedecek falan gibi böyle bir soru vardı. Bununla ilgili çok bir şey yok diye hatırlıyorum kitabın içinde. Yani bence sorulabilir." (K3)

"Yani şey olabilirdi, hocam bu mesela hani Müslümanlıkta İslam'da insanların böyle kitaptaki yazılan şeyleri günlük hayatında göstermemesiyle alakalı veyahut da hani böyle Müslümanmış gibi davranıp ama aslında alakası olmayışıyla ilgili böyle soru ve açıklaması olabilirdi. Hani onun dinde yerinin ne olduğu hani. Yani bu konuda da çok bulamadım o da olabilirdi" (K5)

K1, kitapta gereksiz sorular da bulunduğu kanaatindedir:

"Birkaç soru var, özellikle kitaba basılmasının çok gerekli olmadığını düşündüğüm sorular vardı. Mısır mitolojisindeki bir varlığı anlatırken mısır tanrısı demek şirk midir mesela. Yani çok çocukça bir soru geldi bana. Hani sorunun varlığı bile, bu kitaba basılmış olması, oraya onları yazmaları emek vermeleri saçma geldi" (K1)

Katılımcı, düşüncesinin nedenini de açıklamıştır:

"Çünkü kitabın temel şeylere cevap vermesi gerektiğini düşünüyorum. Hani bu çok arada kalan bir soru gibi… Cevaptan ziyade ben soruyu eleştirdim açıkçası. Hani çünkü bu soruya da illaki cevap vermemiz gerekir. Cevapta çok sıkıntı görmedim. Evet insanların bu şekilde bir sorusu olabilir, sorabilirler bunu ama kitaba basılmasının biraz ne denir gereksiz olduğunu düşündüm. Yani daha temel bir soru olabilirdi. Çok ayrıntı geldi yani bu. Hani bu sorunun olmasından ziyade daha derin bir soru olsaydı daha felsefi açıdan yaklaşabileceğimiz karmaşık bir soru olsa daha yeterli olabilirdi diye düşünüyorum. Bu tarz sorular kitabı biraz basitleştiren sorular olmuş. Yani şey yanlış bir kelime de seçmemeye çalışıyorum ama benim okurken ki ön

yargım dediğim bahsettiğim şey buydu işte. Daha felsefi açıdan hani ama en temelinden başlayan şey bekliyordum. Ama bu hani şey geldi açıkçası biraz komik geldi okuduğumuz. Neden bu sorularda burada diye düşündüm o yüzden." (K1)

K8 de kitaptaki bir soruya eleştiri getirmektedir:

"Sayfa 69; Kur'an en son indirilen kitap ise neden Tevrat ve İncil'e de inanmak gerekir, diye soru sorulmuş. Ben de soru yanlış yazdım çünkü o içeriğine inanmak bu kitabın Allah'tan gönderildiğine inanmak tarzı şeyler farklı. Tabii yanlış soru da sorulmalı ki çünkü gençler bu soruyu soruyor. Aslında sorunun yanlış olduğunu onlar da ifade edebilir ama gene de hiçbir soruda sorunun yanlış olduğunu hissetmemiştim o soruda hissettim sadece." (K8)

K8, aslında burada soru içeriğinin doğru olmadığını söylemekte ve böyle bir sorunun hatalı olduğunun altının çizilmesini istemektedir:

"Yani sorunun yanlışlığına değinilmemiş pek. İşte Tevrat'a ve İncil'e neden inanmalıyız, Kuran'a neden inanmalıyız şeklinde cevap verilmiş bildiğimiz cevaplar tekrar edilmiş ama soruyla ilgili herhangi bir şey söylememiş. Sorunun yanlış olmasını düşündüren şey, Kur'ân en son inen kitap ise neden onlara da inanmak gerekir sorusu burada soru bizi şeye götürüyor Tevrat ve İncil'in de içeriğine inanmamız gerekiyormuş hissine kapılmamamıza sebep oluyor. Ama biz bunların içeriğine inanmıyoruz onlar değiştirildi ve Kur'an gönderildi. Biz Tevrat ve İncil'in Allah'tan geldiğine inanıyoruz. İşte onun da Cebrail'den geldiğine inandığımızı söylüyor. Başka bir şey dememiş. Asıllarını korumadığına içlerine pek çok batıl ve hurafe karıştığını bildiğimiz için bunlar karşısında daha dikkatli olmamız gerektiğini söylemiş." (K8)

K8'in kitabı basitleştirdiğini düşündüğü ve eleştirdiği başka sorular da bulunmaktadır:

"Mesela şey sormuş yani aslında imanla çok da bağlantılı olmayan sorular da vardı. Mesela Hazreti Âdem ilk insansa ve biz de hepimiz ilk insandan geliyorsak hepimiz peygamber soyundan mıyız? Bu sorunun cevabını öğrensek ne öğrenmek ne yani benim için yine inançla bağlantılı bir soru değil bu. Dediğim gibi sadece içerikten değil bazı soruların varlığından kaynaklı da bir basit bir kitaptı aslında." (K8)

"Hani bu soruyu sormayın artık. Ha evet peygamberlik çalışarak elde edebileceğimiz bir şey mi demiş yani çok çok çok basit sorular vardı. O soruların varlığı da kitabı basitleştiriyor. Buraya ne kadar yeterli bir cevap vermeye çalışırsan çalış çok da bir derinlikli bir soru değil o yüzden cevap da derinlikli olmazdı." (K8)

Katılımcıların, kitapta dikkatlerini çeken ve beğendiği sorular da bulunmaktadır:

> *"Aslında bir tane soru bana çok garip gelmişti. Hani böyle bir şey soracaklarını pek düşünmemiştim. Allah yaratırken bana sormadığı halde neden beni sorumlu tutuyor? Böyle bir soruya şey yapmıştım bir garipsemiştim yani. Hocam daha önce geldi benim de aklıma. Böyle bir tebessüm de olmuştu ayrıca dedim belki yani nasıl bir açıklaması var diye de merak etmiştim. Bu soru güzeldi." (K3)*

> *"Yani var güzel sorular var hiç aklıma gelmeyecek mesela iyi düşünmüşler bu soruyu falan dediğim oldu." (K6)*

Katılımcıların soruların birbiriyle ve cevaplarla uyumu konusundaki fikirleri de tespit edilmiştir. K7 bu konuda, *"Yani alakasız bir soru yoktu. Bence direk sorularıyla cevaplar bağlantılıydı. Yani bu açıdan beni tatmin etti açıkçası." (K7)* ifadelerini kullanırken; K12 ise *"Genellikle yani sorularla cevaplar uyumluydu." (K12)* demiştir.

K11 ise kitaptaki soruların iman esaslarına göre sıralanmasını anlamlı bulmuştur: *"Yani ben iman esaslarına göre sıralanmasını çok doğru buldum. Onun dışında zaten sorular birbirinden bağımsız da olsa aynı konu olduğu sürece bence akışı bozmuyordu." (K11)*

Katılımcıların cevapların yeterliliği ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

> *"Bence sorulara verilen cevaplar yeterliydi. Olabildiğince kısa tutulmaya çalışılmış, açık bir şekilde dile getirilmeye çalışılmış. Bence yeterliydi bu yönden. Açık ve net bu yönden bir şey görmedim eksik görmedim kendi açımdan." (K1)*

> *"Genel anlamda yeterliydi zaten kısaca açıklamış çoğunda, sıkıntı yaşamadım…hani böyle aklına bir anda gelip merak ettiğiniz soruları kısaca cevaplamış o yönden bence yeterli Müslüman için çok soru işareti olmaz." (E1)*

K1, kitaptaki cevapların kendisi için yeterli olduğunu ifade ederken; E1 ise hem kendisi hem de diğer Müslüman okuyucular için yeterli olduğunu söylemiştir.

Ancak K1, cevapları inanmayan bir insan açısından da değerlendirmiştir. Bu doğrultuda, cevapları yetersiz ve basma kalıp bulmaktadır:

> *"…inanmayan bir insan bu kitabı okuduğunda ne düşünür diye düşünerek biraz cevap vermeye çalışıyorum. Bunları da okurken not aldım. Bazı sorulara verilen cevaplar çok basma kalıp. Mesela sayfa 14, soru Allah'ın varlığının hayatında nasıl hissederim? Ama sorudan bağımsız söylüyorum bunu bu*

mükemmel varlığın kendi kendine meydana gelmesinin mümkün olmadığını biliyoruz. Kesinlikle doğru tabii ama hani dediğim gibi inanmayan bir insan açısından ön yargısı olan bir insan açısından baktığımda çok basmakalıp geliyor. Yani şey gibi bu kalemi kendi kendine oluşmayacağını biliyoruz bunun da bir yapıcısı vardır, bunu yapan biri vardır o zaman evren de böyledir demek hani çok basit." (K1)

K1, cevaplar konusundaki beklentisini de şöyle izah etmektedir: *"Ben daha felsefi açıdan cevaplar isterdim dediğim gibi. Benim en temelde eksik bulduğum şey buydu. Bu yönden de bu sorulara verilebilecek cevaplar da yine felsefi açıdan cevaplansaydı eğer daha fazla etkili olabileceğini düşünüyorum inanmayan biri için de. Eksik olarak gördüğüm şey çok basitleştirerek söylenmesi." (K1)* Çalışma içerisinde, felsefî soru ve cevap beklentisi olan başka öğrencilere de rastlanmıştır. Bu konu gençlerin beklentisini anlamak adına önemlidir.

K2 de cevapları kendisi için genel olarak yeterli bulmaktadır. Yetersiz bulduğu kısımlara da örnekler vermiştir:

"Genel olarak bence yeterli ama yetersiz bulduğum bir yer de var benim, daha ayrıntılı anlatılabilirdi dediğim yer. Soru şeydi hatta şeytanlar insanlara zarar verir mi? Bence bunu birazcık daha detaylı anlatabilirdi. Allah'a iman edenlere ulaşmayacağını, sonra yanlış davranışları sebebiyle maddi manevi yönden zarara uğrayabilir demiş insanlar. Allah'a sığınanlara zarar vermeyeceğini söylemiş. Ya bilmiyorum bence bu konular yani merak edilen konular ve birazcık daha detaylı anlatabilirdi. Ama dediğim gibi cin şeytan şeyleri birazcık daha yani çok mantığıma yatıramadığım şeyler benim." (K2)

İnanç konusunda; melek, şeytan, cin vb. gaybî konular, gençlerin en çok dikkatini çeken alanlardır. Bu konularda toplum içerisinde dolaşan batıl inançlar, gençlerin de kafasını karıştırmaktadır. Dolayısıyla gençler bu konularda, Kur'an ve sünnet temelli sağlıklı bilgilere ihtiyaç duymaktadır.

"Hocam genel olarak aslında cevaplar sorulara mantıklı bir şekilde verilmiş fakat benim de kafamı kurcalayan birkaç soru oldu açıkçası. Şöyle sayfa 69'da Kur'an en son inen kitap ise neden Tevrat'a İncil'e de inanmak gerekir diye bir soru var ben bu sorunun cevabından çok tatmin olamadım açıkçası. Hani zaten biraz kısa olarak verilmiş. Şöyle diyor; bu peygamberlere indirilen kitaplara da iman etmemiz inancımızın bir gereğidir diyor fakat daha sonrasında yapılan açıklamada hani neden böyle bir gerek duyulmuş onu tam olarak açıklamıyor bence. 3 defa falan okudum ama bir boşluk gerçekten kaldı yani sadece burada vardı bu." (K4)

Hatırlanacağı üzere, soruların yeterliliği kısmında K8 de bu soru ve yanıtıyla ilgili benzer bir eleştiride bulunmuştu. Kitaplara iman boyutunda; İncil ve Tevrat'ın tahrif olması, Kur'an-ı Kerim'in bozulmadan günümüze kadar ulaşması ve Allah'ın koruması altında olması vb. konular gençlerin ilgi duyduğu konular olarak görülmektedir.

K4'ün cevabını yetersiz bulduğu ve daha fazla açıklama beklediği sorulardan biri de şöyledir: *"...Kaderimiz önceden belirlendi ise yaptıklarımızdan neden sorumlu tutuluyoruz?"* Kendisi, kitapta bu soruya rastladığını ancak uzun bir cevabı olmasına rağmen tatmin olmadığını ifade etmiştir: *"Bu bence her Müslüman'ın aklını kurcalayan bir soru. Burada upuzun bir cevap verilmiş ya neredeyse 2 sayfa kadar bir cevabı var. Fakat bu soruyu da gerçekten 3 kez okudum ama yine aklımı kurcalayan ve içimde bir boşluk hissi oluşturan bir soruydu…soru gayet net aslında uzunca da bir cevap verilmiş ama verilen cevaplar yine beni tam olarak tatmin etmiyor, bir boşluk." (K4)*

Gençler inançla ilgili sorularına akıl ve mantık ekseninde yanıtlar aramaktadır. K4'ün de cevabın gerek kendisini gerekse inanç problemleri olan insanları tatmin edebilmesi için akla ve mantığa uygun yanıtlar aradığı anlaşılmaktadır. Kendisi bu tespitini yaparken inanç problemleri olanlar açısından da değerlendirmiştir:

> *"Hani daha çok İslami açıdan değil de böyle akla ve mantığa yatan bir şekilde açıklama yapılsaydı belki daha iyi olurdu. Elhamdülillah biz inanıyoruz ama bu kitaba inancı biraz daha eksik olan kişiler de okuyacak ve ben onların gözünden de biraz okumaya çalıştım orada kafamı kurcalayan noktalar oldu yani. Az önce belirttiğim gibi hani İslam ve peygamber Allah ile bütünleştirdiği için hani akla ve mantığa yatmayan açıklamalar da yapılıyordu. Çok fazla ayet ve hadislerden gidilmiş ama inancı daha az olan bir kişi onları da kabul etmeyeceğini düşünerek belki bu açıklamalar biraz daha onlara göre yanlış ve eksik olabilir*." *(K4)*

Gençlerin cevaplar noktasındaki beklentilerinden biri de örnek kullanımıdır. Konuların soyut olması, gençlerde somut örnek arayışını ortaya çıkarmaktadır. Soyut düşünebilme becerilerine rağmen konuların izahında somut örnekler istemeleri dikkat çekmektedir:

> *"Mesela okuduğum kitaplarda örnekleri böyle daha detaylı ya da Youtube kanalında takip ettiğim dinî videolar çeken kanallardaki verilen örnekler daha böyle açıklayıcı. Bu kitapta orası bir tık yetersiz buldum. Kur'an'dan şeyden söylüyor ama…Okuyan kişilerin kafasında tam bir şey canlanamıyor yani bende o şekilde. İzlediğim kanalda mesela bir şey kafamı karıştırıyor, örnekler vererek hani daha çok kafama oturuyor. Bu kitapta bir tek onun eksikliğini hissettim. Çünkü özellikle hani gençlere sorulmuş az çok gençlerin*

dilinden örneklendirme yapılsaydı belki daha faydalı olabileceğini düşünüyorum. Anlatıyor ama hani örneklerle desteklemiyor evet." (K5)

Özellikle ilk kez duydukları kavramların izahında bu ihtiyaç daha belirgindir: *"Şu bölüm özellikle dikkatimi çekti İslam'da Reenkarnasyon var mıdır? Ben bunu kavramı ilk defa duydum. Sonra okudum yani yine hiçbir şey anlamadım. İşte birazcık Youtube'dan video izledim. Ama açıklama olarak tam şey değil yeterli bulmadım…Bildiğin hani sözlükteki anlamı gibi koymuş bir tık daha böyle araştırsa anlatsalar örneklerle belki daha farklı olabilir." (K5)*

Kadere iman boyutu, yetişkinler dahil pek çok kişinin zihnini meşgul etmektedir. Gençler de bu konuya özellikle irade bağlamında yaklaşmakta ve sorularına makul yanıtlar aramaktadır. Katılımcılardan K6 da kader konusunda kafasını karıştıran bazı yanıtlara rastladığını ifade etmiştir: *"…kader kısmı birazcık şeydi belki ben bilmediğim için de olabilir. Daha uzun olabilirdi…Kader konusu belki de birazcık karışık. Derin bir konu olduğu için tam derine inmemiş hani biraz yüzeysel geçilmiş gibi."* K6, bu konuda aklına takılan soruları da paylaşmıştır: "*Genlerimizin bozukluğu yüzünden hasta olmamız kader midir sorusu falan burada yani biraz daha böyle açık anlaşılır… Mesela evlilik kader midir sorusunda işte evlilik evet kaderdir diyor ama sonra diğer türlü mesela bu benim kaderim işte ne yapayım diyerek Allah'a yükleme hakkı yoktur işte biraz bilmiyorum." (K6)*

K8'in de şu soru dikkatini çekmektedir: *"Kader sorusunda şey diyor işte kader varsa neden kendi irademizi nasıl kullanabiliyoruz."* sorunun yanıtı hakkında ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: "*…işte şey diyor irademize uygun hareket edersek öyle bir şey söz konusu değildir ki irademize uygun hareket ediyoruz. Öyle canım falan oldum burada. Şey zaten Allah biliyorsa biz irademizi kullanabiliyor muyuz, irademizi kullandığımızı zannettiğimiz şey gerçekten irademizi kullanmak mı sorusu. O da demiş ki evet kullanıyoruz. Neye göre kullanıyoruz yani Allah biliyordu işte müdahale ediyordu etmiyordu şeklinde bir şeylere girmemiş kullanıyorsak etmiyordu ve kullanıyorum." (K8)*

K8, kitapta verilen yanıtların kendisi için yüzeysel kaldığı fikrindedir:

"Yeterli bir cevap alamadan yeni bir şey öğrenmeden paragrafı bitirdiğim çok soru oldu benim zaten. Bence biraz daha derinlikli olması lazımdı. Yani hiçbir başlığın hiçbir sorusunu yeterli bulmadım diyecek kadar şey bir kitaptı

> *benim için derinlikli olmayan kitaptı. Belki soru var o soruya önce genelden özele doğru hani basitten derine doğru biraz daha cevap verirse, daha sonra derinleştirirse orada artık herkesi kapsamış olabilirdi. Çok kolay çürütülebilecek tezler var kitapta. Bu nedenle yetersiz buldum. (K8)*

Bununla beraber olumlu görüşleri de vardır: *"Bazı ayetleri koymuş olması yani çoğunlukla ayetlere aşina olan bir insan olarak o ayetin orada kullanılmış olması hoşuma gitti. Ayet konusunda yeterliydi örneğin fena değildi." (K8)*

K7, Allah'a iman ile ilgili kısmın da detaylandırılması gerektiğini düşünmektedir:

> *"Bence Allah'a iman konusundaki kısım daha çok derinleştirilebilir. Yeterli cevaplar var ama mesela biraz daha hani ayetlerin de açıklaması olursa daha geniş kapsamlı olursa çünkü genelde benim de hani ateistlerden veya farklı inançlardan gördüğümüz şeylerde hep ayetlere göre yorumluyorlar. İslamiyet'e o yüzden daha çok onlarla ilgili açıklamalar olursa biraz da." (K7)*

K9 da kitaptaki cevapların yeterli olduğunu ancak tatmin etmediğini söylemektedir: *"Yani yeterli cevap veriyor ama tatmin etmiyor hani benim şüphem olsaydı belki bu cevaplarla tatmin olmazdım. Tek başına yeterli kalmaz."*

K9'a göre bunun sebebi ise kitaptaki cevapların manevî yaklaşımdan uzak olması ve direkt bilgi içermesidir: *"Çünkü çok bilgi içerikliydi. Hani direkt bilgi vermesi beni soğuttu açıkçası. Manevi olarak yaklaşıp bilgi vermesi daha hoşuma giderdi." (K9)*

K11 de kitaptaki cevapların inananlar ve inanç konusunda temel bilgilere sahip olanlar için yeterli olduğu ancak inanç problemleri olanlar için eksik noktalarının bulunduğu kanaatindedir: *"Daha çok temeli olan insanlarda bunun yeterli olduğunu düşündüm. Ailesi olsun, çevresinde de bu bilgilerle doldurulmuş. Yani bilgilere inanan ama çelişkiye düşen kişilerde gerçekten yararlı olduğunu düşünüyorum."(K11)*

Kendisi bu görüşünün nedenini de açıklamaktadır:

> *"Çünkü kitabın içerisinde daha çok kanıtlar Kur'an'ın içerisinden verilmiş ve hani o kesinlikle sorgulanamaz. Ama mesela bazı gençler onları da sorguluyor. Yani mesela cevabı verildiği zaman, bu böyledir dendiği zaman aslında onu da sorgulayan gençler var ama o kitapta onu sorgulanamaz bir şey olduğu şeklinde. Yani iman bir ön kabuldür. Her şeyi mantıkla açıklayamayız ama belki bazı noktalar daha açıklanabilir. Mesela onların sunduğu tezler, ateistlerin özellikle sunduğu tezler antitez olarak konulabilirdi. Ben bu kitaba da biraz hani onlara cevap verebiliyor muyuz?*

Daha iyi cevap verebilir miyim diye okudum. Bazı yerlerde evet dedim. Sorduğu sorunun cevabı işte buymuş ama bazı yerde dedim ki, yani ben bunu böyle açıklasam yine ikna edici olmayacak." (K11)

K12, kitapta kendisini rahatsız eden ve hatalı bulduğu cevaplara rastlamıştır:

"Birkaç paragraf, yani belki haddim değil ama hani hoşuma gitmedi belki daha güzel yazılabilirdi. Mesela sayfa 151'de, insan hayatta karşılaşacağı zorluklar için gerekli tedbirleri alır diye başlayan bir paragraf var orada diyor ki; ancak geleceği bilemediği için bazı durumlarda yetersizlik duygusuna kapılabilir ve dua ederek beklentiye girebilir oysa Allah'ın ezelde takdir ettiği şeyin gerçekleşmesini önlemek takdir etmediği şeyin meydana gelmesini sağlamak maksadıyla dua etmek ibadet kapsamındaki dua gibi değerlendirilemez. İşte biraz beni böyle bi şey yaptı paragraf hani. Evet yani neden hani ibadet olmaması… Yani şey gibi hissettim hani dua benim duam hani niye ibadet olmasın ki hani orada belki de niyeti eklemeliydi." (K12)

"…sayfa 167'de diyor ki kitaba iman ona tutunmak onun rehberliğinde hayat yolculuğuna devam etmek onun hükümlerini eksiksiz uygulamakla ve eksiksiz yerine getirmekle mümkün olmaktadır. Peygamberimiz, Kur'an'ın haramlarını helal sayan ona gerçekten iman etmemiştir buyurarak bu gerçeği ifade etmiştir diyor. Şey vardır ya hani kitaba iman etmek farklı bütün hükümleri yerine getirmek ya da günahkâr olmak farklı. Yani sanki hani mesela işte alkol haramdır diyen kitaba iman ediyoruz ya sanki alkol aldığında o haramı helal saymış gibi." (K12)

E2 de cevapların yetersizliğini, mantıksal temellendirmelerin az olmasına bağlamaktadır: *"Tabii ki kitabın içerisinde bazı noktalarda işte bazı mantıksal temellendirmeler yapılmaya çalışılarak bir neden sorusuna cevap verilmeye çalışıldığı yerler olmuş. Ama yani bunların ağırlığı ciddi anlamda düşük diyebilirim. Yetersiz kalan sorular da var cevabı yetersiz kalan sorular." (E2)*

E2, şu örneklerle fikrini açıklamaktadır:

"Mesela Allah kâinatı neden yarattı sorusuydu. Orada şöyle bir cümle geçiyordu: Yoktan var eden bir varlığa neden yarattın denilemez. Bu güneşe neden ışığın var demek gibi bir şeydir. Güneş ışık saçan bir varlıktır. O nedir ışığı vardır? Yani bu cümle biraz. Yani güneşin neden ışığı vardır diye bugün soruluyor. Buna cevap düşünülüyor tartışılıyor. Bir fizikçi olarak söylüyorum yani bu örneğin verilmesi, kitabı okurken benim bir tebessüm ettirdi." (E2)

"…sayfa 34'te: Allah yaratırken bana sormadığı halde neden beni sorumlu tutuyor? Şimdi soru tamam, bir kişi bunu sordu. Cevap şu şekilde ilerliyor, var olmak güzeldir demiş iyidir, tatlıdır falan fişman sonra varlıkla birlikte akıl verilmiş demiş iyi. Peki sonra, işte insan akıllı bir varlık olduğu için diğer varlıklar arasındaki konumu anlatılmış. Ya tamam, bu hâlâ soruya cevap vermedik. Yani şu ana kadar şey var, insan akıllı bir varlık olarak

yaratılmıştır. Buraya geldik. Tamam, bunu biliyoruz zaten. Şey diyor, insan akıllı bir varlık olarak yaratıldığı için hesabı mecbur işte sorumlu tutuluyor diyor. Yani sorunun kendisini cevap olarak veriyor." (E2)

E2, kitaptaki bu cevapları "zorlama" olarak değerlendirmiştir: *"Ya bazı şeyler aslında şöyle diyeyim, bazı şeyleri tam olarak açıklamıyoruz. Ya da ya bunun bir sıkıntısı yok zaten. Bütün inanç sistemlerinde ya da yapılan bütün çalışmalarda işin içerisine brüt fact (hakikat) girdiği kısımlar oluyor. Bunların hiçbir sıkıntısı yok. Ama bunu açıklanabilir bir şeymiş gibi… Aynen zorlama bir cevap veriyor yani." (E2)*

E2, inanç konusunda her konuyu izah edemeyeceğimizi ve bunun bir iman meselesi olduğunu ifade etmesi de dikkate değerdir: *"Biz bazen şey olarak düşünüyoruz. Eğer açıklayamazsan insanlar inanmaz. Yani biz açıklayamadığımız biz çok fazla şeye inanıyoruz aslında. Yani insanlara, açıklayamadıkları şeylere de inanabileceklerini anlatmamız gerekiyor. Ya biraz böyle düşünüyorum açıkçası. Bazı şeylerin hani brüt fact olduğunu kabul etmek gerekiyor diye düşünüyorum." (E2)*

3.2.2. Güvenilirlik

Bu alt temada, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabının güvenilirliğine dair fikirleri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların, kitaba ve kitapta kullanılan kaynaklara dair fikirleri tespit edilmiştir:

Katılımcılardan bir kısmı, kitapta ayet ve hadislerin geçmesine vurgu yapmıştır. Konuların izahında bunların delil olarak sunulması, kendilerine güven vermektedir:

"…soruların açıklamalarını hani Kur'an-ı Kerim'den ayetleri getirerek sunuyordu. O hani çok bence konuyu, direkt hani sorunun cevabını oluşturuyordu. Yani bu dikkatimi çekmişti. O yüzden yani yeterli olduğunu düşünüyorum." (K7)

"…bazı ayetleri koymuş olması yani çoğunlukla ayetlere aşina olan bir insan olarak o ayetin orada kullanılmış olması hoşuma gitti. Ayet konusunda yeterliydi örneğin fena değildi." (K8)

Buna karşın K10 ise daha fazla ayet örneği beklemiştir: *"Ne bileyim daha fazla ayetle falan desteklenebilirdi."(K10)*

Katılımcılardan K1 ise kitapta geçen hadisler noktasında güven problemi olduğunu ifade etmiştir: *"Bir hadis görüyorum onun kesin doğruluğundan nasıl emin olabilirim? Kaynağa nasıl güvenebilirim, onun doğruluğuna nasıl ulaşabilirim? Bundan bahsedebilir bence." (K1)*

K1, kitapta geçen hadislerin kaynağının belirtilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Kendisinin dikkatini çeken noktalardan biri de "İslam alimleri" ibaresidir. Bu ibare K1'de, kaynağa güven noktasında soru işareti oluşturmuştur:

> *"…Bir şekilde neyi nasıl yapacağını söylüyor işte İslam alimlerinin çoğuna göre işte de hadislere göre ama bunun kesin doğruluğunu nasıl araştırabilirim, bundan falan bahsedilmemiş. Ben buna dikkat etmiştim çünkü zaten daha önce de aklımda olan bir soruydu bu. Hani nasıl bunun doğruluğundan emin olabilirim? Hani neye göre işte profesörlere göre İslam alimlerine göre evet doğru olabilir. Ama nasıl bir yer kim söylüyor belki isim verilebilir diye düşündüm. Evet öyle doğru belki ama gidip işte oradan bakılabilir mi?" (K1)*

Delillerin Kur'an ve hadislere dayalı olması, E2'ye göre inanç problemleri olanlar açısından kitabı yetersiz ve anlamsız kılmaktadır:

> *"Kuran'ın Allah'ın kitabı olduğunu düşünmeye başladığınız an onun içerisindeki şeyleri de artık kabul ediyorsunuz. Ancak Kuran'ın Allah kitabı olup olmadığını düşünmeye başladığınız zaman işte o arada sizin biraz daha dışarıdan bir cevap bulmanız gerekebiliyor. Dışarıdan bir noktaya çıktığınız zaman bunları farklı noktalardan gözetlediğiniz an bu soruların işte bu cevapların anlamı kalmayabilir. Bu bağlamda kitabın üslubu da biraz dediğim gibi kendi içerisinden. Daha çok cevaplamaya çalışıyor bir sistem içerisinden. Adam gelip meleklerin olması bana çok saçma geliyor, işte ruh neymiş, ben göremiyorum ruhu dediğin zaman işte ona Kur'an'da ruh geçiyor dediğin zaman tamam kardeşim diyor." (E2)*

3.2.3. Güncellik

Bu alt temada, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabının güncelliğiyle alakalı görüşleri analiz edilmiştir. Bu kapsamda katılımcılara, "Kitabın içeriği, güncel inanç problemlerine uygun mu?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların konuyla ilgili yorumları şu şekildedir:

> *"Bence kitabın içeriği güncel inanç problemlerine uygun değil ya… Mesela işte miras konusu falan çok dile getirmiyor. Evrim teorisinden bahsedebilirdi, evrenin oluşumu Big Bang'den bahsedebilirdi diye düşünüyorum. Bunu inançla Allah'ın yaratmasıyla bağdaştırmak, hem Kur'an'la bu düşünceler*

ters düşüyor mu ya da işte bunlar bizim inancımıza katkı sağlayabilir mi ya da zarar verebilir mi? Bu tarz bir şeylerin olması gerektiğini düşündüm ben açıkçası. Çünkü çok hani temel bir kitap olduğu için ve gençlere yönelik olduğu iddia edilen bir kitap. Bunun bunların içerisinde olması gerektiğini düşünüyorum ben." (K1)

Katılımcılardan K7, kitapta güncel konulara rastladığını ifade etmekle beraber eksik kaldığını düşündüğü konuları da eklemiştir:

"Aslında güncel olan konuları tekrar hatırlattı… Bu reenkarnasyon konusu ya da kader konusu yani daha açıklığa ulaştı aslında zihnimde. Çünkü bazen insanın kafasına vesvese olarak takılabiliyor. O yüzden hani tekrar tekrar dönmekte bence fayda var. Belki de hani ateizme deizme ilgili daha geniş bir kapsam verebilirlerdi. Çünkü hani şu anda güncel konular bu. Ateizm ve deizme günümüzde gençler neden yöneliyor bir de sebepleri üzerine bir şey olabilirdi. Eğitim sisteminin yanlışlığından mı yoksa ailedeki iletişim sorunundan dolayı mı hani bunlara doğru daha çok yönelim var? Yoksa teknolojiyi doğru kullanamadığımız için mi?" (K7)

K3 kitapta güncel inanç problemlerine rastlamıştır ve bu konuda kitabı yeterli bulmaktadır:

"Hocam bence bahsediyordu. Çünkü hatta bu Allah'a inanmak kısmında ateizm deizm tarzı o inançlara da yer vermiş. Hani bir nevi onlara da bir açıklama yapılmış, orada değinilmiş o kısımlara da zaten. Hani genel olarak inanmama şeyleri genelde bir yaratıcıya inanıp ya da peygamberlere inanmama gibi şeyleri olduğu için. Ben içinde kapsadığını düşünüyorum." (K3)

K4 de kitabı güncel inanç problemlerine uygun bulmaktadır. Ancak bazı konuların yetersiz kaldığı kanaatindedir:

"…içeriği de bence güncel problemlere uygun hani benim kendi kardeşim de var onun da kafasını kurcalayan soruların cevapları bile burada var bence. Deizmi de gayet güzel açıklamış aslında kitap hani bunu oradan anlatabilirim ama diğer ateizm olsun ya da spritüalizm olsun o gibi konulara cevap veren net bir soru yok yani deizm üzerinde sadece belli başlı bir duruş olmuş." (K4)

"Kitapta, günlük hayatımda da çok düşündüğüm yeri geldiğinde kafamın karıştığı konu kader ve kaza kavramları… Hani günlük hayatında sürekli babama soruyordum kafama takıldığında. Anlatıyordu açıklıyordu ama yine de aklıma yatmayan bazı şeyler oluyordu. Kitapta açıklamış kavramını olsun örnek vermişti bu evlilikle alakalı veyahut da her şeyi böyle biz hatalarımız olmamıza rağmen kazaya kadere bağlayıp Allah'a atmamamız gerektiğini falan anlatıyordu. Orayı okuyunca böyle bir şeyler oturdu." (K5)

Katılımcılardan K5 günlük hayatta zihnini meşgul eden soruların cevabını, kitapta bulduğunu söylemiştir. Ancak kitabı okuyacak diğer gençleri de düşündüğünde, soruların güncele uygun olmadığını da eklemiştir:

> *"Günümüzdeki gençlerin sorduğu sorulardan çok hani şey olmamış…Birazcık böyle güncel örneklerle pekiştirip basıma yeniden sürerlerse belki daha farklı olacak… Hele de Z kuşağı bu yeni yeni şeyler teoriler çıktıkça aklına sorular geliyor. Ben mesela sürekli sözler köşkünü izleyen biriyim oradaki gençlerin öyle farklı soruları var ki onları sormak yerine aynı şeyi sormuş. Kader nedir? Tamam bunlar da sorulsun ama onların sorularına yönelik eğer bir kitap hazırlansaydı eminim çok kişiye hitap ederdi. KYK öğrencilerinden değil de daha çok böyle Youtube'daki soruları alıp da yazılsaymış daha iyi olurdu. Amentünün açıklamasını yeni nesil soruyla yapsaydı daha güzel olurdu." (K5)*

K5 kitabı gerek içerisindeki sorular gerekse bu sorulara verilen yanıtlar açısından basmakalıp bulmaktadır. Ona göre bu konu kitabın güncelliğine zarar vermektedir. K5, gerek sorularda gerekse kullanılan örneklerde revizyona gidilmesi taraftarıdır:

> *"İşte peygamber efendimizin mesela 4 eşlilik falan… Sürekli aynı şeyleri söylemiş bunu zaten insanlar biliyor ve tatmin olmadığı için belki de farklı bir dine kaynak ihtiyacı duyuyor. Kalem ve örneklerinden ziyade uzaydan artık biz böyle bilimsel işte astronomiyle alakalı şeylerden örmek beklerken tahtaya işte bir hayvan çizildi, bu kendi kendine mi çizildi işte…Bunlar artık sıkıldığımız cevaplar daha böyle geniş artık cidden dünya dışı uzaydan insanlar örnek veriyor hani nasıl oluştuğunu bunlardan…" (K5)*

K5, güncel meselelerden birinin de LGBT olduğunu ve buna dair bir şey göremediğini de ifade etmiştir: *"Şey geldi aklıma şimdi günümüzde şey çıktı bu LGBT. Ya onunla alakalı bence aşırı fazla şey var. Dün mesela kızlarla oturduk diyor ki bana mesela sağlık problemi diyor işte hani kızda ya da erkekte bir bilimsel sağlık problemi. Yok dedim öyle bir şey yok ya." (K5)*

LGBT ile ilgili cevap arayışında olan katılımcılardan biri de K1'dir. Psikoloji öğrencisi olan K1 bu konunun, bir Müslüman olarak kendisini meslek hayatında zorlayacağını da eklemiştir:

> *"Şimdi ben buna biraz şey olarak da bakmak zorunda hissediyorum kendimi. Meslekî açıdan da bakmak zorunda hissediyorum. Şimdi psikoloji okuyorum bana böyle bir insan illaki gelecek ve ben ne diyeceğim yani hani ben kusura bakmayın sizi alamam gibi bir yorum yapamam ki. Bazıları da sağlık problemi gerçekten. Bazen iki cinsel organa sahip olan kişiler olabiliyor bu da Allah'tan gelen bir şey. Bu da LGBT dediğin şeylerin içerisinde var. Çok*

karışık bir konu benim için de öyle hani sürekli bir kafamda oturtamadığım noktaları var bu yönden var." (K1)

Yine K12, inanç problemleri olan gençlerin, dinin daha çok sosyal hayatla ilgili hükümlerine eleştiri getirdiğini ifade ederek bu konuda kitapta yeterli açıklama olmadığını söylemiştir: *"Genelde mesela ateist ya da İslam karşıtı bir insanın genelde işte belli soruları vardır ya işte mesela 4 eşli evlilik ya da terörizm ya da ne bileyim daha hani böyle hep atladıkları bazı sorular var belki onları da içine alan bir kitap onları daha çok…" (K12)* Bu konuda E1 de benzer fikirlere sahiptir:

"Biraz daha sosyal hayattan İslam'a gelen eleştirilerden genelde hani ateistlerin çok sorduğu sorulardan mesela ayetlerle cevaplanması gerektiğini düşünmüştüm. Çünkü genel bir kalıplaşmış şeyler sorular var. Ateist ve deist arkadaşlarım da var hep bana aynı soruları soruyorlardı. Kitapta mesela onların sorularının da cevapları olabileceğini düşünüyorum işte. Yine peygamberimizle ilgili hani hem çok eşlilik hem de sanırım küçük yaşta eş olması yani şu anki sosyal hayata göre çok küçük yaş oluyor. O yüzden o sorunun ya o ayetin bir şekilde cevabını istiyorlardı. Öyle şeylerin cevabı da olsaydı en azından Müslümanların değil de daha çok ateistlerin ve deistlerin de ilgisini çekebilir diye düşünüyorum." (E1)

E2'ye göre sorular günümüz gençlerinin sorularına uygun değildir: *"Ama yani ben mutlaka düşünüyorum ki, eğer bu sorular gençlere sorulmuş ve onlardan gelen soruları da böyle ciddi bir kıyım yapılmadan kullanılarak kitaba aktarılmış olsaydı…"* Kendisi bu şüphesini, kitapta bulamadığı sorularla açıklamıştır:

"*…örneğin şöyle bir soru gelirdi, Hz. Âdem evrimleşerek yaratılmış olamaz mı diye. Çünkü bu tür bir soru, şu anda dışarıda çok popüler bir soru. Biraz daha hatta böyle imam hatip ve ilahiyat camiasının dışında kalan dindar insanlar arasında ciddi anlamda popüler bir soru… Yani bugünün bir gencinin işte biyolojik determinizm diye bir şeyin çıktığı yerde, kader ve inanca dair daha derinden, kader ve iradeye dair daha derinden sorular sorması bence çok daha muhtemeldi. Yani bunları görmüyor oluşumuz biraz açıkçası bu sorular acaba gençlerin mi diye düşünürdü bana." (E2)*

Gençler arasında günümüzde tartışılan konulardan biri de Peygamberimizin evlilikleridir. Bu konu İslam'ın evliliğe bakışı ve bu konuda getirdiği hükümler bağlamında gençlerce tartışılmaktadır. E2 de bunun topluma ve gençlere etkisini örneklendirmiştir:

"Yani birçok insan ateist deist oluyor ama işte bunların bu insanların sadece inanç sisteminden dolayı değil. Mesela bakıyor fıkhî konularda kendisine absürt gelen bir durumla örnekle karşılaştığı zaman bu da kendisini inançsızlığa itebiliyor. Resulullah'ın Hz. Aişe ile küçük yaşta evlenmesine dair… Bu bağlamda mesela o örneğin Resulullah'ın Hz. Aişe ile evlenmesi

mevzusu neden bu kitabın işte peygamberlere iman kısmında yok diye düşünmüştüm." (E2)

Yine "İslam ve Kadın" temalı tartışmalar da gençler arasında yaygındır: *"Ondan sonra kadınlara dair hadislerden ötürü vesaire bunlardan ötürü. Ve insanlar şey yapabiliyor." (E2)*

E2'ye göre yapay zekâ gelişmeleri, kader ve irade meselelerine de güncel bir bakış açısıyla yaklaşılmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla soruların da güncel örneklerle yanıtlanması gerekmektedir: *"Şu anda mesela bu yapay zekâ teknolojilerinin biraz gittikçe popüler olmasıyla beraber insanların zihninde…İnsanın bir varlık olarak ne olduğu ve bir bilinç problemi ortaya çıkmaya başlıyor yavaş yavaş insanların zihninde. İşte bir insan tarafından üretilen bir şeyin bir bilince sahip olup olamayacağı bu durumda insanın ne olacağı… Yani bunlar da aslında gençlerin zihninde, ciddi anlamda yer eden şeyler…" (E2)*

İrade konusunun gençler için önemli olduğu anlaşılmaktadır. Kendi hayatının ve kararlarının ne kadarı üzerinde söz sahibi olduğu, sorumluluklarının ve haklarının nerede başlayıp nerede bittiği onlar için önemli görülmektedir. Bu konular geçmişten beri Müslümanlarca tartışılmaktadır. Ancak gençler bu mevzularda, güncel gelişmelerle beraber yeni sorularla da karşı karşıya kalmış görünmektedir:

"Gerçekleştirilen gelişmelerin vesaire ciddi anlamda bilinç ve irade mevzusuna etkisi olduğunu düşünüyorum. Kitapta mesela iradenin tam olarak nerede açığa çıktığı bence tam olarak ifade edilmiyor. Yani irade bir iradeden bahsediyoruz da insanın iradesi ne kadar yerde ne kadar şeye etkili. Çok çok çok küçük böyle var olan bizim belki göremeyeceğimiz ama var o var olmaya devam eden mi bir iradeden söz ediyoruz? Yoksa hakikaten işte tam bir takım sosyal etkenlere maruz kalsak da nihayetinde her şeyde bizim karar verdiğimiz bir iradeden mi bahsediyoruz buna dair bir açıklama, hani bir kısımda açıklanmaya çalışılmış. Orada da bizim irademizin olayları ne kadar etkisi olduğundan bence bahsedilmemiş. Çünkü mesela şöyle şeyler de var, hani bu kitapta sadece işte doğduğun yerden ötürü ortaya çıkan farklı durumlar vesaire, bunlar iradenin dışıdır ama sen bu durumların içerisinde kendi iradenle ama bugün şey deniyor. Örneğin DNA'nın değişmesiyle insanın kişilik özellikleri değişebiliyor, işte belli bir DNA tipine sahip olan insanların daha öfkeli olduğu, farklı DNA tipine sahip olan insanların daha halim selim insanlar olduğu tespit ediliyor. Yani durum buyken şimdi aynı iki durum karşısında öfkelenen ve öfkelenmeyen insanın bu davranışının ne kadarı iradesinden geliyor ne kadarı DNA'sından geliyor? (E2)

E2'ye göre, kitapta yer alması gereken güncel meselelerden bir diğeri de Allah'ın yaratma sıfatıdır. Ona göre bu konu kitapta yer almalı ve güncel bilimsel gelişmeler de dikkate alınarak yeniden değerlendirilmelidir:

> *"Ya işte mesela şey fikri vardır biliyorsunuz hani bu sivrisineğin yaratılması, örnek verilmesi örneği, evet şeylerle Allah'ın yaratıcılık sıfatına vurgu yapılması. Ha şey diyorlar genellikle işte insan bugüne kadar biz işte Allah'ın yarattığı bir organı yapmaktan çok uzakta gibisinden şeyler geçiyordu… Ama yani ya bugün günümüze baktığımızda mesela şu anda insandaki sinir sisteminden çok daha iyi sinirsel iletime sahip sinirsel yapılar kurulabiliyor ya da işte daha gelişmiş sinir yönetimine sahip vesaire üretilebiliyor. Yani bunun gibi yaratıma dair soruların da gelmesi daha beklenir olurdu açıkçası." (E2)*

Günümüz gençleri arasında yaygın tartışmalardan biri de din-bilim ilişkisidir. Bu tartışma, "Din ve bilim birbiriyle çatışır mı, din ilerlemeye engel midir?", soruları etrafında dönmektedir. E2, güncel bir mesele olması hasebiyle bu konunun da kitapta olması gerektiğine vurgu yapmaktadır:

> *"…Aslında yeni bir soru olmamakla birlikte şu anda da insanların zihninde yer eden bir soru. Tanzimat'tan bu yana, dinin terakkiye mâni olup olmadığı…Yani bugün sekülerleşmenin ya da dinden uzaklaşmanın sebeplerinden birisine baktığımız zaman insanlar bakıyor, bir topluluk var ve bu topluluk dünya menfaatlerinden işte gittikçe uzaklaşıyor. Ekonomisi düşüyor. Teknolojik anlamda birçok şeyden geri kalıyor. Diğer toplumların tahakkümüne giriyor. Ve neden böyle oluyor diye sorulduğu zaman karşılarına çıkan ilk ve en belirgin şey bu toplumların inanç biçimi, dinî yapılanması vesaire oluyor. Az önce sorduğum soru oluşuyor, din terakkiye mâni oluyor mu? Bu örneklerle de sorulabilecek bir soru işte bugün." (E2)*

Katılımcılar içerisinde kitabı güncel meseleler uygun bulanlar da olmuştur:

> *"Bu kitapta daha çok gündelik çok fazla sorulan sorulardan oluşturulmuş gibi geldi. O yüzden benim de işte arkadaşlarımdan sosyal medyadan ya da kendim olarak sürekli sorduğum sorulardı. Böyle günümüzde yani gençlerin imanla ilgili aklına gelen sorular gibi. Yani genel dediğim gibi güncel, herkesin aklına gelen sorular." (K8)*

K8, günümüz inanç problemlerinin deizm, ateizm gibi akımlara indirgenmemesi gerektiğinin de farkındadır: *"İnanç problemini direkt deizme ateizme indirgememek gerekiyor bence. Böyle direkt Müslümanım ben ama şu soruda kafama takılıyor diyen insanlar da çoğunlukta. Ve deistler ve veya ateistlere yönelik Müslüman olup Müslüman kalmak isteyen ama kafasında soru olan insanları es geçmemeliyiz." (K8)*

K9 da kitabı güncellik açısından değerlendirmiş ve yeni nesil soruların mevcut olduğunu ifade etmiştir: *"Sorular gerçekten hani aklınıza gelebilecek türden sorulardı yeni neslin soruları yeni neslin hani böyle zihin yapısını çok güzel ifade ediyordu bence." (K9)*

K10 ve K11 de farklı inanç biçimlerinden bahsetmesinin kitabı güncel kıldığını ve açıklamaların kendileri için yeterli olduğunu söylemektedir:

> *"Bence uygun çünkü hani onları da açık ve birçok hani inanç biçimini açıklamış hani deizm ateizmi onların hepsinden açıklamış mantığını da açıklamış neden onlara yöneldiğini falan ya benim için yeterliydi." (K10)*

> *"Bence güncel meseleler var. Yani orada ateizm agnostisizm olsun deizm olsun. Bunları içine düştükleri çelişkileri zaten belirtiyordu yani. Ama bence çoğu zaten bu tepkilerin farkında olarak da bu şekilde hâlâ böyle olmaya devam ediyorlar. Onu bilemeyeceğim. Yani ben zaten o şekilde olduğunu düşündüğüm için yeterli geldi. Yani güncel olarak onların çürütüldüğünü gördüm kitapta. Yani dediğim gibi o zaten hani hap bir kitap sanırım. Bu amaçlanmış biraz." (K11)*

K11, kitapta dikkatini çeken güncel meselelere ise şu örnekleri vermiştir: *"Yani Allah'a teslim olmak, ondan sonra Kuran'ın tahrif olmadan bu zamana kadar gelmiş olması, hadislerin gelmiş olması. Ondan sonra Allah'ın mutlak varlığına bir türlü hani akıl erdirememelerin niye bir yaratıcının olması gerektiği…Ondan sonra belki hani Kuran'ın tahrif edilmeden gelmesi hakkında daha ayrıntılı cevap verebilirdi." (K11)*

K9 ve K13, kitapta yer alan "Dinden Çıkaran Sözler" adlı bölümün güncele çok uygun olduğunu ifade etmişlerdir:

> *"Dinden çıkaran sözler bölümünde bayağı şey oldum şaşırdım. İşte bilmiyordum hani şu söz dinden çıkarıyor. Mesela hani günlükte gündelik hayatta benim de ailemin ve çevremin de çok kullandığı sözler mesela. Halbuki kullanmamız gerekiyormuş, bunu bilmiyordum. Tabii okuyunca şaşırmadım değil." Yok yine sorular yani hep duyduğum şeylerdi. Hani çevremden kulağımla duyduğum, genelde öyle sorular yani. (K13)*

> *"…günlük olarak kullandığımız sözlerin imanî yönde zedeleyici yanları da oluyormuş bunları bu kadar bilmiyordum açıkçası. Hani dikkat etmiyordum belki de bu konuda daha çok ayrıntılı araştırmam yapmam gerektiğini hissettim." (K9)*

Gençlerin bu ifadelerinden, güncel inanç meselelerinin günümüzde daha geniş bir perspektifle ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Nitekim gençler, popüler olan konuların dinî yönden de izahına ihtiyaç duymaktadır.

3.2.4. Gelişim Dönemine Uygunluk

Bu alt temada, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabının gelişim dönemine uygunluğu ile ilgili görüşleri incelenmiştir. Bu kapsamda, kitabın gençlik dönemine uygunluğu katılımcıların yorumları bağlamında ele alınmıştır.

Kitap, daha önce de ifade edildiği üzere KYK'da kalan üniversite öğrencilerinin soruları çerçevesinde hazırlanmıştır. K9 bu detayı hatırlatarak; kitabın, gençlerin aklına gelebilecek sorulardan oluştuğuna dikkat çekmiştir: *"...hani gençlerin aklına gelebilecek zaten gençlerin sorduğu sorular olduğu için konusu gayet güzeldi." (K9)*

K13'ün kitabı gençler için uygun bulmasının nedeni ise kitapta kullanılan dil ve üsluptur: *"...cümleleri gayet açıklayıcı, hani bizim anlayacağımız hani gençlerin mesela anlayacağı türden anlayacağı dilden gayet güzel açıklanmış, bana göre yeterli." (K13)*

K5 de kitabın yazılış amacına vurgu yapmış ve kitabın gençler için uygun olmakla beraber eksik kaldığının altını çizmiştir: *"...kitap tam gençlere uygun yazılmış ama bunu daha iyi yazarlarsa bence çok sorun kalmaz, daha iyi olur..." (K5)*

Katılımcılardan K8 ise kitabın gençlik dönemi için uygun olmadığı kanaatindedir: *"...Yani ortaokul ilkokul yıllarıma götürdü bu kitap beni. Sürekli o yıllardaki sorular ve cevap varmış gibi hissettirdi."* Kendisi, kitabın bir genç olarak kendisine hitap etmediğini düşünmektedir. Bunun nedenini ise şu şekilde izah etmektedir:

> *"Bence biraz daha derinlikli olması lazımdı. Yani yaşımın farkında olunduğunu ya da işte ne bileyim genç olarak fark edildiğimi hissettirmedi bu kitap bana. Böyle işte yazdık siz de okuyabilirsiniz ama böyle ne bileyim gerçekten ilkokul ortaokul yıllarıma götürdü ya öyle söyleyebilirim. O yıllarda sorduğum sorular, o yıllarda aldığımız cevaplar...Evet yani imam hatip ortaokul ve liseden mezun olmuş biri olarak da bunu söylüyor olabilirim orası farklı ama." (K8)*

E2 de bu konuda benzer düşüncelere sahiptir. Kendisi, kitapta yer alan soruların gençlerin sorularıyla ilgili olmadığını ifade etmiştir:

> *"...Önsöz kısmında şey yazıyordu işte kitap KYK yurdunda kalan öğrencilerden vesaire öğrencilerin sorduğu sorulardan mürekkeptir*

gibisinden bir ifade vardı. Yani KYK yurdunda da üniversite öğrencileri kaldığı için üniversite öğrencilerinin çok sormayacağı sorular olduğunu düşündüm. Yani birincisi gençlerin sorularıyla çok alakalı olduğunu düşünmüyorum o soruların. İkincisi de açıkçası bilmiyorum MEB'in kitapları nasıl da ben açık öğretimde okumuştum. Birinci sınıf hariç açık öğretimdeki Din Kültürü kitaplarında gayet rahatlıkla bulabileceğiniz şeyler burada gençlerin soruları olarak anlatılmış." (E2)

E2, yaptığı bu tespitlerin ardından kitabın ortaokul ve lise öğrencileri için daha uygun olabileceğini söylemiştir:

"Çünkü burada kitapta açıklanan şeyler dediğim gibi, birçoğu işte lisede din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde vesaire anlatılan, açıklanan, cevabı zaten verilmiş olan, insanların hiç duymadığı şeyler olmuyor yani. Ama mesela düzey dersiniz, üniversite gençliği değil de daha çok o zaman lise, lisenin başları ve ortaokul sonları diyebilirim. Hani o dönemdeki bir öğrencinin sorabileceği sorular olabilir. Ki ben de hani ortaokul, orta sonlarda hani lisenin başlarında okuduğum kitaplar gene bu ayarlarda kitaplar oluyordu ve okuduğunuzda gene ilginizi çeken kısımlar olabiliyor. O yaşlarda daha yeni tanışmışsınız falan. Bana şu an biraz sıkıcı gelmesi muhtemelen hani daha önceden birçok şey de okuduğum için oluyor da." (E2)

Kitabın gençlik dönemine uygunluğu konusunda değerlendirme yapan katılımcılardan bir diğeri de K12'dir. Kendisi, kitabı gençlik döneminin karakteristik özelliklerini de dikkate alarak okuduğunu özellikle ifade etmiştir: *"…hani şimdi şöyle düşündüm işte gençlere hitap eden bir kitap olduğu için… yani biraz da şey gözüyle okumaya çalıştım hani mesela bazen gençler şey yapar ya eee inat, yani ya da hani karşı çıkmaya çalışır ya… biraz da hani acaba buna ters düşsem bu beni ikna eder miydi gözüyle okumaya çalıştım." (K12)*

K12 bu bakış açısıyla yaptığı okuma sonucunda şu fikre ulaşmıştır: *"Yani bence çok genel hani cümleler de çok genel. Biraz daha gençlerin daha böyle nokta atışı sorularına biraz daha inebilir. Belki daha uçuk sorulara diyeyim hani mesela." (K12)*

K9, inançla ilgili konuların gençlere aktarımı noktasında bir tavsiyede bulunmuştur: *"Yani şöyle bence hikâye üzerinden öğretilse belki çok daha iyi olur hani bir roman bir kişi üzerinden anlatılsa daha etkileyici olabilir. Çünkü gençler roman tarzından çok daha iyi anlıyor." (K9)*

3.2.5. Okuyucuya Katkıları

Bu alt temada, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabın katılımcı okuyuculara katkısı incelenmiştir. Bu kapsamda katılımcılara, "Bu kitabı iyi ki okudum dediniz mi? Neden?", "Kitapta dikkatinizi en çok çeken içerik ne oldu?", "Kitap merak duygunuzu uyandıran, düşündürücü ögeler içeriyor mu?" soruları yöneltilmiştir.

Katılımcıların kitabın kendilerine katkısı ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

> *"Hocam ben okuduğuma pişman değilim. Hatta bunu biraz böyle hızlı okumak zorunda kaldım ama tekrar üzerinden geçip daha ayrıntılı notlar almayı düşünüyorum. Hani sadece inanıyorum deyip geçiyorum hani bunun araştırmasını yapmıyorum neden inanıyorum bilmiyorum. Anne babam Müslüman diye ben de oldum gibi bir şey. Genel olarak bizler de onlar ne yapıyorsa biz de aynısını hani biraz robot gibiyiz. Bunu okumam benim için katkı sağladı. Yani benim de aklıma takılan belki birkaç soru vardı mutlaka düşündüğüm sorular varmıştır onlara da cevap bulmuş oldum. Yani ben de daha pekiştirmiş oldum ya da eksik olduğum yanları bu kitapla tamamladım. Bence okuduğum için mutluyum yani güzeldi." (K3)*

Katılımcılardan K12 ve K13, kitap sayesinde yeni şeyler öğrendiğini söylemişlerdir:

> *"…yeni şeyler öğrendim o yüzden güzel bir kitaptı. Daha önce duymadığım ve okuyunca böyle dediğim şeyler oldu. Mesela bir tanesi şeydi yani hiç bunun üzerine düşünmemiştim o şekilde söyleyeyim; şey diyordu Allah mucizeleri o kavmin özelliğine göre gönderir mesela Mısır'da sihirbazlık çok gelişmişti o yüzden Hz. Musa'ya da sihirbazlarla ilgili Hz. İsa'nın kavmi tıpla çok ilgiliydi işte ölü diriltme vesaire. Peygamberimiz devrinde de şey söz sanatı çok gelişmişti ve Kur'an en büyük mucize mesela evet bunu duymuştum biliyordum ama hiç söz sanatından dolayı hani o kavmin özelliğiyle ilgili bağlantı kurmamıştım." (K12)*

> *"Dinden çıkaran sözler bölümünde bayağı şaşırdım. İşte bilmiyordum hani şu söz dinden çıkarıyor. Gündelik hayatta benim de ailemin ve çevremin de çok kullandığı sözler mesela. Halbuki kullanmamız gerekiyormuş, bunu bilmiyordum. Böyle şeylerin daha da çoğalması gerekiyor daha da yayılması gerekiyor öğrencilere, gençlere." (K13)*

K2, kitap sayesinde eski bilgilerinin de üzerinden tekrar geçtiğini ifade etmiştir: *"Aslında biraz benim bilgim vardı önceki senelerde yani okuduğum kadarıyla falan tekrar böyle bir tur daha geçti mesela bildiklerimin üzerinden." (K2)*

K13 de benzer bir katkıdan bahsetmiştir: *"Unuttuğum şeyler olmuş bunları tekrar okuyup öğrenmiş oldum anlamış oldum." (K13)*

K7, kitabın kendisi için bir hatırlatıcı olduğunu ifade etmiştir:

> *"Ben iyi ki okudum diyorum açıkçası çünkü bu kitap hani bir hatırlatıcı gibi bir şey oldu benim için. Güncel sorunlarıma da yani cevap olduğunu düşünüyorum o yüzden ya bence iyi ki okumuşum. Aslında güncel olan konuları tekrar hatırlattı. Dediğim gibi hani bu reenkarnasyon konusu ya da kader konusu yani daha açıklığa ulaştı aslında zihnimde. Çünkü bazen insanın kafasına vesvese olarak takılabiliyor. O yüzden hani tekrar tekrar dönmekte bence fayda var." (K7)*

K9 ve K10 genel olarak inanç konusunda araştırma yapmaları gerektiğini fark etmişler ve bunu kitabın bir katsı olarak değerlendirmişlerdir:

> *"Biraz daha araştırmam gerektiğini ve bilinçlenmem gerektiğini fark ettim. Günlük olarak kullandığımız sözlerin imanî yönde zedeleyici yanları da oluyormuş bunları bu kadar bilmiyordum açıkçası hani dikkat etmiyordum. Belki de bu konuda daha çok ayrıntılı araştırmam yapmam gerektiğini hissettim." (K9)*

> *"Bu konular üzerinde biraz daha hani üstüne düşmemiz gerekiyormuş onu fark ettim. Biraz yani tam olarak öyle değil de hani çoğunluk olarak öyleyiz. İnanıyoruz diyoruz ama işin neyi neden inanıyorum kısmı biraz boş kalıyor gibi. Herkeste değildir belki ama birçok kişi de böyle maalesef. O yüzden de araştırıp biraz öğrenmek gerekiyor aslında." (K10)*

K4 ise kader konusundaki eksik bilgilerini kitap sayesinde fark etmiştir: *"...kader ve kaza konusuna biraz daha yönelmem gerektiğini fark ettim açıkçası çünkü kader ve kaza konusu gerçekten büyük ve kapsamlı konu bence. Bu kitaptaki sorular evet gerçekten bazı kısımlarla cevap veriyor ama bizim bu cevapların yanı sıra başka cevaplarına da erişmeniz gerekiyor diye düşünüyorum." (K4)*

K6 ise; *"Yani bilmediğim şeyler olduğunu fark ettim. Resul-nebi arasındaki farkı bilmiyordum bende kitabın açıkçası ehli sünnet kavramını öğrendim kitaptan..." (K6)* ifadelerini kullanmıştır.

Katılımcılardan K3 ve K5 ise aklına takılan fakat cevaplayamadığı soruların yanıtını kitapta bulduklarını ifade etmişlerdir:

"Ben de böyle bazen hani çevremden arkadaşlarımdan böyle sorular falan alıyorum ama hani yeterli olmadığım için nasıl cevap vereceğimi bilmiyordum. Bana neden sorduklarını bilmiyorum ama buna böyle adam akıllı bir cevap verememiştim yani ama bundan sonra buradan faydalanabilirim." (K3)

"Benim de kafamda böyle oturtamadığım hani cevabını aradığım sorular vardı onları okudum. Kendimi ya okurken böyle tam dinî açılardan ne eksik ne olması gerekiyordu böyle hem soru sorup hem eksiklerini bulmaya çalışırken keyif aldım açıkçası. Ya memnun oldum bu kitap girdi dolabıma. O konuda memnunum daha böyle aklımda olan bir soruların cevaplarını oturttum yani…" (K5)

K5 bununla beraber ifadelerinde şu cümlelere de yer vermiştir: *"Belki bilmediğim birkaç bir şey öğretti o kadar. Onun harici baştan sona bence değişikliği hak eden bir kitap." (K5)*

E1, kitapla ilgili beklentisinin yüksek olmadığını ve bu nedenle okuduğuna da pişman olmadığını ifade etmiştir:

"Yani benim hoşuma gitti kitap. Hani basit bir kitap olduğunu anladım biraz. Çünkü ilk de içine bakmıştım hani yani şöyle kısaca bir göz gezdirdim. Zaten fontları büyük hani başlıkları büyük ve kısa cevaplar vardı. O yönden cevaplar yani benim de bazı böyle aklıma arada bir takıma soruları sorulmuş ve cevaplanmış önden. Çok şey yapmadım pişman olmadım okuduğum için. Burada hani gördüğüm bazı hani kitapta gördüğüm bazı sorular vardı o soruları da ben bazen aklıma geliyor böyle bir anda sonra araştırırım diyorum ama unutuyorum. İşte burada tekrar görünce tekrar okuduğum şeyler oldu, yani hani tekrar baktım o yönden yararlı oldu. Evet hani bu kadar geniş kapsamlı bakmamıştım." (E1)

Katılımcılardan bir kısmı ise kitabın katkısı noktasında olumsuz kanaattedirler. K8 kitabın kendisine yeni bir şey öğretmemesinden şikayet etmiştir: *"Ben iyi ki demedim açıkçası. Size katkı sağladığım için mutluyum. Ortaokulda benim için güzel bir seviye okuduktan sonra üniversitede bu kitabı okumak bana açıkçası hiçbir şekilde gelişmediğini ya da kitapların gelişmediğini hissettirdi. Benim özellikle dikkatimi çeken bir bölüm yok… Okurken iyi bir şey söyleyeyim diye çabalama rağmen bana yeni bir şey iyi bir şey vermedi yani." (K8)*

"Kendi kendime okumuş olsaydım bence pişman olabilirdim. Ama şu an öyle değil en azından hani karşılıklı tartışıp… Beni düşündüren şeyler oldu tabii ki ama genel olarak daha önceden düşündüğüm şeyleri tazelemiş oldum. Hani ekstra böyle ilk defa bunu düşündüm dediğim çok şey yoktu." (K1)

Bununla beraber K1, kitabın katkılarından da bahsetmiştir:

> *"Ya bana illaki kattığı şeyler oldu, en azından empati kurmamızı da güçlendirdiğini düşünüyorum ben hani inanmayan bir insan açısından nasıl olurdu diye… Eğer ben inanmayan biri olsaydım bu kitaptan ne arardım ne öğrenmek isterdim, inanan bir insanın da inancını nasıl tatmin edebileceğini… (K1)*

Katılımcılardan K11 ise kitabın kendisine katkısını değerlendirirken çalışma ile ilgili kanaatlerini de ifade etmiştir:

> *"Ben bu konuya daha çok eğilmem gerektiğini biraz düşündüm. Bu konu benim içimde de bir yaraydı hep. Ve bu şekilde çalışmaları yapılması beni mutlu etti. Yani gençlerin isteğine yönelik bu kitabı revize etmek, üzerine çalışmak, bu konular üzerine dert sahibi insanların olması, aktif olunması yani başı boş bırakılmaması. Çünkü karşı taraf gerçekten çok çalışıyor. Bizim gençlerimizin sormadığı soruları onlar soruyorlar. Kuran'ı bizden daha iyi okuyorlar mesela bize bazen şey diyorlar Kuran'da böyle var. Biz ondan haberdar bile değiliz. Bunları kullanıyorlar. Kullanmak için ya da evet kötü bir niyetle baktıkları için sapkınlıkları artıyor. Bu konulara biz de çalışmalıyız. Gençlerimizi de başıboş bırakmamalıyız. Yardımcı olup aşmalıyız. Böyle olduğu için sevindim yani. Allah razı olsun." (K11)*

3.2.6. Tavsiye Niteliği

Bu alt temada, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabı tavsiye edilebilir bulup bulmadıklarına ilişkin görüşleri ele alınmıştır. Bu kapsamda katılımcılara, "Kitabı inanç konusunda soru işareti olan gençlere tavsiye eder misiniz?" sorusu yöneltilmiştir.

K1, kitabı inanç problemleri yaşayan arkadaşlarına tavsiye etmekte çekimser kalmıştır: *"Bir arkadaşımla konuştuk o da deist olduğunu söyledi ve etrafımda çok var işte deist ateist agnostik falan. Çok öyle arkadaşım var ve hani ben biraz çekinirim bu kitabı onlara önerirken."(K1)* Çekimserliğinin nedenini ise şöyle açıklamıştır:

> *"Çünkü daha kötüye gitmesinden korkarım yani. Yeterli olduğunu düşünmüyorum inanmayan bir insan için. Ya zaten inanmıyor. İyice soğumaması daha da uzaklaşmaması açısından hiç bulaşmam yani. Yetersiz olması. Kitabın hani onu tatmin edecek bir şey olduğunu düşünmüyorum. Evet ya çünkü bazıları biraz saldırgan oluyor bu konuda. Hani genellemeyeyim ama bazıları böyle oluyor ve hani daha kötüye gitmesi hoş olmaz diye düşünüyorum." (K1)*

K5 ve K8 de bunu destekler ifadeler kullanmışlardır: *"Sonra iyi ki de ateistim der." (K5)*; *"Evet. Bütün söyleyebilecekleri bu demek ki düşüncesi oluşuyor." (K8)*

K5, kitabın tavsiye edilebilir olmamasının başlıkla ilgili olduğunu da ifade etmiştir. Kendisine göre kitabın başlığı, muhatap kitlesini sınırlamaktadır: *"Ben başlığın inanmayanlar için yeterli olmadığını düşünüyorum. Ben inanıyorum benim neden inandığım ile alakalı bir kitap gibi. İnanmayan bir insana bu başlık olmuyor. Adam inanmıyor zaten niye niçin inanıyorum deyip de bu kitabı okusun? (K5)* Katılımcı, bu konuda bir tavsiyede de bulunmuştur:

> *"Hem inananlar hem inanmayanlar için yazılmış bir kitap olsaydı "neden inanmalıyım" olabilirdi. Tamam inanmıyorum ama inanmam için neden söyleyebilirler. Ama bu ben inanıyorum ve neden inandığımı açıklamış. Adam deist ya da ateist farklı bir din mesela diyecek ki ben bunu niye okuyayım ki inanmıyorum zaten. Bence başlık kitabı sınırlıyor. Mesela ben bir Müslüman olarak neden deistlere hitap eden başlıklı bir kitabı okuyayım? Yazan kişiler hani ne amaçla yazmış Müslümanlara mı hitap ediyor yoksa amaçları cidden bir Müslüman dışı farklı dine mensup olanlara mı hitap ediyor?" (K5)*

K5 ayrıca, kitaptaki pek çok bilginin inanç problemleri yaşayan gençler tarafından bilindiğini iddia etmektedir. Ona göre bu durum da kitabın tavsiye edilmesi noktasında bir eksikliktir:

> "*…zaten bence eminim ateist deist insan buradaki yazılan birçok şeyi biliyor farkında ama oturtamadığı için farklı dinlerde kafasındaki soruların çözümünü bulmaya çalışıyor. Yoksa bunlar onun da aklına gelmeyen sorular değil eminim. Hele de Türkiye'deki gençlerin Müslümanlığı bırakıp da bu dinlere yönelmesi… Çünkü biliyor ki zaten bunu tatmin olmadığı için değiştirmiş. Niye ekstra bir daha bunu okuma gereği duysun ki? Ya o yüzden bence tavsiye edilebilecek bir kitap değil." (K5)*

K13 de bu konuda benzer düşüncelere sahiptir. Ona göre kitabın tavsiye edilebilir olması için daha derin sorulara ve daha felsefî cevaplara ihtiyaç vardır:

> *"…Hani derler ki bunlar zaten hani bizim bildiğimiz şeyler. Hep anlatıldığı için hani şey yapmazlar bunlar bildiğimiz şeyler herkesin bildiği şeyler falan derler yani. Onlar biraz daha dediğim gibi derin düşünüyorlar. Evet çünkü mesela videolarını falan izliyorum, mesela derslerde de oluyor soruyorlardı falan biraz daha böyle felsefi soyut şeylere iniyorlardı. Bu kitap dediğim gibi daha böyle kısa öz olduğu için yüzeysel olduğu için pek de belki de şey olmaz yani. Daha felsefi bir şeyler ister daha derin daha böyle sorgulayıp daha sorgulayıcı daha şeyler ister. (K13)*

Katılımcılardan K3, kitabı tavsiye noktasında şöyle bir ayrım yapmıştır:

> *"…inanan birisi için evet bu kitabı öneririm. Çünkü zaten o da bazı şeyleri oturtmuştur. Sadece birkaç eksiği vardır ve bununla tamamlayabilir. Ama şu noktada önermem hani biraz önce dedik hani ateistlerin soruları daha çok iman üzerine değil farklı sorular üzerine hani eğer o sorular içinse ben bunu bir ateiste önermem tabii ki. Çünkü onun konu eksikliği kafasını karıştıran sorular üzerindedir. Ama onları tamamladıktan sonra belki basit düzeyde bunu oturtmak için okuyabilir." (K3)*

Katılımcılardan E1 de kitabın farklı fikir ve inançta olanlar için yetersiz olduğu kanaatindedir: *"…yani Müslüman olmayan birisine çok da tavsiye edebileceğim bir kitap değil ama yani Müslüman olan bu tarz soruları merak eden kişiye de önerebileceğim bir kitap. Yani özellikle ateist ve deistler için biraz yetersiz kalıyor. İmanla ilgili fikirleri değişebilir ama inancı değişmez." (E1)*

Kitabın ikna edici bulunmaması da tavsiye noktasında katılımcı gençleri durdurmaktadır: *"Ben bu kitabı inanıyorsa arkadaşım Allah'a, ateist deist değilse ben bu kitabı öneririm. Daha çok inananlara... İnanç problemleri olanlara tavsiye edemem. Şey yok o kadar derinlemesine inmemiş çünkü o konularda yani. Biraz daha hemen ikna olacaklarını düşünmüyorum biraz daha ikna edici olması gerekir. Çünkü bu kitap inanıyorum deyip biraz aradaki açıkları kapatmak için." (K6)*

K7, kitabı inanç problemleri yaşayan gençler için başlangıç seviyesinde tavsiye edilebilir bulmaktadır: *"Bence yine ilk aşamada önerilir bir kitap ama sonrasında yine derinleştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Başlangıç aşaması için tavsiye edebilirim. Çünkü hani nerede sorunu var belki bu kitabı okuduktan sonra evet benim sorunum buymuş o zaman bu konuya dair daha derinlemesine bir kitap okuyabileceğim diyebilir. Belki sorun tespiti için olabilir." (K7)* K10 da benzer bir kanaattedir:

> *"…hiç inanmayan birisi için ben biraz yüzeysel buldum. Çünkü hem kısa hem de biraz basit anlatıyor ya hani yüzeysel. Hani biraz bunu okur belki aklında biraz şey olur oturunca daha da ileriye daha ağır bir kitaplara bakar. Şimdi direkt de büyük bir şey verirsek ya da böyle anlatımı daha ağır bir kitap verirsek hani iyice soğuma ihtimali de var. O yüzden hani basit kısa, tavsiye edebilir miyim ederim. Yeterli olmaz zaten muhtemelen. Ama daha da araştırılmasına vesile olur, tamam yeterli değil ama en azından temel sorularına belki basit düzeyde cevap verir sonra genişletilip daha ağır daha geniş kitaplara da bakılabilir." (K10)*

K11 ise ek kitaplarla beraber tavsiye edilebilir bulmaktadır. Katılımcının ifadelerine göre bu kitap; kafa karışıklığı yaşayan, bocalayan, şüpheleri olan gençler için en azından temel düzeyde açıklayıcıdır:

> *"…sadece tek bir kitap önermem ama kesinlikle yani tavsiye edeceğiniz kitaplar arasına girer. Temel açısından, bu konulara ilk ağır kitaplarla başlamadan kendini tatmin edecek en azından inanç konusunda karamsarlığa düşmeden. Çünkü bazı gençlere inanamadığı şüphe duyduğu için karamsarlığa düşüyorlar. En azından o şüphelerle bocalamaktan, biraz yakasını kurtarmış olur." (K11)*

K12 de beraberinde video önerilerinde bulunarak tavsiye edebileceğini söylemiştir:

> *"Öneririm ama birkaç bir şey de eklemek isterim. Ya mesela deizm ateizmin konusunda yine çok genel geldiği için bana ya ben olsam biraz daha bir şeyler, o konuda derinleşmek…Yani genel olarak öneririm. Ama birkaç video da atarım. Şöyle söyleyebilirim başlangıç için yeterli olabilir…" (K12)*

K9 ise tam tersi bir fikirdedir: *"Yani sanırım ilk etapta tavsiye etmezdim." (K9)*

K4 de kitabı inanç ile ilgili ciddi sorunları olanlara öneremeyeceğini söylemiştir:

> *"Eğer ciddi bir durumdaysa yani gerçekten deizm ateizm ya da agnostisizm boyutunda ise ben onlara önermem. Çünkü gerçekten hani sürekli bir ayet ve hadisle açıklanmaya çalışılmış konular. Çünkü inanmayan bir insan hem akla ve mantığa dayalı açıklamalı ister çünkü yani Allah'a inanmıyor ya da peygambere inanmıyor çünkü bu onun aklına ve mantığına yatkın değil ve o da akla ve mantığa yatkın açıklamalar ister fakat burada ayet ve hadislerle desteklenmiş açıklamalar var bu onlar için yeterli gelmeyebilir. Bir de ayrıca hani soruların cevapları kısa ve öz belki daha kapsamlı cevaplara ulaşmak isteyebilir o yüzden daha ciddi boyuttaki bir insana bunu öneremem belki daha da kafası karışır diye." (K4)*

İnanan ancak şüpheleri olan birine ise önerebileceğini de eklemiştir: *"Ama hani kafasını ben gibi kafasını kurcalayan 2-3 soru var diyelim böyle açıklama bulmak istiyor onlara o konuda ona önerebilirim." (K4)*

Katılımcılardan K8, kitabı öneremeyeceğini net biçimde ifade etmiştir. Kendisine göre kitap, Müslüman birini dahi etkileyemezken inanç problemi olan bireyler için de kazanım sağlamayacaktır:

> *"Tavsiye etme konusunda özel tavsiye edebileceğim bir grup yok. Bu kitabı okumak için okuyayım mı diyen birine okuma derdim. Yani çok da gerek yok. Çok da bir şey değiştirmeyecek sende. Veya daha soğutabilir diye. Yani bir*

kere ayet örneği çok fazlaydı deizme ve ateizme göre yazılmayan bir kitap olduğu için. Yani ne aradığına bağlı olarak değişebilir. İnanma niyetiyle okursa tabii ki işte ayetlerle başka şeylerle inanabilirsiniz, kafasına takılan soru güzel cevaplandıysa olabilir. Ama onun dışında şahsen bir Müslüman olarak beni bile etkilemedi ise bir ateisti de etkileyeceğini zannetmiyorum. Bu kitabı bana getirseler ben bile bu kitabı okusan bir şey kazanamazsın derdim muhtemelen. Gerçekten o kadar." (K8)

K8 bu düşüncesinin nedenini de açıklamaktadır:

"Zaten görüyoruz yani hep aynı cevaplar kalıplaşmış cevapları verip duruyorlar hatta dinle ilgili büyük bir soru varsa… ki ben hani gençlerden bakıyorum inanmayan gençlerden ya da ciddi problem olanlardan… Şey diyorlar zaten bunların doğruluğunu nereden biliyorsunuz ya doğru değilse gerçek değilse gibi böyle cümleler kurabiliyorlar. Veya aynı şeyleri tekrar ediyorsunuz. Evet yani yapılması gereken şey daha farklı ya bu kitap böyle kalabilir ama yani bu kitabı iyileştirmeye çalışmak değil de çok daha farklı bir kitap tasavvur etmek gerekebilir benim için böyle bir kitap." (K8)

Baştaki ifadelerine ise yeni bir açıklama getirmektedir:

"…iman ediyorum diyen arkadaşımın aileden ya da işte geçmişte çocukluktan beri iyi bir eğitim almadığını fark edersem biliyorsam ya da olabilir çünkü çok dediğim gibi ilkokulda ortaokulda sorduğum ya da işte cevabını duyduğum sorular vardı. Eğer o sorularla ve cevaplarla karşılaşmadığını bildiğin birisiyse tavsiye edebilirim ancak. Onun dışında etmem zannetmiyorum benim bilgi seviyemde bir insansa vakit kaybı olur. Ayrıca bir de şey bildiğin sorulara bildiğin cevapları alınca o konuyu araştırmaktan daha da uzaklaşıyor insan. Bunun yerine daha verimli bir kitap. Ya da işte mesela ben Müslüman olmama rağmen tatmin olmadım dedim ya. O da tatmin olmayıp onun da tatminsizliği artabilir ve iyice konuyu araştırmaktan uzaklaşabilir çünkü." (K8)

Katılımcılardan E2 ise kitabı tavsiye edeceği kişiler noktasında başka kriterler belirlemektedir:

"Birçok şeye göre değişen bir cevap bu aslında kişinin kaç yaşında olduğu, nasıl bir kültürde yetiştiği. Neye ne kadar meraklı olduğu ondan sonra. Eğitim seviyesi bir şeyleri idrak edebilme kapasitesi bunlara göre çok değişen bir şey. Tavsiye edeceğim insanlar olabilir, etmeyeceğim insanlar olabilir. Yani ya örneğin liseye yeni geçmiş bir kişi inanç noktasında gelip sorular soruyor olsa sorduğu soruların içerisinde bu tür soruların bulunması bu kitapta gayet net muhtemel." (E2)

Tavsiye etmeyeceği kişileri ise şu şekilde açıklamaktadır: *"Benim çevremde daha çok muhatap olduğum insanlara üniversite çevremde çok tavsiye etmem bir o şekilde cevap vereyim. Üniversiteye geçen bir insanın hali hazırda zaten pek çoğunun bu tür sorularla*

muhatap olduğunu ve cevaplarıyla da belli bir dönem en azından birçok sorunun muhatabı olduğunu düşünüyorum yani o yüzden. Yani tekrar tekrar aynı şeyi söylemenin bir manası yok. Belli bir noktada daha farklı meseleleri ortaya çıkıyor." (E2)

E2, inanç problemlerinin farklı açılardan da değerlendirilmesi gerektiği düşünmektedir:

> *"Ya bir de inanç problemi biraz da sadece soru cevapla ilerleyen bir şey olmadığını düşünüyorum. Sanırım farklı yönlere yönelmek lazım. Yani insanların atıyorum ya hayatında yaşadığı ekonomik sıkıntılar da bir kişinin işte isyan etmesini oradan hatta belki dinden uzaklaşmasına da sebep olabilir. Birçok farklı etkeni olabiliyor dinden uzaklaşmanın. Dolayısıyla sadece hani bunun inanca dair soruları var, bunun sorularını cevaplayayım gibisinden düşünmek yerine, üniversite çevresinde özellikle, bu kişinin neden soruları var sorusunu sormak daha makul geliyor bana öncesinde. Ona göre belki bu kitap anlamlı ya da anlamsız olabilir." (E2)*

E2, bu tezini bizzat çevresinde karşılaştığı bir örnekle de açıklamıştır:

> *"…üniversiteden bir arkadaşım. Ya kendisi eskiden de böyle çok dindar bir insan değildi ama Müslümanım diyordu ve sonra bir ara bir baktım kız ateist olmuş dedim ne ara ateist oldun? O hayatında mesela biraz da ekonomik sıkıntılar vesaire. Muhtemelen yaşadığı ekonomik sıkıntılar belli bir dönem belki yalnızlık vesaire bunun gibi şeyler de insanın hayatında o yalnızlık hissi bir bunalma hissi vesaire, hani tanrım neredesin dedirtiyor. Bu tür şeyler de mesela oraya götürüyor." (E2)*

3.3. Dil ve Üslup Özelliklerine Dair Görüşler

Bu temada, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabının dil ve üslup özelliklerine dair görüşleri değerlendirilmiştir.

Görüşmede katılımcılara şu sorular iletilmiştir: "Kitabı dil ve üslup bakımından nasıl değerlendirirsiniz?", "Kitabın dili / üslubu, gençlere uygun mu?", "Kitaptaki anlatımda anlamlı bağlar / bütünlük var mı? Kitapta konunun akışını bozan, gereksiz bulduğunuz cümleler var mı? Niçin?", "Kitapta anlayamadığınız, açıklanmasına ihtiyaç duyduğunuz dinî kavram ve ifadeler var oldu mu?"

Katılımcıların konu ile ilgili görüşlerine, tablo-8'de yer verilmiştir:

Tablo 8: Dil ve Üslup Özelliklerine Dair Görüşler

Alt Temalar	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Dil	14	E1, K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13,
Üslup	11	E1, E2, K1, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K13,

Bir kitap veya herhangi bir metin üzerinde değerlendirme yapılırken konuşulması gereken konulardan biri de dil ve üslup özellikleridir. Zira okuyucuya aktarılan metnin içeriği kadar dili ve üslubu da önemlidir. Söz konusu dinî metinler olduğunda da bu konu önemli olmaktadır. Burada dil ve üslup ile kastedilen; kullanılan dilin açık, anlaşılır, akıcı ve tutarlı olması gibi özelliklerdir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabın dil ve üslubuna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

3.3.1. Dil

Bu alt temada, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabında kullanılan dile dair görüşleri değerlendirilmiştir.

Katılımcıların çoğu, kitapta kullanılan dilin açık ve anlaşılır olduğunu ifade etmişlerdir:

> *"Olabildiğince açık herkesin anlayabileceği bir dil. Gayet herkesin anlayabileceği… Benim açımdan hani çok karışık şeyler yoktu ben böyle düşünüyorum, O anlamda yeterli buldum. Bu konuda bu bir eksik görmedim." (K1)*

> *"…gayet iyi bence açıklayıcı ifadeler. Akıcıydı. Okurken gayet rahatlıkla okudum. "(K2)*

> *"Evet bence gayet açıktı güzeldi gayet açık net cümleler anlaşılır. Yok dili açıktı kitabın öyle şey olmadı." (K6)*

K3 de kitapta karmaşık terimler olmamasının ve dilinin basit düzeyde tutulmasının iyi olduğunu ifade etmiştir. Kendisine göre bu durum, kitabı anlaşılır kılmakta ve sıkıcılıktan da kurtarmaktadır: *"Ben normalde kitap okurken sıkılan birisiyim ama dili hani böyle şeydi her yaş grubunun anlayabileceği. Öğrenciler için çok basit bir düzeyde kullanılmış.*

Ne üst düzey kullanılmış ne de akademisyenlerin anlayacağı terimlerden kullanalım. Hani böyle basit bir seviyede olması bence daha iyi bir şey birinin anlaması için. Yani o yüzden bu kitabın dilini gayet beğendim. Hani anlaşılırdı. Ben hiçbir yerde takılmadım." (K3)

K7 ve K9 ise kitapta çok fazla Arapça kelimeler olmamasına dikkat etmişlerdir: *"Bence de dili gayet açık ve netti hani bir sorun yoktu. Böyle çok fazla Arapça kelimeler hani yoktu anlayamayacağımız şekilde. O yüzden bence akıcıydı yani o anlamda." (K7)*

> *"Kitabın dilini güzel buldum. Hem akıcı hem de böyle yalın bir dil vardı. Anlaşılmaz bir dil yoktu yabancı bu kelimeler yoktu yani yabancı demeyeyim de Türkçeleşmiş kelimeler fazlaydı. Arapça kelimeler vardı ama onlar da kullandığımız kelimelerdi o yüzden hani beni rahatsız etmedi ve bildiğim kelimelerdi yani böyle Google'a bakmak zorunda hissetmedim." (K9)*

K10 ve K13 de kitapta basit ve akıcı bir dille karşılaşmıştır: *"Gayet okuması basit akıcı bir dili vardı yani." (K10)*; *"Takıldığım bir kelime bir cümle bir şey olmadı gayet akıcıydı. (K13)*

Bunun yanında, "Kitapta anlayamadığınız, açıklanmasına ihtiyaç duyduğunuz dinî kavram ve ifadeler var mıydı?" sorusuna verilen yanıtlarda, önemli tespitlere de rastlanmıştır. Örneğin E1, bunları anlamak için sözlüğe bakma gereği duymuştur: *"...sadece bazı hani kelime kalıpları var genelde dinde kullanılan. Biraz onlar hani tabii sözlük olmazsa kitapta veya ben sözlükten bakmazsan direkt okumuş geçmiş olacaktım. O tarz kelimeler de vardı." (E1)*

K2, kitapta anlayamadığı bir kelime ile karşılaşmıştır: *"Şöyle, anlamadığım Mecusi kelimesi vardı. Acbuzeneb, sayfa 125." (K2)*

K5, reeankarnosyon kelimesini ilk kez duyduğunu ve kitaptaki açıklamanın yetersiz olduğunu söylemektedir:

> *"Son sayfalarında şey vardı reenkarnasyon muydu öyle bir şey yazmışlardı. Çok bence çok az, yeterli açıklamadıklarını fark ettim. Çünkü o kelimeyi ilk defa duydum yani ileride araştırabileceğim bir kelime. Kitapta çünkü az açıklamış. Ama sürekli cümlenin içinde de kullanılmış. Şimdi ben ilk okuduğumda kafamda anlayamadım ben sonra cümle içinde kullansam da benim okuduğum kısım bağdaşmayacak. Çünkü anlamadım ne demek istediğini." (K5)*

K5'in daha fazla açıklama beklediği reenkarnasyon kelimesi ile ilgili K13 ise tam tersi bir yorumda bulunmuştur: *"Bir kelime vardı ama onu da zaten anlamını yazmış buraya yazmışlar buraya. Reenkarnasyon kelimesini ben bilmiyordum. Onu da şey vardı orada hani ne demek olduğunu da yazmışlar oraya. O yüzden hiç öyle bakma gereği duymadım sözlüğe vs. Öyle çok böyle anlamadığım kelimeler de yok yani. 1-2 tanedir onlar da yazıyordu anlamları." (K13)*

Kitaptaki dinî kelimeler, katılımcılardan K11'in de dikkatini çekmiştir. Kendisi bu kelimelere aşina olduğunu ancak bilmeyen gençler için karmaşık olabileceğini söylemiştir:

> *"Ben bu dili birçok kitapta gördüm. Alışkın olduğum bir dil ama daha önce dinî kitap okumamış eski dildeki kelimelere aşina olmayan bir insan, belki bazı kelimeleri anlamayabilir. Hoş onu da hani istekli bir insan anlamını araştırabilir. Ya belki biraz daha sade mi olabilirdi bilmiyorum hani ben anladım ama anlamayacak gençlerimiz olduğunu da düşündüm." (K11)*

K12 de kitaptaki Arapça dinî kavramların kendisi için anlaşılabilir olduğunu ancak bilmeyenler için kitaptan uzaklaşma sebebi olduğunu ifade etmiştir: *"Ya şuna takıldım şimdi ne diyordu ha ahiret kısmını diyordu ki işte Arapça ahir son kelimesinin müennesidir diyordu. Ben müennes ne demek olduğunu biliyorum ama onun için bir not düşülmeliydi bence ya da dişil diyebilirdi. Hani bunu bilmeseydim bu kitaptan biraz soğuyabilirdim gibi düşündüm hani niye böyle kelimeler var? (K12)*

Katılımcı, Azrail kelimesinin de açıklanması gerektiğini ifade etmiştir: "*Azrail normalde sanırım hiçbir yerde Azrail olarak geçmiyor kaynaklar yani hadislerde… Bu da belirtilebilir hani Azrail ismi Kur'an da geçmiyor hani ne bileyim daha detay bilgi. Bu bir problem değil çünkü herkes zaten Azrail olarak biliyor zaten ayet mealinde de ölüm meleği olarak geçtiğini göstermişler ama öyle sadece bir aklımdan geçti." (K12)*

K3, K4 ve K6 ise kitapta yeni karşılaştıkları kelimeler olduğunu, ancak bunların kitapta açıklandığını ve zihinlerinde soru işareti kalmadığını ifade etmişlerdir:

> *"Yok hocam anlayamadığım bir kelime olmadı. Hani hepsi ortaydı zaten. Bazı mesela Arapça kelimeler falan verilmiş ama yanında da anlamı verilmiş. Mesela hani "kabir", mezar falan demişler kabri bilmeyenler için. İşte "halk" sanırım yaratmakla alakalı. Vermişler anlamını. Hani mesela "Ba's" demiş*

ama onun ne olduğunu açıklamış yani yeniden dirilme olduğunu falan. O yüzden bence güzeldi." (K3)

"…kavramların daha öncesinden açıklamasını vererek o kavram üzerinde bir konuşma gerçekleştirilmiş. Mesela gayb kavramını vermişler ve daha sonra gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini açıklamışlar ya da kader ve kazanın açıklamasını verip bunun üzerine bir açıklama gerçekleştirdi. Yani o yüzden benim olmadı anlayamadığım bir kavram. Yani kavramlarda herhangi bir soru işaretim olmadı ya da cümleyi okurken ya bu ne demek dediğim bir şey olmadı." (K4)

"Resul- nebi arasındaki farkı bilmiyordum ben. Ehli sünnet kavramını öğrendim kitaptan. Özellikle Hıristiyanlar ve Yahudilere denildiğini bilmiyordum." (K6)

"Bir tane vardı, o da orada açıklanmıştı. Peygamberlerin görevlerinden 3 T. orada öğrenmiştim." (K11)

K1, kitabın diline dair olumlu yorumlarda bulunmasına karşın şu eklemeyi de yapmıştır: *"Şey de olabilir mesela farklı bir kelime kullanılır orada ben psikolojik olarak şey düşünürüm yani bu kitap bana demek ki bir şeyler katabilecek. Ya da işte ben yeni şeyler öğreniyorum gibi. Öyle şeyler olabilirdi. Evet çok basit düzeyde." (K1)*

K1 ile benzer kanaatte bir yorum da K8 tarafından yapılmıştır: *"Akıcılığı güzel ama yeni bir kelime öğrenseydim daha mutlu ayrılabilirdim bu kitaptan. Çok fazla yeni bir kelime öğretmedi bana. Bana yeni bir kelime katsın, kelime haznemi de de geliştirsin isterim tabii. Birisi konuşma yaparken de aynı şeyi ararım." (K8)*

Bu ifadelerden, katılımcılar arasında daha zengin bir dil beklentisi olanların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Yine bu görüşü destekleyen bir yorum da K3 tarafından yapılmıştır. Kendisine göre kitabın dili, üst düzey okuyucular açısından basit kalmaktadır:

"Basit, zorlamayan bir dili vardı bana göre. Bazı şeyleri oturtmak için basit bir dilinin olması benim için bir avantaj olduğunu düşünüyorum. Ama hani tabi bu basit düzey okuyucular için. Yani ama tabii bu üst düzey hani zaten bunları bilip de yeni şeyler öğrenmek isteyenler için elbette ki dili daha gelişmiş olabilirdi. Üst düzey okuyucular için daha gelişmiş kelimeler kullanılabilirdi. Yani soruları da aynı şekilde." (K3)

Kitabın diline dair yapılan istişarelerde, öğrenciler noktalama işaretleri ve yazım kurallarına dair de fikir belirtmişlerdir: *"Noktalama işaretlerinde hata çok var bence onları düzeltmeliler çünkü anlatım bozukluğuna yol açmış. Kendim oralara virgül koydum yani. Yani özneyi ayırmamış orada bir karmaşıklık olmuş." (K3)*

K3'ün bu olumsuz yorumuna karşın K5, noktalama ve yazımla ilgili olumlu yorumda bulunmuştur:*"...güzel, dikkat etmişler yani yazım noktalama hani o konuları güzeldi." (K5)*

3.3.2. Üslup

Bu alt temada, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabında kullanılan üsluba dair görüşleri analiz edilmiştir.

Üslup ile ilgili değerlendirmelerde; akıcılık, bütünlük, bağlantı, tutarlılık kelimelerinin kullanıldığı fark edilmiştir. Katılımcılardan E1, K1 ve K11 kitap üslubunun akıcılığını dile getirmiştir:

> *"Bence de akıcıydı yani zaten kısa ve öz." (E1)*
>
> *"Konunun akışını bozan bir şey olmadı. Onun dışında yani gözüme çarpan büyük şey olmadı." (K1)*
>
> *"Ben Diyanetin diğer kitaplarına göre gayet hafif ve akıcı buldum?" (K11)*

E1 kitabı akıcı bulmasına karşın, kitabın üslubunda dikkatini çeken ve akışı bozacağını düşündüğü bir tespitte bulunmuştur: *"Bazen hani biraz başka yerlere kayıyor gibi oluyor. Mesela konuyla alakasız başka bir konuya da giriyor. O yüzden hani özetlerken o konuya girmezse mesela başka bir konuda soru işareti bırakmazsa sıkıntı olmaz diye düşünüyorum..." (E1)*

K3 ve K5 ise kitaptaki bütünlüğe dikkat çekmiştir:

> *"Hepsi inanç olduğu için hani genelde imanın şartlarından bahsetti. Bence hepsi bir bütün içindeydi zaten verilen soruların hepsi. Sorular bağımsız olabilir ama açıklamalar sorularla bağlantı içerisindeydi. (K3)*
>
> *"...genel anlamda kitap bir bütün olarak sorular aynı noktaya çıkıyor." (K5)*

K9 ise kitabın genelden özele doğru gitmesini anlamlı bulmuştur: *"...genelden özele doğru bir anlatım gitmişti. Hani kapsamlı bir açıklamadan sonra o konuyla ilgili bir açıklama yapmıştı bence. Bu çok güzeldi hani o konuda düşüncenin akışını bozan hiçbir şeyle karşılaşmadım açıkçası." (K9)*

K13 de kitapta gereksiz bir şey olmadığını ve akıcı olduğunu ifade etmiştir: *"Gereksiz bir şey bulmadım yani hepsi birbiriyle bağlantılıydı dedim. Gayet yani sorunun cevabı vardı ve birbiriyle örtüşüyordu soru ve cevap. Üslubu güzeldi yani akıcıydı evet." (K13)*

Kitabın kendi içerisinde tutarlılığına dair K7'nin tespitleri de şu şekildedir:

> *"Ya bence kitap kendi içinde çelişmiyordu yani zıtlıklara yer vermiyordu. Hani uygun olmayan bir kısım var mı? Bence yoktu ya. Yani farklı soruların cevaplarında birkaç aynı yer var ama bu hani soruyu açıklamak için de olabilir. Mesela hani evlilik kader mi sorusuna hani kaderi biraz açıklamış mesela. Ya da işte deprem ya da doğal afetler kader midir? Bunlarda bizim sorumluluğumuz var mıdır sorusuna mesela tekrar kaderi açıklayarak vermiş diyelim, hani bu tarz vardı hissettiğim yerler oldu ama bu hani gereksiz de değildi bence." (K7)*

K4, E1 ve E2 ise kitaptaki üslubun, inançla ilgili soru işareti olan veya inanmayanlar için olumsuz yönlerini belirtmişlerdir:

> *"Hocam kitabın dili ve üslubu güzeldi fakat yani inancı biraz daha az olan… Hani İslam ve Peygamber, Allah ile bütünleştirdiği için hani akla ve mantığa yatmayan açıklamalar da yapılıyordu…çok fazla ayet ve hadislerden gidilmiş ama inancı daha az olan bir kişi onları da kabul etmeyeceğini düşünerek belki bu açıklamalar biraz daha onlara göre yanlış olabilir." (K4)*

> *"Ya ilk önce şeyle genelde kitapta baktım hani bir şeyi açıklarken ilk önce ayetin yani bir tane hadis gösteriyor veya ayet gösteriyor. İlk onunla başlıyor sonra onun devamını anlatmaya çalışıyor. Yani genelde Kitap'ta ilk önce Kuran'dan bir yer veya hadisten bir yer herhangi bir yerden bilgiyi alıp ondan sonra normal açıklama şeklinde anlatıyor…" (E1)*

> *"…inanmayan ya da inanç noktasında ciddi şüpheleri olan bir insan için biraz şey kalabilir kitap… Yani nasıl diyeyim? Ya öyle dersen de çok mantıksız olacak bu bağlamda da kendi içerisinde dönen bir circle (daire) gibi düşünebilir. İnanmayan bir insan için biraz şey kalabilir kitap, bir circle içinde cevaplanıyor gibi gelebilir. Örneğin kitapta bir yerde bu ruh çağırma ile ilgili bir mevzu vardı, işte ruh çağırmak doğru mudur? Ya da ruh çağırsak gelir mi? O tür bir şey vardı orada mesela işte. Bunun doğru bir şey olmadığını doğru derken bunun gerçekleşecek bir şey olmadığını ifade etmek için birkaç tane soru soralım falan gibisinden bir şey diyor işte. Birkaç tane soru sıralıyor orada yani bu noktada. Oradaki sorduğu sorulara ruh çağırmakla uğraşan bir kişi kendisinin o kurduğu mistik düşünce dünyasında bu sorulara kendi dünyası içerisinden anlamlı cevaplar verebilir. Ama dışarıdan bir noktaya çıktığınız zaman bunları farklı noktalardan gözetlediğiniz an bu soruların işte bu bu cevapların anlamı kalmayabilir. Bu bağlamda kitabın üslubu da biraz dediğim gibi kendi içerisinden. Daha çok cevaplamaya çalışıyor bir sistem içerisinden." (E2)*

E2 bu ifadeleriyle, kitabın kendi içerisinde bir bütünlüğe ve sisteme sahip olduğunu ancak bunun inanç problemleri yaşayan okuyucular için sorun olabileceğini ifade etmiştir. Ona göre kitap kendi içinde bir sistem ile ilerlese de inanç problemleri olan bir genç, verilen cevapları tatmin edici bulmayabilir.

Bu fikirlere karşın K9 ise kitapta yargılayıcı ifadeler olmadığını, dolayısıyla inanç problemleri yaşayan gençler için de bu üslubun sorun teşkil etmediğini savunmaktadır: *"Onu rahatsız eden bir şeyler olmazdı bence. Yargılayıcı eleştirici bir şey yok yani. Hiç öyle bir hisse kapılmadım genelde." (K9)*

E1, K3 ve K5 de kitapta kullanılan bu üsluptan rahatsız değildir:

> *"Çünkü işte burada konuyu direkt anlatıyor hani güzelleme yapmıyor. Konu din olunca olayı böyle çok yumuşatması olmaz diye düşünüyorum. Yani şey kesin kesin söylemesi lazım. Genel açıklamasını normal anlatabilir hani illa yine böyle emir kipi kullanabilir ama olay Müslümanlık yani bu olay din olduğu için yani dilin direkt hani ayette veya açıklaması nasılsa o şekilde aktarılması gayet doğal. Bu budur, şudur ifadeleri beni rahatsız etmedi. Onun örnekleri veya açıklamaları yani başka açıklamaları o tarzda olmayabilir sadece. Evet neyse onu söylesin. Çünkü sonuçta tekrar okuduğunda başka bir yerde okuduğunda yine o tarz bir cümle kalıpları karşısına gelecek o yüzden o konuda rahatsız olmadım. Zaten öyle olması gerektiğini düşünüyorum." (E1)*
>
> *"Beni rahatsız etmedi." (K3)*
>
> *"... öyle rahatsız edici bir kelime bir cümle olmadı. Bir dinden bahsediyoruz, yumuşatarak söylediğinde bir anlamı kalmaz." (K5)*

Ancak K8, kullanılan bu dili keskin ve yüzeysel bulmaktadır. Ona göre bu tarz ifadelerin daha fazla açıklanması gerekmektedir:

> *"Ama yani her şey bu kadar kesin bir sonuca varmaya da bilir. Varmayanları da kesin söylememeli. Ya çünkü mesela şey bunu yapmamamız gerekir, bu öyle olmamalıdır, diye cevap verdiği çok soru olmuş. Evet bazı yerlerde az önce dediğim gibi. Aslında az önce kastettiğim üstten konuşma değildi. Sadece açıklamama. Bir kısmına değinmeye çalıştım yani yapmamalıyız ama neden ona cevap vermiyordu. Üstem konuşma olarak düşünülebilir miyim tabii bazı yerlerde yapılmamalı deyince insan üstten konuşulmuş gibi hissediyor. O yapmamalıyız kısmı öyle hissettirdi gerçekten yani hiçbir yere varmayan cümleleri kurduğu olmuş işte hiçbir yere varmayan bir cümleyi bir yerde de kurmuş başka bir yerde de kurmuş. O yüzden tekrar etmiş diyebiliriz. Hani yapmalıyız etmeliyiz sadece din dilinden de kaynaklandığını düşünmüyorum..." (K8)*

K8 ifadelerine şu şekilde devam ederek yukarıda savunduğu fikri bazı sebeplere dayandırmıştır. Kendisine göre kitabın üslubundaki yetersizlik, kitabın içeriği ve cevapların yetersizliğinden kaynaklanmaktadır: *"...İçeriği akıcı değil öyle söyleyeyim…Cevaplayanların onu cevaplayacak yeterlilikte olmadığı için öyle olmuş. Ve açıklamıyor. Yapmalıyız diyor ama neden hani yok ikna etmiyor. (K8)*

K5 ise üsluptaki ve içerikteki bu yüzeyselliğin kendisini rahatsız etmediğini söylemiştir: *"Üslubunu güzel buldum. Zaten çok detaylı bir şey anlatmadığından, çok detaylı üsluba da gerek yoktu o yüzden. Konu yüzeysel olduğu için dil de yüzeysel olabilir." (K5)*

K1, K11 ve K13 kitabın gençler açısından değerlendirirken, gençler için uygun bir üsluba sahip olduğu kanaatine varmışlardır:

> *"Üslubu gençlere uygun. Yani zaten özetlediği için gençlerde şimdiki gençler olarak hani şeyin çok uzatılmasını değil de genel olarak kısaca basit bir şekilde anlatılması, daha çok akılda kalıcı olduğu için gençlere uygun olduğunu düşünüyorum." (K1)*
>
> *"Böyle bir kitabı zorlanmadan okuyabilmeleri önemli gençlerin." (K11)*
>
> *"Cümleleri gayet açıklayıcı, hani anlayacağımız hani gençlerin mesela anlayacağı türden anlayacağı dilden gayet güzel açıklanmış, bana göre yeterli." (K13)*

Katılımcılardan K5 ve K7, kitabın sohbet havasında ilerlediğini ve sıkılmadan okuduklarını ifade etmişlerdir: *"Kitabı okurken ben kendi adıma sıkılmadım hani böyle sıkıcı bir tarafı yoktu ya da anlaşılmaz bir şekilde yazmamışlar. (K5)*; *"Direkt böyle anlayabileceğimiz, sohbete dayalı." (K7)*

E2 ise onların aksine kitabı okurken sıkıldığını söylemektedir: *"Kitap biraz sıkıcıydı."(E2)*

3.4. Biçimsel Özelliklerine Dair Görüşler

Bu temada, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabının biçimsel özelliklerine dair görüşleri incelenmiştir. Görüşmede katılımcılara şu soru sorulmuştur: "Kitabı biçimsel olarak (kapak, baskı, yazı

stili, görsel ögeler vb.) nasıl değerlendirirsiniz?" Bu kapsamda gençlerin, kitabın hem dış hem de iç tasarımı ile ilgili fikirleri alınmıştır.

Katılımcıların konu ile ilgili görüşlerine, tablo-9'da yer verilmiştir:

Tablo 9: Biçimsel Özelliklerine Dair Görüşler

Alt Temalar	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Dış Tasarım	7	K2, K4, K5, K6, E1, K8, K11
İç Tasarım	11	E1, E2, K3, K4, K5, K6, K7, K10, K11, K12, K13

3.4.1. Dış Tasarım

Bu alt temada, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabının dış tasarımı ile ilgili görüşleri incelenmiştir. Katılımcıların değerlendirmelerine geçmeden önce, kitabın ön kapağı görsel olarak verilmiştir:

Şekil 1: "Niçin İnanıyorum? (Ed. Fatih Kurt), DİB Geçlik Yayınları

Katılımcılardan E1'in kitabın kapağı ile ilgili olumlu kanaatlere sahip olduğu anlaşılmaktadır:

"Şekli şemali yani güzeldi ya bence hani kapağı sade içeriğinde de öyle." (E1)

Yine K2'nin kitabı dikkat çekici ve gençlere hitap ediyor bulması dikkate değerdir. *"Güzel ben beğendim kitabı genel olarak biçimini kapağı da. Güzel gençlere hitap ediyor yani dikkat çekici." (K2)*

Görsellik, birçok insanın önemsediği bir husustur. Öyle ki insanlar, "Kitap alırken ilk neye dikkat edersiniz?" sorusuna, önce kapağına bakarım, kapağı dikkatimi çeker şeklinde yanıtlar verebilmektedir. Söz konusu gençler olduğunda bu yanıtları alma ihtimalimiz daha da artmaktadır:

"Ben sade gençlere uygun düşündüm, güzel buldum yani. Ben de çok eleştirel bakmıyor muyum bilmiyorum ama. Kapak rengi daha farklı olabilirdi. Yani daha. Kırmızı olabilirdi. Yani renklerin de psikolojisi varmış ya ondan..." (K11)

"...sadece dışı biraz daha renkli olabilirdi belki biraz daha renk. Aynen evet belki biraz renklendirebilir." (K6)

K11 ve K6'nın değerlendirmelerinde, renk konusu ön plana çıkmaktadır. Gençler, renklerin psikolojik etkisinden de yola çıkarak bir öneride bulunmuştur. Kitabın mevcut siyah beyaz kapağından ziyade daha renkli bir görüntü aradıkları anlaşılmaktadır. Bununla beraber sadelikten yana olan ve kitabın mevcut halini beğenen gençlerin olduğu da anlaşılmaktadır: *"...renk olarak da güzel fena değil yani beğendim." (K5)*

Kitabın dış kapağının yanı sıra baskı kalitesi ile ilgili olumlu yorumlar da yapılmıştır:

"Kitabın baskısını gerçekten çok beğendim. Biçimi baskısı gayet güzeldi." (K4)

"İlk gelince bir ağır dedim. Diyanet kaliteli kâğıttan basmıştır dedim. Sayfaları falan güzel aslında. Mesela roman olsa ya da işte kalın bir kitap olsa bu kâğıttan basılması gerekir bence çok ağır olur." (K8)

"Dış kapağı ondan sonra sayfa kalitesi onlar falan güzeldi..." (K5)

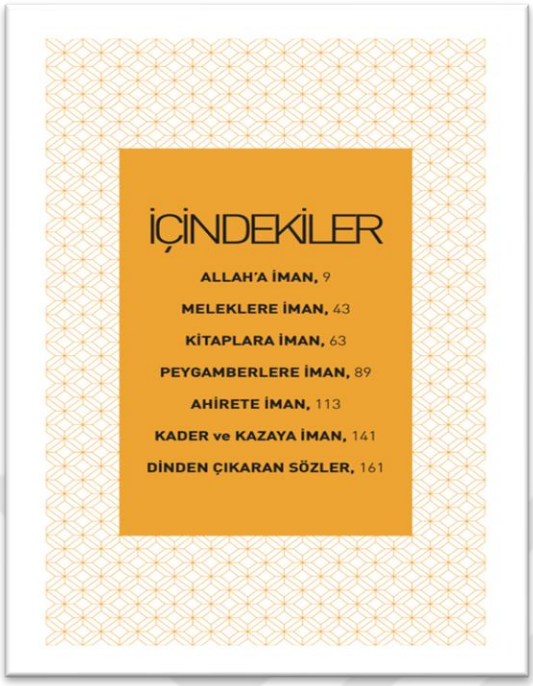
K5, kitabın hacmiyle ilgili de bir değerlendirmede bulunmuştur: *"...hani böyle okuduğumda akıp gidiyor ne böyle çok sıkılacaksın ne kalın böyle gözünü korkutup aman bu çok kalın okumayalım dedirtecek o konularda hani ince düşünmüşler." (K5)*

3.4.2. İç Tasarım

Bu alt temada, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabının iç tasarımı ile ilgili görüşleri ele alınmıştır. Katılımcıların değerlendirmeleri ile birlikte, kitabın içinden görseller de sunulmuştur.

Katılımcıların kitabın iç tasarımı ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

"…Zaten turuncu vardıysa turuncuyu gördüm. Dedim ki okey bu kitap güzel. Kaliteli buldum yani. Hani hep mesela her sayfada aynı renk tonları kullanılmış." (K3)

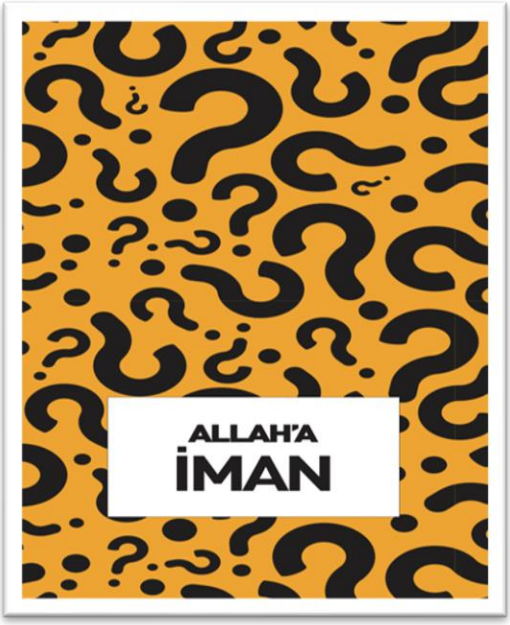
"Bence güzeldi yani ben beğendim açıp içine baktığımda. Ve içeriğinde böyle turuncu renk yapmışlar bence o da böyle bir dikkat çekici bir hava veriyor açıkçası." (K7)

"Fiziksel olarak güzel görüntüsü de gayet güzel…Yani renklendirilmesi falan da güzel yani o da mesela ilgi çekici olabiliyor." (K13)

Şekil 2: "Niçin İnanıyorum?"- İçindekiler

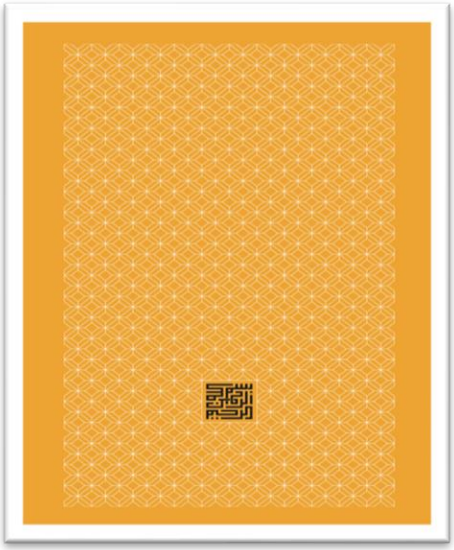
Katılımcılardan kimi ise kitabın bölümlere ayrılmasının ve soru cevap biçimde ilerlemesinin, kitaba bir düzen kazandırdığını ifade etmiştir: *"Bence bölüm bölüm ayrılmış olması güzel yazı tipi de güzel kaliteli buldum kitabı." (K12) "…yani soru cevap şeklinde olması da güzel hani bunu şey belirtmiş olması güzel." (K13)*

K3 ve K7 ve K13 kitap rengini beğendiklerini ifade ederken; K11 ise renk konusunda farklı bir öneride bulunmuştur:

"…Yani renklerin de psikolojisi varmış ya ondan. Aslında böyle olabilir, rengarenk de olabilir, onu düşündüm. Hani mesela Allah'a imana bölümü başka bir renk peygamberlere iman başka olabilirdi. Öyle de olabilir. Hani şimdi herkese hitap etmesi açısından farklı olsun diye düşünerek." (K11)

Şekil 3: Bölüm Başlıkları

Şekil 4: İç Tasarım

Katılımcılar arasında sade olması dolaysıyla kitabı beğendiğini ifade eden gençler de mevcuttur: *"Şekli şemali yani güzeldi ya bence hani kapağı sade içeriğinde de öyle." (E1)*

Kitapta kullanılan renkler kadar yazı stilleri de gençlerin dikkatini çekmiştir. Genel itibariyle kullanılan yazı fontlarının gençler tarafından beğenildiği anlaşılmaktadır:

Şekil 5: Sayfa Örneği

ALLAH'A İMAN

İnanmak zorunda mıyım?

Bütün insanlar temiz, günahsız, gelişme ve olgunlaşmaya açık olarak yaratılmıştır. İnsanın fıtratında/özünde Allah'ın varlığını ve birliğini tanıma eğilimi vardır. Bu eğilim içtenlikle ortaya konacak bir arayışla meydana çıkar. Uygun bir çevrede yaşıyor olmak bunu kolaylaştırır. İman eden kişi, başta Allah olmak üzere, kendi yaratılışı, hayat ve ölüm hakkındaki temel sorularına cevaplar bulur. Ayrıca insanın psikolojik olarak inanmaya ihtiyacı vardır.

Din, insanları kendi istek ve arzularıyla iyiye, doğruya ve güzele ulaştıran ilahî kanun olarak tanımlanır. Bu tarifte yer alan en önemli husus, insanların baskı altında kalmadan, özgür iradeleriyle seçtikleri dini kabul etmeleridir. Rabbimiz, *"Dinde zorlama yoktur."*[1] ayetiyle İslam dinine yapılan çağrıya, uymak ya da uymamak konusunda herkesin hür iradeye sahip olduğunu bildirmiştir.

Tarihsel sürece baktığımızda din ve vicdan hürriyeti, insan hakları arasında kendine çok sonraları yer bulabilmiştir. İnanç hususunda kimseye baskı yapılamayacağı gibi, inananlara da inancını serbestçe yaşama fırsatı tanınmıştır. Aşırılığa kaçıp din konusunda insanlara baskı yapmak, Allah'ın uygun görmediği bir davranıştır. Kur'an-ı Kerim'de *"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi topluca iman ederdi. Hâl böyleyken,*

1 Bakara, 2/256.

11

"Kitabın içindeki fontları da beğendim. Soruların daha büyük cevapların ise daha küçük fontla yazılması da çok güzeldi. Yani her konu için ayrı bölümleri vardı o da çok güzeldi. Ben kitabın baskısını gerçekten çok beğendim." (K4)

"Mesela ayetlerin hepsini italik olarak yazmışlar ve bunların hepsi kitapta bir düzen sağlamıştı." (K3)

"Evet o konuda kaliteli buldum, sorularının böyle farklı göz alıcı hani açıklamasından farklı olması…" (K5)

"Kitabın içi gayet iyiydi yani şekil olarak falan da yazı olarak…" (K6)

"Hani kolay okunurdu. Böyle sayfaların dokunuşu bile hoşuma gitmişti." (K7)

"Ya okunurluğu kolay büyük puntolu güzel." (E2)

Katılımcı gençlerle, kitapta görsellik arayıp aramadıklarına dair de istişare yapılmıştır. K4, K10, ve E2'in konuya dair değerlendirmeleri şöyledir:

> *"Bence görsele gerek yoktu ben eksikliğini hissetmedim yani kitap aktı gitti benim için." (K4)*

> *"Biçimsel olarak gayet iyi bence yani görsele de ben gerek duymadım yani neyin görseli koyulabilir bilemedim. Aralara şöyle şey yapmışlar hani biraz farklılık oluyor onlar iyi olmuş hani biraz dinlendiriyor en azından hani daha da görsel ihtiyacını duymadım, aramadım." (K10)*

> *"...Onun dışında bu tarz kitaplarda zaten çok görselliğe falan ihtiyaç olmuyor." (E2)*

SONUÇ VE ÖNERİLER

Diyanet İşleri Başkanlığı, gerek ülkemizde gerekse yurtdışında topluma din hizmetleri ulaştıran resmî bir kurumdur. Başkanlık, din hizmetleri faaliyetlerini geniş bir yelpazede devam ettirmektedir. Bu faaliyet alanlarından biri de dinî yayıncılıktır. 1924 yılından bugüne kurumsal olarak faaliyet yürüten Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, yayıncılık faaliyetleri de kuruluş yıllarına kadar uzanmaktadır. Basılı yayıncılık ile başladığı bu faaliyetlerini; süreli, sesli-görüntülü ve dijital yayıncılık ile sürdürmektedir.

Başkanlık, günümüzde toplumun farklı kesimlerinden bireylere yayıncılık hizmeti sunmaktadır. Bu kapsamda hizmet sunduğu kesimlerden biri de gençlerdir. Gençlik dönemi dinî yayıncılık sahası, uzun seneler ihmal edilmiş görünmektedir. Nitekim Diyanet gençlik yayınları, Başkanlık yayınları içerisinde de yeni bir alandır. Ancak diğer yayınlarına paralel olarak gençlik yayınlarında da son dönemlerde artış olduğu görülmektedir. Farklı yayıncılık türlerinde ve çeşitli temalarda hazırlanan bu eserler içerisinden, inanç temalı yayınlar çalışmamızın konusunu teşkil etmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik hazırladığı inanç temalı basılı dinî yayınları incelenmek ve değerlendirmektir. Araştırmada kullanılan temel materyal ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum? (Editör: Fatih KURT)" adlı kitaptır. Materyal olarak bu kitabın tespit edilmesinin nedeni, bizzat KYK'da kalan öğrencilerin sorularından ve bu sorulara verilen cevaplardan oluşmasıdır. Bu kitap çerçevesinde, Başkanlığın gençlere yönelik yayımladığı inanç temalı basılı yayınların mevcut durumunun tespitine ve bu yayınların inanç gelişimlerini belirli oranda tamamladığı düşünülen bir grup üniversite öğrencisi için anlamının ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Bu amaçla, 15 kişilik (2 erkek, 13 kız) bir örneklem grubu ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Öğrenciler, Türkiye'deki çeşitli üniversitelerin farklı fakültelerinde -İlahiyat Fakültesi dışında- öğrenim görmekte olan gençler arasından seçilmiştir. Durum incelemesi deseninde gerçekleştirilen araştırmada veriler, bireysel görüşmeler ve odak grup görüşmesi teknikleri ile toplanmıştır. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmış ve toplanan veriler betimsel analiz ve içerik analizi yoluyla

çözümlenmiştir. Verilerin analizinde, MAXQDA 12 nitel veri analiz programından faydalanılmıştır.

Yapılan görüşmeler sonucunda, gençlerin genel olarak inanç temalı yayınlardan özel olarak ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik inanç temalı yayınlarından haberdar olma durumu, yayınlara yönelik ilgi ve ihtiyaç ile yayınlara ulaşma durumları değerlendirilmiştir. Aynı zamanda gençlerin, belirlenen temel materyal özelinde, Başkanlığın inanç temalı yayınlarının; içerik, dil ve üslup ile biçimsel özelliklerine dair değerlendirmeleri incelenmiştir. Yine gençlerin, bu kitap çerçevesinde memnuniyet ve talepleri de analiz edilmiştir. Araştırma neticesinde, görüşme yapılan gençlerin "Niçin İnanıyorum?" adlı kitabı bazı yönlerden yeterli buldukları görülürken; çoğu yönden ise geliştirilmesi gereken yönlerine işaret ettikleri saptanmıştır.

Araştırma sonuçları 3 ana başlık altında ele alınmıştır: Katılımcıların, inanç temalı basılı dinî yayınlara dair görüşleri; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın inanç temalı basılı dinî yayınlarına ilişkin görüşleri; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Niçin İnanıyorum?" isimli kitabının içerik, dil ve anlatım ile biçimsel özelliklerine dair görüşleri.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ulaşılan verilerden hareketle, ilk olarak gençlerin inanç temalı basılı dinî yayınlara dair görüşleri analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulardan, katılımcı gençlerin çoğunluğunun inanç temalı yayınlardan haberdar olmadığı ve bütün olarak bir kaynak okumadıkları anlaşılmıştır. Yine bulgular, gençlerin zihninde inanç temalı yayınlar ile ilgili net bir şablon bulunmadığını da ortaya koymaktadır. "İnanç temalı yayın nedir, içerisinde neler yer alır/almalıdır, bu yayınlar bizim hangi soru ve ihtiyaçlarımıza cevap verir?" vb. sorular, katılımcı gençler tarafından cevaplanabilir bulunmamıştır. Dolayısıyla inanç temalı yayınlarla tanışma ve okuma düzeyinin düşük olduğu saptanmıştır.

Bulgular, katılımcıların inanç temalı yayınlara ilgi ve ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Gençlerin çoğu, inanç konusundaki bilgisizliklerinin farkındadır ve dinî bilgiye ihtiyaç duyma konusunda hemfikirdir. Gençler, ihtiyaca binaen dinî kaynaklara yönelmektedir. Yine katılımcılar, kalıp bilgilerle hareket etmenin aksine; sağlam kaynaklara dayalı, şuurlu bir inancın gerekliliğine de inanmaktadır. Ancak gerek okuma alışkanlığının düşüklüğü gerek dinî kaynaklara duyulan güvensizlik ve gerekse yayınlar

konusundaki yetersizlikler, gençleri kaynaklara karşı mesafeli durmaya sevk etmektedir. Gençlerin hızlı ve pratik bir biçimde bilgiye ulaşma ihtiyacı da sebeplerden bir diğeridir.

Katılımcı gençlerin ekseriyeti, inanç temalı yayınlara ulaşma konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Bu durumun ise daha ziyade yayınlardan haberdar olmamalarıyla ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların bir kısmı, ailesi yahut gittiği dernek-vakıf dolayısıyla kaynaklara erişim sağlasa da; önemli bir kısmının kaynaklara ulaşma konusunda yeterli kanala sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Ulaşılan verilerden hareketle, katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genelde basılı dinî yayınları, özelde ise inanç temalı basılı dinî yayınlarına dair görüşleri de analiz edilmiştir. Bu kapsamda gençlerin neredeyse yarısının, herhangi bir Diyanet yayını okumadığı tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde yayınlarla daha önce hiç karşılaşmadığını söyleyenler de mevcuttur. Katılımcılardan birkaçı ise yayınlardan haberdardır ancak daha önce okumamıştır. Gençlerin azınlığı ise farklı temalarda da olsa Diyanet yayını okuduğunu ifade etmiştir. Diyanet gençlik yayınlarından haberdar olan herhangi bir katılımcıya ise rastlanmamıştır.

Katılımcıların Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarına olan ilgi ve ihtiyacının da düşük olduğu saptanmıştır. Kaynaklara yönelik ilgisizliğin ardında; yayınlara yönelik güvensizlik, bazı ön kabuller, popüler kaynaklara yönelme gibi sebeplerin olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar, yayınların gençlere ulaştırılması noktasında da eksiklikler olduğunu ortaya koymuştur. Gençlerin çoğu, Başkanlığın genelde yayınlarından özelde ise inanç temalı gençlik yayınlarından haberdar değildir. Dolayısıyla kaynaklar da kendileri için ulaşılabilir değildir. Kaynaklara ulaşabilen birkaç öğrencinin ulaşım vasıtasının ise ailelerindeki Diyanet personeli bireyler olduğu tespit edilmiştir.

Son olarak katılımcıların, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın inanç temalı yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum?" adlı kitabına ilişkin görüşleri analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular, üç kısımda değerlendirilmiştir:

İçerik Özelliklerine Dair Sonuçlar: Katılımcıların bu konudaki değerlendirmeleri; yeterlilik, güvenilirlik, güncellik, gelişim dönemine uygunluk, okuyucuya katkıları ve tavsiye niteliği başlıkları altında analiz edilmiştir.

Katılımcıların çoğu, kitabı kendileri ve inanan geçler açısından değerlendirdiğinde soruları yeterli ve dikkat çekici bulmuştur. Ancak inanç problemleri olan gençler açısından değerlendirdiklerinde ise yetersiz kaldığını ifade etmişlerdir. Bu noktada kitabın yüzeysel olduğunu söylemişler ve eklenebilecek soru tavsiyelerinde de bulunmuşlardır. Dolayısıyla gençlerin kitapta olmalı dediği farklı sorular da tespit edilmiştir. Yine katılımcılardan birkaçı, kitaptaki bazı soruları gereksiz/anlamsız bulmuş ve bu soruların kitabı basitleştirdiğini ifade etmişlerdir.

Cevapların yeterliliği konusunda ise katılımcıların farklı fikirlerde olduğu görülmüştür. Cevapları yeterli bulan katılımcılar olsa da çoğunlukla eleştirel yorumlarla karşılaşılmıştır. Başlıca eleştiriler şunlardır: Cevapların derin olmaması/yüzeysel kalması, kalıplaşmış cevaplar, örneklerin yetersizliği, daha felsefî/akıl ve mantık çerçevesinde yanıtlar beklentisi, yanıtların zorlama bulunması, yanlış olduğu düşünülen yanıtlar… Yine inanç problemleri olan gençler açısından değerlendirildiğinde de cevaplar yetersiz bulunmuştur. Katılımcılar bu noktada, daha ikna edici cevaplara ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Bu eleştirilerle beraber, olumlu değerlendirmeler de söz konusudur. Katılımcılar, kitapta yer alan cevaplar ile soru içeriklerinin birbirine uygun olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca soruların iman esaslarına göre sistematik biçimde ilerlemesi, gençlerin beğenisini kazanmıştır.

Güvenilirlik noktasında, katılımcıların bir kısmı ayet ve hadislerle yapılan açıklamaların kendilerine güven verdiğini ifade etmiştir. Kimi katılımcılar ise bu durumun, inanç problemleri olan gençler açısından kitabı yetersiz ve anlamsız kıldığını savunmuştur. Katılımcılardan biri ise kitapta geçen hadislerin kaynağının belirtilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Aynı katılımcı, "İslam alimleri" ibaresinin de kendisinde soru işareti bıraktığını ifade etmiştir.

Katılımcılar, kitapta yer alan soru ve cevapların genel olarak güncel inanç problemlerine uygun olduğunu ifade etseler dek itaba eklenmesini istedikleri pek çok güncel soru tavsiyesinde de bulunmuşlardır. Nitekim inanç problemleri olan gençlerin çok daha başka

soruları olduğunu, bu noktada sosyal hayatla ilgili güncel hükümlerin de ele alınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar, güncel inanç problemlerinin daha geniş bir perspektifle ele alınması gerektiği kanaatindedir. Gençlerin, popüler olan konuların dinî yönden de izahına ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır. Ayrıca soruların güncelliği kadar yanıtların da güncel olması, gençler açısından önemli bulunmuştur. Dolayısıyla sorular cevaplanırken klişe örneklerden ziyade güncel örnekler bekledikleri anlaşılmaktadır.

Katılımcıların bir kısmı kitabı sorular ve cevaplar bakımından gençlerin gelişim dönemine uygun bulurken; bir kısmı ise yetersiz bulmuştur. Uygun olduğu yönünde yorum yapan katılımcılar; kitabın kısa ve öz oluşuna, kısa cevaplar içermesine vurgu yapmışlardır. Dolayısıyla kitabın, gençlerin pratik bilgi ihtiyacına cevap verdiği saptanmıştır. Bu konuya eleştirel yaklaşan katılımcıların ise kitabın yüzeyselliğinden, ilkokul ve ortaokul döneminde yaptıkları okumalara benzerliğinden, kendilerine genç olduklarının hissettirilmemesinden, ikna edici olmamasından şikâyet ettikleri tespit edilmiştir. Katılımcılardan biri ise bu konuda farklı bir öneride bulunmuştur. Kendisine göre inanç ile ilgili meselelerin roman-hikâye tarzında kitaplarla anlatılması, gençler için daha uygun ve dikkat çekici olacaktır.

Katılımcılar, yayını okuyucuya katkısı bakımından da değerlendirmişlerdir. Katılımcıların ekseriyeti, kitabın kendilerine yeni bir şey katmadığı, hatırlatıcı görevi üstlendiği kanaatindedir. Buna göre kitap, var olan bilgilerini hatırlatmış ve pekiştirmiştir. Bunun yanında yeni bilgiler öğrendiğini ifade eden öğrencilere de rastlanmıştır. Kitabın katılımcılara en önemli katkısı ise eksik bilgilerini fark ettirmesidir. Gençler kimi konularda daha fazla araştırma yapmaları gerektiğine dair farkındalık kazanmışlardır. İnanç problemleri yaşayan gençlerin gözüyle okuma yapmak, katılımcılardan kiminin empati yeteneğini geliştirmiştir. Kitapta gençlerin dikkatini çeken kısımlardan biri de "Dinden Çıkaran Sözler" adlı bölümdür. Bu bölüm, gençlere yeni bilgiler katmasının yanı sıra farkındalık da kazandırmıştır.

"Kitabı inanç konusunda soru işareti olan gençlere tavsiye eder misiniz?" sorusuna, katılımcıların çoğu çekimser cevaplar vermiştir. Bu konuda genel kanaat, kitabın bu gençler için uygun olmadığı ve tavsiye edemeyecekleri yönündedir. Bu kanaatin ardında ise soruların ve cevapların yüzeyselliği, ikna edici olmaması, etki düzeyinin düşük

olması, kitabın okuyucuya yeni bir şey katmaması, kitap başlığının muhatap kitlesini sınırlaması, felsefî bakış açısının olmaması, kitabın sorulara kendi sistematiği içinden ve belli kabullerle cevap vermesi gibi sebepler yer almaktadır. Kitabı inanç problemi yaşayan gençlere tavsiye edebileceğini söyleyen birkaç katılımcıya da rastlanmıştır. Ancak bu katılımcılar, başlangıç seviyesi için önerebilirim veya bununla beraber destekleyici kitap ve videolar da tavsiye ederim şeklinde eklemeler yapmıştır.

Dil ve Üslup Özelliklerine Dair Sonuçlar: Katılımcıların çoğu, kitapta kullanılan dilin açık ve anlaşılır olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla beraber, izahına ihtiyaç duydukları Arapça kökenli kelimelere de rastlamışlardır. Katılımcılardan birkaçı ise kitapta kullanılan dilin üst düzey okuyucular için basit kaldığını ve daha zengin olması gerektiğini savunmuştur. Gençlerden bir kısmı, okudukları kitaptan yeni kelimeler öğrenerek ayrılmanın da kendileri için önemli olduğunu ifadelerine eklemişler ve kitabın bu konuda eksik kaldığına işaret etmişlerdir. Noktalama işaretleri ve yazım kuralları noktasında ise bir katılımcı eleştiride bulunarak kitabın gözden geçirilmesini tavsiye etmiştir.

Katılımcıların çoğunluğu, kitabı üslup açısından; akıcı, hafif, bütün, tutarlı, bağlantılı, sohbet havasında olarak değerlendirmiştir. Kendileri, kitapta kullanılan üslubun din diline ve gençlerin gelişim dönemine uygun olduğu fikrindedir. Ancak katılımcılar arasında kitabın üslubunu keskin ve yüzeysel bulanlar da olmuştur. Aynı katılımcılar, kitabı okurken sıkıldıklarını da dile getirmişlerdir.

Biçimsel Özelliklerine Dair Sonuçlar: Bu kapsamda katılımcıların, kitabın dış ve iç tasarımı ile ilgili fikirleri alınmıştır. Gençler kitabın tasarımını genel olarak kaliteli bulmuştur.

Kapak tasarımı gençler tarafından beğenilmiş ve sade, dikkat çekici, gençlere uygun şeklinde değerlendirilmiştir. Kapak ile ilgili yapılan tek eleştiri renk konusunda olmuştur. Katılımcılardan bir kısmı, kitap kapağının daha renkli olabileceği kanaatindedir. Bununla beraber sadelikten yana olan ve kitabın mevcut halini beğenen gençlerin de olduğu görülmektedir.

Renklendirme konusu iç tasarım açısından da incelenmiştir. Katılımcılardan kimi iç tasarımdaki renklendirmeyi sade ve yeterli bulurken kimileri ise daha renkli olabileceği önerisinde bulunmuştur.

Kitapta kullanılan renkler kadar yazı stilleri de katılımcıların dikkatini çekmiştir. Kullanılan yazı fontları, gençler tarafından beğenilmiş ve kolay okunur bulunmuştur. Katılımcılar, bölümlere ayrılmasının ve soru cevap biçimde ilerlemesinin de kitaba düzen kazandırdığını ifade etmişlerdir.

Kitabın baskı kalitesi ile ilgili olumlu yorumlar yapılmıştır. Sayfa kalitesi ve kitap hacmi, olumlu değerlendirilmiştir.

Kitapta herhangi bir görsel ögeye rastlanılmamıştır. Katılımcıların da bu konuda olumsuz bir eleştirisi bulunmamaktadır. Görsellerin yer alması gerektiğine dair tavsiyede bulunan bir katılımcı da olmamıştır.

Öneriler

Araştırma süresince ulaşılan veriler ve yapılan değerlendirmeler ışığında, bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu önerilerin, gençler için hazırlanan mevcut inanç temalı yayınlarda yapılacak iyileştirmelere ve yeni çalışmalara katkı sağlaması umut edilmektedir:

- Araştırmamızın bulguları, gençlerin inanç temalı basılı yayınlardan haberdar olma ve okuma oranının düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda, gençlerin inanç temalı yayınlardan haberdar olma ve okuma oranını artırma yönünde faaliyetlerde bulunulması gerekmektedir.

- Katılımcıların inanç temalı basılı yayınlara karşı ilgili olduğu ve yayınlara ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir. Ancak katılımcıların, ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri yayınlara ulaşma noktasında sıkıntı yaşadıkları da anlaşılmaktadır. Kaynakların gençler için daha ulaşılır olması gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla, yayınları gençlere ulaştırma imkân ve vasıtaları da gözden geçirilmelidir.

- Çalışmamızda elde edilen bulgular, katılımcılarının çoğunun Diyanet İşleri Başkanlığı'nın basılı yayınlarından haberdar olmadığını ortaya koymuştur.

Katılımcılar içerisinde Başkanlığın genel olarak gençlik yayınlarından, özel olarak ise gençlere yönelik inanç temalı basılı yayınlarından haberdar olan bir genç de bulunmamaktadır. Bu durum, gençlerin Diyanet yayınlarından niçin haberdar olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Bu bağlamda, öncelikle gençlerin Diyanet yayınlarından niçin haberdar olmadığı, daha sonra ise yayınlarının nasıl daha görünür kılınabileceği düşünülmelidir.

- Yayınların görünür kılınması adına, gerek Diyanet Gençlik Merkezleri'nden gerekse sosyal medyadan istifade edilmelidir.

- Diyanet'in basılı yayınlarından haberdar olan sınırlı sayıdaki katılımcının ise kaynaklara karşı ilgisiz veya önyargılı olduğu anlaşılmıştır. Bu ilgisizliğin ve önyargıların nedenleri araştırılmalı; gençlerin hem ilgisini çekmenin hem de yayınlara karşı önyargılarını kırmanın yolları aranmalıdır.

- Yayınların ulaşılabilirliği noktasında ise aile bireylerinin etkili olduğu tespit edilmiştir. Anne veya babası Diyanet personeli olan gençler yayınlara ulaşma konusunda nispeten şanslıdır. Ancak diğer katılımcıların, Diyanet basılı yayınlarına ulaşma noktasında farklı bir kanalı bulunmamaktadır. Gençlerin sosyal medya ve dijital yayınlar aracılığıyla da bu yayınların reklam ve tanıtımına rastlamadığı fark edilmiştir. Dolayısıyla reklam konusunda da eksiklikler olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitler doğrultusunda, gençlere ulaşmanın en etkili ve kolay yollarının bulunması elzemdir.

- Yayınların tanıtımında, gençlerin aktif olduğu sanal ve fiziksel mecraların etkin biçimde kullanılması tavsiye edilmektedir. Tanıtımların etkili şekilde yapılması ile gençlerin dikkatleri yayınlara çekilmiş olacaktır. Yine yayınların sağlıklı bir biçimde tanıtılması, gençlerin güveninin de kazanılmasını sağlayacaktır.

- Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda, kitabın yeterliliği ile ilgili de önerilerde bulunulacaktır: Katılımcılardan bir kısmı, inanç problemleri olan gençler açısından değerlendirdiklerinde kitabın yetersiz kaldığını ifade etmişlerdir. Kitabın sorular ve yanıtlar itibariyle yüzeysel olması, eksik ve anlamsız soruların bulunması ise sebep olarak zikredilmiştir. Dolayısıyla kitaptaki soruların ve

yanıtların gözden geçirilerek derinleştirilmesi yerinde olacaktır.

- Katılımcıların bir kısmı, kitaptaki örneklerin yetersizliğinden ve kalıplaşmış yanıtlardan da şikâyet etmişlerdir. Örneklerin artırılması ve yanıtların revize edilmesi, gençlerin kitaba yönelik ilgi ve beğenisini artırmada etkili olacaktır.

- Katılımcıların beklentilerinden birinin de felsefî/akıl ve mantık ekseninde açıklamalar olduğu anlaşılmaktadır. Gençler, gerek kendilerini gerekse inancını sorgulama aşamasında olan yaşıtlarını düşündüklerinde; soru ve cevapların akla ve mantığa uygun olması gerektiğini savunmuşlardır. Kitabın başlığı da dahil, belli bir sistem ve kabuller ile ilerlemesi onları düşündürmüştür. Bu konulara dikkat edilmesi, hem kitabın muhatap kitlesini genişletecek hem de mevcut kitlenin ilgi ve dikkatini artıracaktır.

- Güvenilirlik hakkında da bir katılımcının tereddüt ettiği tespit edilmiştir. Katılımcı, hadislerin kaynağının ve "İslam alimleri" ibaresinin açıklanmamasının kendisini rahatsız ettiğini ifade etmiştir. Kaynağın güvenilirliğini artırmak adına bu hususlara dikkat edilmelidir.

- Kitaptaki soru ve yanıtları, güncellik açısından eksik yahut yetersiz bulan katılımcılar da olmuştur. Güncel inanç problemlerinin artırılması ve ilgili güncel sosyal meselelerin kitaba alınması yerinde olacaktır. Bu noktada gençlerin tavsiyelerinden istifade edilebilir.

- Kitabın dili, çoğu katılımcı tarafından açık, anlaşılır, sade ve yeterli bulunmuştur. Ancak bulgularda işaret edildiği üzere kapalı bulunan ve açıklanmasına ihtiyaç duyulan kelimeler de olmuştur. Bu kelimelerin izahı, kitabın anlaşılır olmasına katkı sağlayacaktır.

- Gerek dil ve üslup gerekse gelişim dönemine uygunluk açısından değerlendirildiğinde, kitabı basit bulan katılımcılar da olmuştur. Bu katılımcılar, daha zengin bir dil ve içerik beklentisinde olduklarını ifade etmişlerdir. Gençlerin bu tespitleri doğrultusunda; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, gençlere hitapta yeni, dinamik, güncel ve derinlikli bir dile ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

- Kitabın biçimsel olarak eleştirilen tek yönü rengidir. Bazı katılımcılar gerek kapak tasarımında gerekse iç tasarımda farklı renkler kullanılabileceği önerisinde bulunmuştur. Gençlik döneminin gelişim özellikleri de düşünüldüğünde, bu durum anlaşılabilir ve uygulanabilir bulunmuştur.

KAYNAKLAR

AA, Anadolu Ajansı. "Risalet Radyo". Erişim 04 Temmuz 2024. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/risalet-radyo-yayin-hayatina-basladi/804494

Abul Levent, Lamia. "Diyanet Gazetesi'nden Diyanet Aylık Dergiye". *Diyanet Aylık Dergi* 300 (Aralık 2015), 28-33.

Akyüzoğlu, İlyas. "İslâm Medeniyeti'nde Dinî Düşüncenin Yapısı ve Kurumsal Tezahürleri". *İslam Medeniyeti Tarihi*. Grafiker yayınları; 257. Ankara : Grafiker Yayınları, 2020.

Arslan, Erdal. "Nitel Araşırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 51 (09 Ağustos 2022), 395-407.

Ay, Mehmet Emin. "Kur'ân'da Gençler ve Gençlik Değerleri". *[Gençlik Dönemi ve Eğitimi (Bursa: 2003)]*. 15-36. Ensar Neşriyat; 74. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2003.

Aybey, Salih. "Gençlik Dönemi Problemleri Karşısında Din Eğitimi". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (31 Aralık 2022), 932-963.

Ayhan, Halis. *Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2014.

Aytürk, Nihat vd. "Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi". *Diyanet İlmî Dergi* 25/1 (1989), 31-66.

Bahadır, Abdülkerim. *Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitisü, Yüksek Lisans, 1994.

Bal, Hüseyin. *Nitel Araştırma Yöntemi*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 1. bsk., 2013.

Baltacı, Ali. "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?" *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (24 Aralık 2019), 368-388.

Bardakoğlu, Ali. *21. Yüzyıl Türkiye'sinde Din ve Diyanet*. ed. Ömer Menekşe. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1. bsk., 2010.

Başaran, İbrahim Ethem. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Feryal Matbaası, 2000.

Bayar, Mustafa. "Yaygın Din Eğitimi Bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Süreli Yayın Hizmetleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
 The Journal of International Social Research* VIII/36 (2015), 453-465.

Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayıncılık, 2001.

Bulut, Mehmet. *Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Din Eğitimi Din Hizmetleri ve Dinî Yayın Konularında Yapılan Müzakereler Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1991.

Bulut, Mehmet. "Diyanet İlmi Dergi Genel Fihristi ve İndeksi : 1-34 (1962-1998)". *Diyanet Dergi*. Erişim 04 Temmuz 2024. https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=16129

Bulut, Mehmet. "Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi". *Diyanet İlmî Dergi* 30/4 (1994), 91-128.

Bulut, Mehmet. “Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş Yılları”. *Diyanet Aylık Dergi* 279 (2014), 6-11.

Bulut, Mehmet. *Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Bulut, Mehmet. “Kuruluş Yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığının Yayın Hizmetleri”. *Diyanet Aylık Dergi* 300 (Aralık 2015), 12-17.

Bulut, Mehmet. “Kuruluşunun 74. Yıldönümü Münasebetiyle Diyanet İşleri Başkanlığı Kronolojisi”. *Diyanet İlmî Dergi* 34/1 (1998), 99-114.

Büyüker, Kamil. *Din Hizmetlerinin Tanıtımında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Yayıncılığı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019.

Cebeci, Suat. *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 3. bsk., 2015.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2005.

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı”. Erişim 11 Temmuz 2024. https://diniyayinlar.diyanet.gov.tr/sayfa/50/

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı”. Erişim 10 Temmuz 2024. https://diniyayinlar.diyanet.gov.tr/sayfa/426/

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü”. Erişim 09 Temmuz 2024. https://diniyayinlar.diyanet.gov.tr/sayfa/53/tanitim

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Diyanet Dijital”. Erişim 10 Temmuz 2024. https://yayin.diyanet.gov.tr/Home

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Diyanet TV-Haber”. Erişim 10 Temmuz 2024. https://www.diyanet.tv/televizyonumuz-yayin-hayatini-diyanet-tv-olarak-surdurecek/

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Diyanet Yayınları”. Erişim 09 Temmuz 2024. https://yayinsatis.diyanet.gov.tr

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Geçerken Dergisi-Hakkında”. Erişim 04 Temmuz 2024. https://gecerken.com.tr/icerik.php?page=about

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Kurumsal Tarihçe”. Erişim 09 Temmuz 2024. https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay//1/diyanet-isleri-baskanligi-kurulus-ve-tarihcesi

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Mobil Hizmetler”. Erişim 10 Temmuz 2024. https://mobilhizmetler.diyanet.gov.tr/

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Strateji Geliştirme Başkanlığı”. Erişim 10 Temmuz 2024. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/sayfa/16/Tan%C4%B1t%C4%B1m

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Stratejik Planı 2012-2016”. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/qbwUy+diyanet_stratejik_plan.pdf

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Stratejik Planı 2019-2023”. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/Stratejik%20Plan%202019-2023.pdf

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Stratejik Planı 2024-2028”. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2024-2028%20Stratejik%20Plan.pdf

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Süreli Yayınlar ve Kütüphaneler Daire Başkanlığı”. Erişim 09 Temmuz 2024. https://diniyayinlar.diyanet.gov.tr/sayfa/49/

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “TRT Diyanet Çocuk”. Erişim 10 Temmuz 2024. https://diyanet.gov.tr/tr-tr/Kurumsal/Detay/35469/trt-diyanet-cocuk-kanali-yayin-hayatina-basladi

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “VII. Dini Yayınlar Kongresi Sonuç Bildirisi”. 2019. Erişim 10 Temmuz 2024. https://diniyayinlar.diyanet.gov.tr/Detay/371/v%C4%B1%C4%B1-dini-yay%C4%B1nlar-kongresi-sonu%C3%A7-bildirisi-yay%C4%B1nland%C4%B1

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “VIII. Dini Yayınlar Kongresi Sonuç Bildirisi”. 2021. Erişim 10 Temmuz 2024. https://diniyayinlar.diyanet.gov.tr/Detay/583/v%C4%B1%C4%B1%C4%B1-dini-yay%C4%B1nlar-kongresi-sonu%C3%A7-bildirisi

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü. “Dini Yayın Kongreleri Sonuç Bildirgeleri I-V”. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011. https://docplayer.biz.tr/388157-Yayin-kongreleri-sonuc-bildirgeleri-i-v.html

Diyanet İşleri Başkanlığı (ed.). *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri 8-10 Nisan 1988*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991.

Ergeç, Nüket Elpeze. “Dinî Didaktik Sohbet Programları (Ulusal Televizyonlardaki Dinî Yayınlar: Dinî Sohbet Progamlarının Anlam ve Görüntü Açısından İncelenmesi)”. *II. Uluslar Arası Dini Yayınlar Kongresi: Tebliğler-Müzakereler 05-07 Kasım 2004 / Ankara*. 239-262. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005.

Fersahoğlu, Yaşar. *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1998.

Fığlalı, Ethem Ruhi. “Diyanet İşleri Başkanlığının Eğitim ve Yayın Hedefleri”. *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri: 8-10 Nisan 1988*. 475-480. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991.

Görmez, Mehmet. “Sesli ve Görüntülü Dini Yayıncılık Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı”. *II. Uluslar Arası Dini Yayınlar Kongresi: Tebliğler-Müzakereler 05-07 Kasım 2004 / Ankara*. 35-38. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005.

Guittard, Louis - Özyılmaz, Ömer. “Gençlerde Dini Gelişim”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* II/2 (1987), 229-232.

Güler, Halit. “Dinî Yayıncılık ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları”. *Diyanet İlmî Dergi* XXIX/2 (1993), 31-40.

Gündüz, Turgay. “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. 103-142. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Gündüz, Turgay. *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*. İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2003.

Han, Abdurrahman - Kaplan, Yıldıray. “Kuruluşunun 89. Yılında Diyanet İşleri Başkanlığı”. *Diyanet Aylık Dergi* 267 (2013), 40-43.

Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Hökelekli, Hayati (ed.). *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2015.

Işık, Ece - Semerci, Çetin. “Nitel Araştırmalarda Veri Üçgenlemesi Olarak Odak Grup Görüşmesi, Bireysel Görüşme ve Gözlem”. *Turkish Journal of Educational Studies* 6/3 (25 Ekim 2019), 53-66. https://doi.org/10.33907/turkjes.607997

İpşirli, Mehmet. “Şeyhülislam”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 04 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/seyhulislam

Kalfa, Nazlı Tutku. *Gençlik Dönemi İnanç Gelişimi ve Eğitiminde Etkili Olan Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitisü, Yüksek Lisans, 2019.

Kalkavan, Fatma Nur. *Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu’nda Görev Yapan Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Din ve Değerler Eğitimi Faaliyetlerine Dair Bir İnceleme: İstanbul İli Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2020.

Kara, İsmail. “Cumhuriyet Dönemi Dinî Yayıncılığın Arka Plânı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları”. *Türkiye I. Dini Yayınlar Kongresi: Tebliğler-Müzakereler 31 Ekim - 02 Kasım 2003/Ankara*. 23-31. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004.

Kaya, Kamil. “Toplumumuzu Kuşatan Manevi Şemsiye”. *Diyanet Aylık Dergi* 255 (Mart 2012), 13-15.

Koç, Ahmet. “Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 8 (2001), 139-170.

Koç, Mustafa. “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi = Erciyes University Journal of the Institute of Social Sciences* II/17 (2004), 231-256.

Kolektif. *Niçin İnanıyorum?* ed. Fatih Kurt. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.

Köknel, Özcan. “Ergenlik Dönemi”. *Ana-Baba Okulu*. ; İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Köknel, Özcan. “Kültür ve Gençlik Sorunları”. *Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne-Baba Rolleri : İletişim ve Eğitim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2003.

Kulaksızoğlu, Adnan. *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 3. bs., 2000.

Kutluer, İlhan. “Lâedriyye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 04 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/laedriyye

Mert, Hamdi. “Diyanet İşleri Başkanlığının Türkiye’nin Manevi Hayatındaki Yeri Resmi Statü ve Fonksiyonu”. *Din öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri : 8-10 Nisan 1988*. 413-419. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991.

Onur, Bekir. *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi, 1995.

Oruç, Cemil. “Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”. *Gelişimsel Basamaklara göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. 1-56. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Öcal, Mustafa. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2015.

Öncül, Remzi (ed.). *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 2000.

Özcan, Hanifi. *Epistemolojik Açıdan İman*. İstanbul: Marmara Ünv. İlahiyat Fak. Vakfı, 1992.

Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul : Çamlıca Yayınları, 2003.

Salman, Yüksel. “Dinî Yayıncılık Bağlamında Başkanlık Yayınları”. *Diyanet Dergi*. Erişim 04 Temmuz 2024. https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=6721

Salman, Yüksel. “Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar ile Diyanet İşleri Başkanlığı Üzerine Söyleşi”. *Diyanet Aylık Dergi* 255 (2012), 38-47.

Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2003.

Sitembölükbaşı, Şaban. *Türkiye’de İslam’ın Yeniden İnkişafı (1950-1960)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.

Subaşı, Münevver - Okumuş, Kübra. “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/2 (20 Haziran 2017), 419-426.

Tarhanlı, İştar. “Türkiye Cumhuriyeti’nde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi”. *Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu*, 111-129.

TDV, Türkiye Diyanet Vakfı. “Kurumsal-Hakkımızda”. Erişim 10 Temmuz 2024. https://tdv.org/tr-TR/

Temren, Belkıs. “Din Antropolojisi Açısından İnanç ve Din Olgusuna İlişkin Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* XXXVIII/1-2 (1998), 301-311.

TRT, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. “TRT Haber”. 07 Haziran 2021. Erişim 04 Temmuz 2024. https://www.trthaber.com/haber/gundem/trt-diyanet-cocuk-kanali-kuruluyor-586730.html

Vergote, Antoine. “Ergenlikte Din”. çev. Erdoğan Fırat. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXIV (1981), 583-592.

Yörükoğlu, Atalay. *Gençlik Çağı / Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. Ankara: Özgür Yayıncılık, 2016.

Yücel, İrfan. “Diyanet İşleri Başkanlığı”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 04 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/diyanet-isleri-baskanligi

II. Uluslar Arası Dini Yayınlar Kongresi : Tebliğler-Müzakereler 05-07 Kasım 2004 / Ankara. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005.

Türkiye I. Dini Yayınlar Kongresi: Tebliğler-Müzakereler 31 Ekim - 02 Kasım 2003/Ankara. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004.

Türkiye III. Dini Yayınlar Kongresi : Tebliğler Müzakereler 28-30 Ekim 2005 / Ankara. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007.

Türkiye IV. Dini Yayınlar Kongresi : -dini klasikler- Tebliğler Müzakereler 30-31 Ekim 2009 / Ankara. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, (Kanun No. 633). *Resmî Gazete* 12038 (22 Haziran 1965). Erişim 10 Temmuz 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12038.pdf

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Kanun No. 6002). Resmî Gazete 27640 (1 Temmuz 2010). Erişim 10 Temmuz 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100713-2.htm

Diyanet İşleri Reisliği Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun (Kanun No. 2800). *Resmî Gazete* (22 Haziran 1935). Erişim 10 Temmuz 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3035.pdf

Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki 2800 Sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair Olan 3665 Sayılı Kanuna Ek Kanun (Kanun No:5634). *Resmî Gazete* (29 Mart 1950). Erişim 10 Temmuz 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7469.pdf

Evkaf Umum Müdürlüğünün 1931 Malî Senesi Bütçe Kanunu (Kanun No. 1827). *Resmî Gazete* (13 Haziran 1931). Erişim 10 Temmuz 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1821.pdf

Kur'ân-ı Kerim Meali-Diyanet İşleri Başkanlığı. Erişim Temmuz 2024. https://kuran.diyanet.gov.tr/

Şer'iye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanun (Kanun No. 429). *Resmî Gazete* (3 Mart 1340). Erişim 10 Temmuz 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/68.pdf

Türkiye Cumhuriyeti 1961 Anayasası (Kanun No. 334). *Resmî Gazete* 12038 (20 Temmuz 1961). Erişim 10 Temmuz 2024. https://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası (Kanun No.2709). *Resmî Gazete* 17844 (20 Ekim 1982). Erişim 10 Temmuz 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf

22.04.1935 tarih ve 2/2392 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (Kararname No. 2/2392). *Resmî Gazete* (22 Nisan 1935). Erişim 10 Temmuz 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2991.pdf

20/11/2017 tarihli ve 696 sayılı KHK (Kanun No. 703). *Resmî Gazete 30473* (9 Temmuz 2018). Erişim 10 Temmuz 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3.pdf

EKLER

EK-1: Etik Kurul Formu

EK-2: Yarı Yapılandırılmış Bireysel Görüşme Formu

YARI YAPILANDIRILMIŞ BİREYSEL GÖRÜŞME FORMU

Bu görüşme, **"Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Gençlere Yönelik İnanç Temalı Basılı Dinî Yayınları Üzerine Nitel Bir Araştırma"** başlıklı çalışma kapsamında araştırma yapmak ve veri toplamak amacıyla yapılacaktır.

Görüşmede size yönelteceğimiz sorular, okumuş olduğunuz Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınlarından olan Niçin İnanıyorum? temalı kitap(lar) hakkındadır. Vereceğiniz cevaplardan elde edilen veriler, akademik ve bilimsel amaçla kullanılacak olup verdiğiniz kişisel cevaplar kesinlikle gizli kalacaktır. Sorulara samimi cevaplar vereceğinize inanıyorum. Göstermiş olduğunuz ilginizden dolayı teşekkür ediyorum.

Cinsiyet:

Yaş:

Üniversite:

Fakülte / Bölüm:

Sınıf:

Görüşme Soruları

1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik inanç temalı yayınlarından haberdar mısınız? Daha önce bu yayınlardan birini okudunuz mu?
2. Daha önce inanç temalı kitaplar okudunuz mu? Okuduysanız nasıl buldunuz?
3. Kitap, "Niçin İnanıyorum?" sorusuna gençler için yeterli cevaplar içeriyor mu? Niçin? Hangi yönleriyle?
4. Kitapta yer alan cevaplar, soruların içeriğine uygun ve yeterli mi?
5. Kitap merak duygunuzu uyandıran, düşündürücü ögeler içeriyor mu?
6. Kitapta olmalı dediğiniz, farklı soru / cevaplar var mı? Arayıp da bulamadığınız bir soru ve cevap oldu mu? Kitabın içeriği, güncel inanç problemlerine uygun mu?
7. Kitabın dilini nasıl buldunuz? Kitabın dili / üslubu, gençlere uygun mu?
8. Kitaptaki anlatımda, anlamlı bağlar / bütünlük var mı? Kitapta konunun akışını bozan, gereksiz bulduğunuz cümleler var mı? Niçin?
9. Kitapta anlayamadığınız, açıklanmasına ihtiyaç duyduğunuz dinî kavram ve ifadeler var oldu mu?
10. Kitabı biçimsel olarak (kapak, baskı, yazı stili, görsel ögeler vb.) nasıl değerlendirirsiniz?
11. Kitabı, inanç konusunda soru işareti olan gençlere tavsiye eder misiniz?
12. Eklemek istediğiniz herhangi bir şey var mıdır?

EK-3: Yarı Yapılandırılmış Odak Grup Görüşme Formu

ODAK GRUP GÖRÜŞME FORMU

Bu görüşme, **"Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Gençlere Yönelik İnanç Temalı Basılı Dinî Yayınları Üzerine Nitel Bir Araştırma"** başlıklı çalışma kapsamında araştırma yapmak ve veri toplamak amacıyla yapılacaktır.

Görüşmede sizlere yönelteceğimiz sorular, okumuş olduğunuz Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınlarından olan Niçin İnanıyorum? temalı kitap(lar) hakkındadır. Vereceğiniz cevaplardan elde edilen veriler, akademik ve bilimsel amaçla kullanılacak olup verdiğiniz kişisel cevaplar kesinlikle gizli kalacaktır. Sorulara samimi cevaplar vereceğinize inanıyorum. Göstermiş olduğunuz ilginizden dolayı teşekkür ediyorum.

Görüşme Soruları

1) Daha önce inanç temalı kitaplar okudunuz mu?
2) Kitap, "Niçin İnanıyorum?" sorusuna gençler için yeterli cevaplar içeriyor mu? Niçin? Hangi yönleriyle?
3) Bu kitabı iyi ki okudum dediniz mi? Neden?
4) Kitapta olmalı dediğiniz, farklı soru/cevaplar var mı? Arayıp da bulamadığınız bir soru/cevap oldu mu?
5) Kitapta dikkatinizi en çok çeken içerik ne oldu? Neden?
6) Kitabı, dil ve üslup bakımından nasıl değerlendirirsiniz?
7) Kitabı, inanç konusunda soru işareti olan gençlere tavsiye eder misiniz?

EK-4: Araştırmaya Gönüllü Katılım Formu

ARAŞTIRMA GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU[*]

Değerli Katılımcı;

Sizi **"Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Gençlere Yönelik İnanç Temalı Basılı Dinî Yayınları Üzerine Nitel Bir Araştırma"** başlıklı bir araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırma, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Merve Bütüner'in Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tez çalışması kapsamında yürütülmektedir. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorabilirsiniz.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler

Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu; 1924 yılından bugüne kadar kurumsal olarak faaliyet yürüten Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, gençlere yönelik hazırladığı inanç temalı basılı dinî yayınlarını incelemek ve değerlendirmektir.

Topluma din hizmetlerinin ulaştırılması noktasında geniş bir yelpazeye sahip olan Diyanet İşleri Başkanlığı, bu hizmetlerini birçok vasıta ile gerçekleştirmektedir. Bu noktada dinî yayıncılık faaliyetleri de önemli bir yere sahiptir. Başkanlık, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren, toplumu dinî konularda doğru kaynaklarla bilgilendirmek amacıyla çeşitli yayın faaliyetlerinde bulunmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın köklü yayın faaliyetlerinden biri de basılı yayıncılıktır. Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumun birçok kesimine hitap eden basılı yayınlar hazırlamaktadır. Bu muhatap kitlelerinden biri de toplumun önemli bir bölümünü oluşturan gençlerdir. Özellikle son yıllarda, diğer yayınlara paralel olarak, başkanlığın gençlere yönelik basılı yayınlarında da artış gözlemlenmektedir. Farklı temalarla yayımlanan bu eserler içerisinden inanç temalı yayınlar, çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılacak temel materyal ise; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik yayınlarından olan "Niçin İnanıyorum? (Editör: Fatih KURT)" adlı kitaptır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Türkiye'de bir devlet kurumu olarak yayın yapan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, gençlere yönelik yayımladığı inanç temalı basılı yayınların mevcut durumunu tespit etmek, bu yayınların inanç gelişimlerini belirli oranda tamamladığı düşünülen bir grup üniversite öğrencisi için anlamını ortaya koymaktır. Bu maksatla yayınlar; biçim, dil ve üslubun yanı sıra alan eğitimi ve din eğitimi açısından incelenecektir. Yine yayınların, gençlerin ihtiyaçlarını hangi düzeyde karşıladıkları tespit edilmeye ve din eğitimi bilimine katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Nedeni: Yüksek Lisans Tez çalışması

Görüşmenin Öngörülen Süresi: Yaklaşık 30-90 dakika

Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Katılımcılar için de uygun olabilecek bir sosyal mekân(lar).

2. Yapılan Araştırmadaki Serbestlikler:

- **<u>Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır</u>**.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda size bazı sorular yöneltilerek cevaplamanız istenecektir. Bu sorulara cevap vermek zorunda değilsiniz. İstediğiniz sorunun cevabını yanıtsız bırakabilirsiniz.

[*] Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

- İsminizi yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz / araştırmada isminiz gizli tutulacak, görüşme rumuz (hitap edilmek istediğiniz takma bir isim) ile yapılacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan bilgileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Veri toplama sürecinde araştırma verilerinin daha iyi muhafaza edilebilmesi için izniniz dâhilinde ses kaydı alınması planlanmaktadır. Sizden toplanan bilgiler hassasiyetle korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
- Veri toplama sürecinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabileceksiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.
- Görüşmeler bireysel ve/veya odak grup görüşmesi şeklinde gerçekleşecektir.
- Yaklaşık olarak 30-90 dakika arasında sürmesi beklenen bu görüşmede size Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik basılı yayınlarından olan; "Niçin İnanıyorum?" isimli kitap hakkında sorular sorulacaktır.
- **Sorulara verdiğiniz cevaplar, onay vermeniz halinde, ses kayıt cihazı ile kaydedilecektir.**

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı B.U.Ü. aşağıda iletişim bilgileri verilen Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ'e (.....@uludag.edu.tr) ve bana (.....@gmail.com) yöneltebilirsiniz.

Araştırmacı	Tez Danışmanı
Merve BÜTÜNER İletişim Adresi: ……	Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ İletişim Adresi: ……

3. Çalışmaya Katılım Onayı:

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

Katılımcının (kendi el yazısıyla)

Ad ve Soyadı : ……..……..

İmza : ……..……..

Tarih : ……